KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

1981 | 4

ORSZÁGOS
KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS –
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Szerkesztő bizottság:
Arató Ferenc, Balázs Sándor,
Fekete Gézáné, Földi Tamás,
Gál Andorné,
Gálné Ballagi Ágnes,
Héberger Károly, Horváth Tibor,
Juhász Jenő, Kováts Zoltán,
Kövendi Dénes, Mohor Jenő,
Ruzsás Lajosné, Takács Miklós,
Vályi Gábor, Zircz Péter

Szerkesztők: Bárdosi Mária
Gerő Zsoltné
(felelős szerkesztő)

Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

Szerkesztőség:
1827 Budapest VIII., Múzeum u. 3.
Telefon: 134–000/272 m.

Megjelenik kéthavonként
Példányszáma: 1000
Egyes szám ára: 24,– Ft
Évi előfizetési díj: 144,– Ft

Terjeszti a Magyar Posta.
Előfizethető
a postahivatalokban
és a Posta Központi Hírlap Irodánál
(Budapest 1900
Telefon: 180–855)
Csekkszámlaszám: 215–96.162

Külföldre előfizethető
a Kultúra
Könyv és Hírlap
Külkereskedelmi Vállalatnál
(Budapest P.O.B. 149
1376)

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda
Felelős kiadó Nemes Iván igazgató
Készült a NPI nyomdájában
7,0 A/5 ív terjedelemben
Felelős vezető Vymeták Ferenc
8484/81

27. ÉVFOLYAM
1981. 4. SZÁM

HU ISSN 0023–3773
Index: 26 408

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

TARTALOM

VÁLYI Gábor
Az újjászervezett Országos Könyvtárügyi Tanácsról 245
Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1981. évi munkaterve 250
BALOGH Zoltán
Korosztályok és könyvek 252
A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának épülő otthonáról
A könyvtáros (WALLESHAUSEN Gyula) 262
A tervezők (MÁNYI István – PÁL Katalin) 268
TÓTH Tibor
Jövőképkészítés és szubjektivitás 272

Krónika

ARATÓ Attila
A Megyei Könyvtárigazgatók Tanácsának tevékenységéről 280
SEREGI István
A Szakszervezeti Központi Könyvtárak Igazgatói Tanácsának munkájáról . . . 285

Kitekintés

Az Osztrák Könyvtárügyi Tanács (Tudósítás – Z.I.) 284
ORBÁN Éva
A 14. Skandináv Könyvtárügyi Találkozó 289
MOGENS IVERSEN
Könyvtárügy Grönlandon (DEBRECENI Ágnes híradása) 293
FEKETE Gézáné
A párizsi Centre de Documentation Sciences Humaines és a társadalomtudományi információ 294
KUROSMAN, K.
A török könyvtárügy pillanatképei (BUDA Júlia tudósítása) 300

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

FREYSCHLAG, E. K.
Képes levelezőlap gyűjtemény szervezése (Töm.: ZOLTÁN Imre.) 301
BOWDEN, R.
A könyvtári szakirodalom clearing-állomása: múltbéli tapasztalatok, jövőbeni lehetőségek (HERBOLYNÉ ALBERTI Júlia tudósítása.) 304

Szemle

Magyar Könyvészet 1921–1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. 7. Magyar irodalom. (Ism.: SZENTMIHÁLYI János.) 306
Delphi-Prognose in Information und Dokumentation. *A Delphi-prognózis (módszer) alkalmazása az információ és dokumentáció területén.* Vizsgálatok a könyvtárügy, az információs és dokumentációs tevékenység távlati fejlesztéséről az NSZK-ban és Ausztriában. (Ism.: VARSÁNYI Lívia.) 308

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE 311

Contents 312

Inhalt 315

Содержание 318

E számunk szerzői, munkatársai: ARATÓ Attila (Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár, Debrecen – a Megyei Könyvtárigazgatók Tanácsának elnöke), BALOGH Zoltán, BUDA Júlia (OGYK), DEBRECENI Ágnes (ELTE Egyetemi Könyvtár), FEKETE Gézáné (MTAK), HERBOLYNÉ ALBERTI Júlia (KMK), MÁNYI István (KÖZTI), ORBÁN Éva (KMK), PÁL Katalin (KÖZTI), SEREGI István (SZMT Könyvtár, Nyíregyháza – a Szakszervezeti Központi Könyvtárak Igazgatói Tanácsának elnöke), SZENTMIHÁLYI János (ny. egyetemi docens), TÓTH Tibor (KMK), VARSÁNYI Lívia (KG-Informatik), VÁLYI Gábor (OGYK – az Országos Könyvtárügyi Tanács elnöke), WALLESHAUSEN Gyula (MKKEKK), ZOLTÁN Imre (tájékoztató mérnök).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

AZ ÚJJÁSZERVEZETT ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCSRÓL

VÁLYI GÁBOR

Könyvtárügyünknek új, pozitív jelensége, hogy az utóbbi években a szakmai tanácskozásokon, a szaksajtóban és az országos napilapokban is megerősödött a könyvtárak és tájékoztatási intézmények működését taglaló kritika. Ebben olyan építő elégedetlenség kapott hangot, amely kárhoztatja sokféle elmaradottságunkat, keresi a hibák okát, a gyorsabb fejlődés irányába vezető utakat. Ezt a jelenséget üdvözölni kell még akkor is, ha a könyvtárak vezetőinek és a könyvtárosoknak gyakran nagyon meggyőzően hangzó bírálatára – a tiszteletreméltó kivételektől eltekintve – az a jellemző, hogy

- a hibák forrását többségükben rajtuk kívülálló körülményekben keresik;
- a sok, egymással kölcsönhatásban álló ok közül általában csak egyet, vagy egyeseket elemeznek, méghozzá főként azokat, amelyekben őket nem, vagy csak kisebb mértékben terheli felelősség;
- a célokat ködös távolba helyezik és olyan feltételek megvalósításától teszik függővé, amelyek megintcsak mások, külső szervezetek, hatóságok és intézmények tevékenysége nyomán teremthetők meg;
- a feladatokat felsorolják, de a megvalósítás hogyanjával csak nagy általánosságban foglalkoznak.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács (OKDT) jogutódjaként, nagyjában a Művelődési Minisztérium megszervezésével azonos időszakban alakult újjá az Országos Könyvtárügyi Tanács (OKT), amely – érzékelve az igazságokat a bírálatokban, ugyanakkor a hiányosságokat is – azt a feladatot tűzte ki, hogy olyan elemzéseket készít, amelyek a könyvtár- és tájékoztatásügy helyzetét reálisan mérik fel, figyelembe veszik a hazai társadalmi, gazdasági háttér tényeit; ennek megfelelően olyan javaslatokat dolgoz ki, amelyek döntésre érettek. Ugyanakkor a Tanács is részt vállal a végrehajtás megszervezésében, az eredmények és a hiányosságok ismételten szükséges vizsgálatában, az ellenőrzésben és a visszacsatolásban. (Az OKT ügyrendjét és 1979/1980. évi munkatervét lásd lapunk 1980/1. számában.)

E feladat a jelenleginél kevésbé feszített gazdasági helyzetben is nehéz lenne, de napjainkban, amikor a nélkülözhetetlen anyagi eszközök is csak részben biztosíthatók, különösen súlyos gondot jelent a prioritások helyes kijelölése. A legfontosabb feladatok közül is időben azokat kell előrehozni, és azokkal kell elsősorban foglalkozni, amelyek viszonylag alacsony ráfordítással, viszonylag rövid idő alatt a legnagyobb eredményt hozzák, és azokkal, amelyek megvalósítása a későbbi eredményeket megalapozza.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az OKT szervezeti keretei tanácsadói funkcióinak gyakorlásához megfelelőek. Tagjainak, bizottságainak és elnökségének létszáma viszonylag alacsony. Ez megkönnyíti az előterjesztések érdemi megvitatását. Ugyanakkor ügyrendjében biztosított lehetőség van arra, hogy a munkába további szakértőket is be lehessen vonni. A Tanács munkájának jelentőségét emeli, hogy a könyvtár- és tájékoztatásügyért az ágazati felelősséget viselő Művelődési Minisztérium Könyvtári osztálya a minisztérium újjászervezése óta olyan alacsony létszámmal dolgozik, hogy irányító tevékenységének segítése a feladatok végrehajtásának szinte elengedhetetlen felétele. Fontos tényező az is, hogy a Tanács olyan demokratikus fórum, amely – munkájának szakmai eredményein túl – megbeszéléseivel, vitáival, a különféle nézetek nyílt és őszinte ütköztetésével a szakmai közhangulat javításához is hozzájárul. Végül az a tény, hogy a Tanácsban rendszeresen találkoznak és véleményt cserélnek a különböző könyvtártípusok képviselői, önmagában is szolgálja a hasznos és nagyon is szükséges tapasztalatcserét, az egyes helyeken kialakult jó módszerek terjedését.

A Tanács 1979–80. évi munkatervében szereplő 20 téma közül elkészült és megtárgyalásra került 12. Közülük ötnek az átdolgozása folyamatban van, további 4 elkészült, de megtárgyalásuk 1981-re húzódott át, végezetül 4 munkatervi pont teljesítése egészében áthúzódott 1981-re.

Majdnem valamennyi előterjesztés és vita olyan témákról folyt, amelyek közvetlenül vagy közvetve előkészületben álló vagy nem régen készült szabályozásokkal függnek össze. Például: a könyvtári szakfelügyelet; az állományépítés; a fejlesztés irányelvei általában és könyvtártípusonként; a koordinációs központok, valamint külön a szakkönyvtári hálózati központok szerepe és tevékenysége; a könyvtári ellátási rendszerek; a könyvtári szaksajtó helyzete; a kötelespéldány-elosztás felülvizsgálata; a könyvtárosképzés és továbbképzés.

Az elkészült előterjesztések szinte kivétel nélkül és indokoltan hangsúlyozzák, hogy a szabályozásra – elsősorban a könyvtári tvr-re és ennek végrehajtási utasítására – szükség volt, és e jogszabályok helyesen jelölték meg a követendő utat mind a jogi reform folytatása, mind a tartalmi és szervezeti kérdések tekintetében. Ennek ellenére maguk az előterjesztések és különösen a viták során elhangzott észrevételek egyértelműen mutatták, hogy a körülmények, a feltételek változása, de különösen a végrehajtás során észlelhető hiányosságok, félreértések és belemagyarázások indokolják a már szabályozott és elvben mederbe terelt tevékenységek időnkénti felülvizsgálatát, bizonyos helyesbítések, módosítások végrehajtását.

A jogszabályok tekintetében azt a tanulságot is helyes levonni, hogy bár az előírások számos előzetes – és sokszor bürokratikusnak tűnő – egyeztetést tesznek kötelezővé, mégsem nyújtanak biztosítékot arra, hogy a végrehajtásban részt vevő sokféle intézmény valamennyi szempontja kiegyensúlyozottan érvényesüljön. Emellett nyilvánvaló hiba, hogy nem élünk azzal a lehetőséggel, hogy az általában hosszúra nyúló előkészítési időszakot felhasználjuk a tervezett szabályozásból eredő teendők kipróbálására, a szükséges feltételek megteremtésére, vagy legalábbis előkészítésére. Jól érzékelhető ellentmondás, hogy a szabályozás az előkészítés bonyolultsága miatt késik; viszont amikor a jogszabály végre hatályba lép, sokszor nincsenek még meg a tartalmi, a szervezeti, a tudati előfelté-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

telek. Ez azután hivatkozási alap, nem egyszer ürügy arra, hogy a helyes szabályozás végrehajtása, a tőle várt eredmény elérése még tovább húzódjék, vagy rosszabb esetben elmaradjon.

Az ürügyek és a negatív előjelű hivatkozási alapok általában nagyon elszaporodtak, bizonyítva, hogy sokkal könnyebb megmagyarázni, miért nem lehetett eddig, és miért nem lehet most sem valamit jól végrehajtani, mint a már adott lehetőségekkel élve hozzákezdeni a munkához, és fokozatosan építeni az eredményt. A helyes hozzáállásnak, az igazi igyekezetnek a tényleges és fokozatosan szaporodó eredmény a legjobb mércéje.

Gyakori és néha jogos is a hivatkozás, hogy nincs, vagy nem elég részletes, nem egyértelmű a jogszabály, hogy nincs megfelelően szabályozva a hatáskör, de azt már ritkán vizsgáljuk, hogy a meglévő hatáskörrel megfelelően élünk-e, hogy a már jogszabályba foglaltakat végrehajtjuk-e, és különösen azt, hogy önerőből, a meglévő saját eszközökre támaszkodva hogyan lehetne többet elérni. Valaminek a meg nem csinálásából származó kár általában nem szerepel a beszámolókban és nem jelentkezik a mérlegekben.

A gazdasági nehézségeinkre történő hivatkozások sokkal gyakrabban merülnek fel például az állománygyarapításról szóló megbeszéléseken, mint az erőfeszítések, hogy egyeztetéssel, munkamegosztással, a központi nyilvántartások javításával vagy intenzívebb használatukkal, meglévő eszközeink ésszerűbb felhasználásával legalább részben segítsük a probléma megoldását.

Az OKT elmúlt évi tevékenysége, az elkészült előterjesztések jelentős része sem volt mentes ezektől a hibáktól. Csak nagyon kevés olyan előterjesztés, javaslat készült, amelyet intézkedési terv követett és ezzel gyakorlati és gyors segítséget nyújtott a munka megjavításához.

Mi az oka ennek?

Úgy gondolom nem a szervezeti forma. Elvben egy ilyen jellegű tanács, amely mint testület az ügyet magáénak érzi, és tagjai a megfelelő tervek, iránymutatások kidolgozásához szükséges ismeretekkel rendelkeznek, alkalmas kellene hogy legyen, és minden reményünk meg is lehet, hogy rövidesen alkalmas is lesz arra, hogy jó összefoglaló értékeléseket készítsen; döntést előkészítő, többverziós javaslatokat dolgozzon ki; megszervezze a visszacsatolást és az ellenőrzést; és ahol meggyőzésre van szükség, ott ezt is megtegye.

Bár viszonylag még nagyon rövid idő telt el az OKT újjászervezése óta, mégis indokolt a kérdés, hogy mindezek tekintetében, a részeredmények mellett, általában mégis miért csak reményekről beszélünk, hiszen a Tanács munkatervébe valóban fontos feladatok kerültek, egy-egy téma kidolgozására megfelelő szakemberek vállalkoztak, munkájukból nem hiányzott az odaadás és a vitákból a nyílt állásfoglalás.

Úgy tűnik, hogy az egyik alapvető hiba szemléleti jellegű. Az előterjesztések készítői hozzászoktak kiegyensúlyozott jelentések fogalmazásához; durvábban, de az igazsághoz talán közelebb állóan: a helyzetértékelésekben a tények szépítgetéséhez, a problémák éleinek és sarkainak legömbölyítéséhez. Az előterjesztéseket összeállító munkabizottságoknak ehelyett és sokkal inkább a megoldatlan, vagy rosszul megoldott problémákra kellett volna figyelniük. E testület munkájában ugyanis az az elsőrendű követelmény, hogy előrenézzen és a múltból csak azzal foglalkozzék, ami javítandó; nem dolga, hogy saját és a mások lelkiismeretét megnyugtassa azzal, hogy az elmúlt években is sokat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tettünk és előbbre is léptünk; ebből a nézőpontból legfeljebb arra helyes ügyelni, hogy az egyes helyeken jelentkező bevált módszereket széles körben elterjesszük.

Ugyanennek a kiindulópontbeli hibának tartalmi vonatkozása az előterjesztések célkitűzéseinek mértékében is jelentkezett. A pozitívumokat hangsúlyozó és a hiányosságokat nem eléggé elemző helyzetképek azt sugallják ugyanis, hogy könnyebb megoldani a problémákat, mint ahogy ez azután a valóságban jelentkezik. Hajlamosak vagyunk arra is, hogy a külföldi irodalomból megismert eredményeket könnyen és gyorsan átvehetőnek, alkalmazhatónak ítéljük és már felfedezésüket is pozitívumként könyveljük el.

Rózsás helyzetkép és a hibák kiküszöbölésével járó nehézségek lebecsülése az egyik oldalon, a szubjektív gyengeségeknek, a tehetetlenségnek objektív akadályok álruhájába öltöztetése a másikon – jelentős gátja fejlődésünknek.

Az OKT előterjesztések akkor lesznek jobbak, ha az elmúlt évinél jobban koncentrálunk a hibák kijavításának módjára, ha reálisabban mérjük fel a helyzetet, és a távlati célok általános kitűzése mellett a mai teendőket konkrét cselekvési program formájában, felelősökkel és határidőkkel, a szükséges feltételek felsorolásával fogalmazzuk meg.

A könyvtár- és tájékoztatásügy egyetlen irányítója, tanácsadó testülete, társadalmi szervezete, vagy intézménye sem képes egyedül az előttünk álló feladatok megoldására. Ehhez az erők és az anyagi eszközök összefogására, munkamegosztásra és együttműködésre van szükség. Minthogy erről az elmúlt időszakban oly sokat beszéltünk, oly sok írás jelent meg, és a hatásuk alig érezhető, sokan vannak, akik az együttműködés létrehozását, mint megvalósíthatatlant, illúziónak minősítik. Szerintük a koordináció, a több fenntartóhoz, felügyeleti szervhez tartozó könyvtári és tájékoztatási intézmények együttműködésének megszervezése és folyamatossá tétele csak központi pénzügyi alapokkal lenne lehetséges. És minthogy ezek most nem állnak rendelkezésre, véleményük szerint jobb erről a vesszőparipáról leszállni. Nem lebecsülendők az akadályok, amelyek az együttműködés hatékonnyá tételét mindeddig gátolták és azt okozták, hogy az e területen dolgozó intézmények együttműködése helyett csak egymás mellett működés jött létre, a munkamegosztás tekintetében felemás tartalmi és szervezeti megoldások születtek. Mégsem szabad az erőfeszítéseket abbahagyni, hanem sokkal inkább fokozni kell azokat. Jelenleg ugyanis ez a legnagyobb tartaléka a fejlesztés eszközrendszerének.

Az OKT elmúlt évi tevékenységéből és egyéb tapasztalatokból meríthető jó és rossz példák tömege mutatja, hogy pótlólagos anyagi eszközök nélkül is sokat lehet vagy lehetne javítani munkánkon.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a külföldi szociológiai folyóiratrendelések egyeztetése érdekében már két éve összehívja az érdekelt könyvtárakat, hogy megbeszéljék az új folyóiratok rendelését és kiküszöbölik a felesleges párhuzamosságokat. Míg egyes nagykönyvtárak megpróbálnak így megtakarítást elérni, hogy a folyóiratbázist az országban a sokat emlegetett áremelkedések ellenére legalább szinten tartani lehessen, ugyanakkor például egyik ipari középüzemünk műszaki könyvtára az Electronics c. amerikai folyóiratot 7 példányban rendeli, mert a gyár 7 osztályvezetője igényelte. E műszaki könyvtár állománya mintegy 50 ezer kötet, 3 képesítés nélküli könyvtárossal (egyébként a könyvtár munkáját fő elfoglaltsága mellett a MEO vezetője irányítja). Az üzemnek szakszervezeti könyvtára is van, különálló egység, képesített könyvtárosokkal, vezetővel,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

olvasóteremmel (ami a műszaki könyvtárnak nincs), és a két könyvtár összevonásának gondolata még fel sem merült.

Az állományépítésről folytatott OKT vitán tucatszám merültek fel javaslatok, amelyek bár kis lépésekkel, de előre mozdíthatják a munkát. A Könyvértékesítő Vállalat Könyvtárellátó főosztálya pozitívan fogadta ezeket, és vállalta például, hogy a nem hivatásos kiadóknál megjelenő fontosabb művekről az eddiginél bővebb tájékoztatást nyújt, vagy hogy a könyvtári szakirodalom terjesztésére, hozzáférhetővé tételére külön részleget létesít, és megpróbálja megoldani azt is, hogy a könyvtári felszereléseket, bútorokat egy központból a Könyvtárellátó útján lehessen beszerezni. Ugyanennek a megbeszélésnek során rossz ízű presztizs-vita alakult ki, amikor valaki azt vetette fel, hogy a cserébe beérkező szakfolyóiratok, függetlenül attól, hogy kinek a kiadványa ellenében jöttek be az országba, az illetékes nyilvános szakkönyvtárba kerüljenek. E javaslat valóban közérdeket szolgál és megfelelő formában történő megállapodás alapján, minden presztizsveszteség nélkül, nyilvánvalóan megvalósítható is lenne.

A felesleges gyarapítási párhuzamosságok mellett a feleslegesen párhuzamos megőrzés is gondot és nehezebb eligazodást okoz a felhasználóknak, de ma még a cserefolyóiratok átadásának felvetéséhez hasonló szentségtörésnek hat, ha valaki megkérdezi, mi értelme van annak, hogy például egy százéves összehasonlító jogtudományi folyóiratból 4 évtized miért van az egyik egyetem nem nyilvános kari könyvtárában, három és fél évtized az egyik kutató intézet ugyancsak nem nyilvános könyvtárában és végül másik 4 évtized egyik nyilvános könyvtárban egymást részben átfedve, és közben mintegy 10 évfolyam teljesen hiányzik.

Egyértelműnek tűnik, hogy sem a centralizációt, sem a decentralizációt nem helyes általános jelszóként kimondani, de minden központilag jobban elvégezhető dolgot ésszerűbb központilag elvégezni. Csak üdvözölni lehet a Vas megyei könyvtár kezdeményezését a könyvtárakban végzett irodalomkutatások központi nyilvántartására és a Hajdu-Bihar megyei könyvtárét a könyvtári kiadványok gyűjtésére és nyilvántartására.

A kötelespéldány-elosztásról készült OKT előterjesztés és ennek nyomán jóváhagyott intézkedési terv, valamint az Országos Széchényi Könyvtár ezirányú rövidtávú terve biztató eredmény, mert azt mutatja, hogy az eredeti szabályozás módosítása nélkül is pontosabbá lehet tenni a hatásköröket, e lényeges központi szolgáltatás megjavítása érdekében erősíteni lehet a nemzeti könyvtár szerepét, csökkenteni lehet a feleslegesen beszolgáltatott példányok számát, ugyanakkor növelni a szükséges, de eddig be nem szolgáltatottakét, javítani lehet a munkamegosztást a tevékenység ellenőrzésében, meg lehet oldani néhány, a szabályozás merevségéből származó ésszerűtlenség megszüntetését, pontosabban körvonalazni lehet a részesedő könyvtárak kötelezettségeit és így tovább.

A koordinációs központok feladatairól és tevékenységéről szóló előterjesztés mellékletében szerepelt, hogy az egyes központok ebben a minőségükben mit végeztek és mit terveznek. Ezek a rövid ismertetések világosan mutatják, hogy mindegyik központ másként értelmezi feladatát, és ennek, valamint adottságainak megfelelően mást és mást is csinál. Lényegében ugyanezt a helyzetet tükrözte a hálózati központokról szóló előterjesztés is. Nyilvánvaló, hogy ez nem jó. E központok egyeztetett és jól összehangolt tevékenysége kellene, hogy a könyvtár- és tájékoztatásügy rendszerré válásának és rendszer-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szerű működésének egyik nagyon fontos eszköze legyen. Az OKT, bár dicsérőleg és köszönettel fogadta azt a jelentős munkát, amit a két munkabizottság a helyzet felmérésével és a nehézségek feltárásával végzett, mégis kénytelen volt úgy dönteni, hogy az előterjesztéseket át kell dolgozni és a feladatok fokozatos megoldását célul tűző, reális javaslatokat ki kell még dolgozni.

Hasonló volt a sorsa a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó előterjesztésnek is. Ennek egyik jellegzetes hibája volt, hogy a szervezeti keretek ismertetése lényegesen nagyobb hangsúlyt kapott, mint a nemzetközi kapcsolatok révén elérendő célok és ezek megvalósítási módjának ismertetése.

A szervezeti kérdések túlsúlya a tartalmiak felett nemcsak ebben az esetben nyilvánult meg, és e tendencia visszájára fordítása egyik fontos célkitűzésként kell, hogy az OKT további munkájában is érvényesüljön. Bármilyen triviálisnak hangzik is, e területen is érvényes, hogy hiába vág az ember két üres éléskamra közé ajtót, vagy hiába falazza el a már meglévő átjárást, ettől még nem lesz semmi a spájzban.

Végezetül még egy általánosítható tanulság: nem elég, ha az előterjesztések elkészítésébe csak vezetőket vonunk be és az sem elég, ha kizárólag a munkabizottságok tagjainak írásos dolgozataira támaszkodunk. Szélesíteni kell a közreműködést, a hozzászólók, az előzetes vitákban résztvevők számát. A munkába be kell kapcsolni a Magyar Könyvtárosok Egyesületét is. A bizottsági tagoknak több helyszínen is, a gyakorlatban is meg kell nézniük hogyan folyik a munka és igénybe kell venni azt a jelentős tartalékot is, amit a könyvtári-tájékoztatási munkáért lelkesedő, azt szívügyének érző sokszáz könyvtáros segítőkészsége, ügyszeretete és buzgalma jelent.

AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS 1981. ÉVI MUNKATERVE

A Tanács 1981. évi munkatervét a könyvtárügy távlati fejlesztési programjának kidolgozása, a IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia előkészítése, a VI. ötéves terv, illetve a távlati program végrehajtásának segítése jegyében állítottuk össze.

I.
Plenáris ülések

1981. március — Napirend:
1. A koordinációs központok szerepe, tevékenysége
   Felelős: *Gál Andorné*
2. A IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia téziseinek tervezete
   Felelős: *Juhász Jenő*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1981. május Napirend: 1. Az országos szakmai információellátás helyzete
Felelős: *Ágoston Mihály*
2. A központi könyvtári szolgáltatások helyzete és fejlesztése
Felelős: *Jóború Magda*

1981. szeptember Napirend: 1. A IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia ajánlásai alapján intézkedési terv kidolgozása
2. Tudományos munka a könyvtárakban
Felelős: *Jóború Magda*

1981. december Napirend: Később meghatározandó napirend.

II.
Tagozati ülések

Tájékoztatási és szakkönyvtári tagozat

1981. március Napirend: 1. Szakmai irányelvek az egyetemi könyvtárak számára
Felelős: *Fényes Miklós*
2. A szakkönyvtári hálózati központok feladatai és funkcionálásuk
Felelős: *Székely Sándor*

1981. október Napirend: Szakmai irányelvek a főiskolai könyvtárak számára
Felelős: *Bilincsi Lajos*

Közművelődési és iskolai könyvtári tagozat

1981. január Napirend: Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak számára
Felelős: *Román Lászlóné*

1981. április Napirend: 1. A könyvtári ellátási rendszerek létrehozásának lehetőségei, eredményei
Felelős: *Pápay Lászlóné*
2. Az iskolai és a közművelődési könyvtárak helyzete és szolgáltatásaik fejlesztése
Felelős: *Balázs Mihály*
Papp István

1981. szeptember Napirend: 1. Szakmai irányelvek az iskolai könyvtárak számára
Felelős: *Balázs Mihály*
2. Feladatok a közművelődési könyvtári szolgáltatások kiterjesztése és színvonalának emelése érdekében
Felelős: *Arató Attila*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KOROSZTÁLYOK ÉS KÖNYVEK*

BALOGH ZOLTÁN

A legegyszerűbb – bár korántsem problémamentesen mérhető – olvasásszociológiai fogalom egy-egy könyv *olvasottsága.* Elsősorban olyan írásművek olvasottsága fontos és érzékeny mutató, amelyek terjedése többé-kevésbé spontán. Nem véletlen, hogy majdnem mindig a „fiction", a szépirodalmi jellegű irodalom terjedése (vagy éppen nem-terjedése) vált ki időről-időre heves vitákat e mutató értelmezése körül.

Ezen viták azonban gyakorta adatszegények, vagy legalábbis egyoldalúan dokumentáltak. Nem nagyon dokumentálják, hogy egy-egy mű iránti érdeklődés elsősorban a társadalom mely rétegeiből fakad. Újabb időben több úttörő jellegű kezdeményezés született ugyan az egyes rétegek irodalmi érdeklődésének és olvasási szerkezetének a feltárására, de a szereplő olvasásszociológiai jellemzők (változók) viselkedésének a rendszeres feltárása még csak kezdeti stádiumban van. Márpedig az egyes művek azonos mennyiségi elterjedtsége mögött rendkívül különböző szociológiai tagoltságú olvasórétegek állhatnak. Jelen írásunkban a fenti legegyszerűbb olvasásszociológiai mutató – az olvasottság – korosztályok közti megoszlásának értelmezéséről szeretnénk néhány megjegyzést tenni.

Amit a köznyelv egy-egy könyv „olvasottságán" ért, az tulajdonképpen két, egymással nem feltétlenül megegyző változónak felel meg:

a) az „aktuális olvasottság": ez egy „intenzitás" jellegű paraméter. Ha pl. egy művet hetente tízezer ember olvas el, és a könyv mondjuk harmincezer példányban jelent meg, akkor rövidesen nehezen hozzáférhetővé válik, eltünik a könyvesboltokból, „sorba kell állni" érte a könyvtárakban stb. Habár a *könyvkiadók* számára ez az aktuális olvasottság igen fontos paraméter (a nehéz hozzájuthatóság igen „kapóssá" tehet egy-egy könyvet), mi következetesen *nem ezt* fogjuk érteni „olvasottságon". A fenti „intenzív" mutatót mi következetesen „olvasási intenzitás"-nak nevezzük majd,

b) a „történeti olvasottság": hogy *eddigi élete* folyamán a lakosság mely rétegei milyen mértékben olvastak egy-egy művet (műcsoportot, szerzőt stb.). Ez lehet igen magas anélkül, hogy az aktuális olvasottság kivételesen magas lenne bármely adott időpillanatban.

Mi *olvasottságon* következetesen azt fogjuk érteni, hogy a vizsgált réteg eddigi életében valaha is olvasta-e az adott könyvet, pontosabban: milyen arányban olvasta.

---

* Rövidített változat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az olvasottság így százalékaránnyal kifejezhető, „történelmi olvasottság" típusú, *extenzív* mutató lesz. Ezen mutató értéke társadalmi rétegenként – így korosztályonként is – általában más és más lesz (persze, egyes specifikus esetekben meg is egyezhet, de ez nem túl gyakori eset).

A továbbiakban egy fontos, bár közvetlenül nemigen mérhető fogalmat szeretnénk bevezetni, minthogy használata nagymértékben megkönnyíti az olvasottsági jelenségek tárgyalását. Ez a fogalom az *olvasottsági telítettség* fogalma. A mindennapi életben is ismeretes, hogy mit jelent az, ha valamiből a piac „telített": ha a tárgy potencionális igénylőinek a kielégítetlen, e tárggyal még nem rendelkező hányada szűkül, a tárgy kelendősége gyorsan csökken, és többnyire bizonyos láthatatlan határokat – amelyek több-kevesebb közvetlenséggel a társadalom valamiféle rétegződési határai – nem lép át. A *teljes telítettség* mindig csupán egy elképzelt határeset, tehát fikció, konstruált fogalom, de a gyakorlati telítettség nagyonis kézzelfogható valami. A telítettségi szint – mint az előbbiekből talán kiderült – a társadalom strukturális átalakulásával természetesen változik.

A történeti értelemben vett olvasottság roppant tehetetlenségű mennyiség. Roppant tehetetlenségű, mert igen sok *tevékenység* rejtőzik mögötte. Ha Magyarországon minden felnőtt lakos csupán átlagosan 100 órát olvasott már szépirodalmat életében, ez több, mint 500 millió óra tevékenységet jelent. Ebből minden valószínűség szerint fel lehetne építeni egy Miskolc nagyságú várost. És valami ilyesmi is történik a fejekben: a könyvek tégláiból óriási tudati építmények halmozódnak fel olvasóik fejében, még ha az esetek többségében talán nem is kellő tudatossággal. *Egy* könyv hatása alól kivonhatja magát az olvasó ember, ellenállhat neki. Milliók által ismert olvasmányok rendszerei viszont feltétlenül világkép-meghatározó erejűek: hatásuk azokra is kihat, akik soha kezükbe sem vették ezeket a műveket. A Bibliát a mai teenagerek jelentős hányada még sohasem vette a kezébe. A „csak a papíron" létező Paradicsom vagy Pokol, Ádám és Éva, az angyalok és az ördögök mégis a legtöbb ember fejében világosabb fogalmak, mint a létező Paraguay vagy Honduras, *akár olvasta a Bibliát, akár sem.* A személyek állandó cserélődésével ezen roppant tehetetlenség mögött biztosítódik pl. hogy Jókai örökkön a magyar köztudatban marad, mert kamaszok hosszú nemzedékeinek vált állandó olvasmányává. A személyek állandó cserélődése miatt az olvasási struktúra nagyfokú stabilitása *dinamikus stabilitás,* fenntartásáról jelentős tartósságú folyamatok gondoskodnak.

Még egy fogalmat vezetnénk be a tulajdonképpeni tárgyalás előtt. Ha egy mű olvasottsági struktúrája időben állandó, akkor ez azt jelenti, hogy az egymást követő generációk ugyanolyan módon „esnek át" a mű elolvasásán. Ha pl. feltételezzük, hogy mindenki rendes időben elvégzi az általános iskola nyolcadik osztályát, és 14 évesen mindenki elolvassa a nyolcadik osztályos magyar tankönyv szépirodalmi szövegeit, akkor ezen szövegek olvasottsága a 13 évesek körében mindig néhány % (az esetleges érdeklődők), a 14 évesek korában egy 100% alatti szám (egyesek ugyanis csak tanév végén olvassák el), a 15 évesek körében 100% lesz. Habár e folyamatban mindenki megváltozik (a „nem olvasta" kategóriából átkerül az „olvasta" kategóriába), maga a folyamat *időben állandó* lesz, hiszen az egymást követő személyek ugyanazon pályán követik egymást a folyamaton belül. Az ilyen, időben állandó folyamatot *stacionér* folyamatnak nevezik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

„Olvasottság" nevű változónknak van már egy sajátossága: elvileg *irreverzibilis* folyamat eredményére vonatkozik. A számítógépnél az „olvasás" művelet mellett szerepel egy „törlés" művelet is: a bevitt információ tökéletesen törölhető. Az emberek esetében ez meglehetősen problematikus, és az „elolvasni" igének nincs tökéletes nyelvi ellentétje (az „elfelejtette" ige lényegében csak a „tudatosan nem képes felidézni" jelentéssel bír). Magyarul: ha valaki egyszer elolvasott egy könyvet, a továbbiakban egész életére a könyv „olvasói" közé tartozik.

Ezen *elvi* megfordíthatatlanság, irreverzibilitás persze gyakorlatilag nem áll. Mindig lehetséges, hogy egy könyvet olvastunk, és mégsem húzzuk alá az elénk tett könyvek listájában: esetleg már címét is, szerzőjét is elfelejtettük. Más esetekben esetleg csak sokat és érzékletesen meséltek nekünk egy könyvről, vagy láttuk a belőle készült filmet stb., és oly mély nyomokat hagyott bennünk, hogy mint „olvasott"-at fogjuk megjelölni. Mindazonáltal a számunkra vagy a rétegünkbe tartozó olvasók (kulturális környezetünk) számára fontos művekre tehát a „felejtési reverzibilitás" torzításai nem tünnek különösebben veszélyesnek; 100 olvasóból 90–95 bizonyára egészen jól visszaemlékezik majd a fontosabb olvasott művekre. *Ha viszont az olvasottság irreverzibilis folyamat, akkor az olvasási folyamat stacionér volta esetén az idősebb korosztályok felé haladva az olvasottság foka állandóan növekszik. Az olvasottsági fok korosztályok szerinti növekedése ezen esetben megadja az olvasói intenzitás erősségét az egyes korosztályokban.* Fenti állításunk csak akkor igaz, ha mindenki minden művet csak egyszer olvasott; vagy ha *csak az első olvasásokat* vesszük bele a vizsgált olvasottság kialakulásának folyamatába.

Az egyes könyvek olvasottságának a kor szerinti megoszlása a lakosság egy-egy csoportján belül sokszor igen jellegzetes százalékarány-értékeket ad, amelyek korosztályonként olykor radikálisan különböznak. Az olvasottságnak a kor függvényében való ezen menetét a továbbiakban – hogy ne kelljen állandóan egy ilyen hosszú körülírással dolgoznunk, mint „az olvasottsági százalékarányok korcsoportok szerinti menete" – „olvasottsági korprofil" néven fogjuk emlegetni. A csoport, amelyen belül ezt vizsgáljuk, a „vonatkoztatási populáció". A továbbiakban a KMK Élményalakzatok címmel közreadott kutatásának az „olvasottsági korprofil"-jai szerepelnek majd a tárgyalásban. Az adatok felvétele 1973-ban történt, a vonatkoztatási populációt a magyar könyvtártagok képezték, akiket egy 1832 fős minta reprezentált. Két alapkérdésünk:

a) *Milyen jellegzetes olvasottsági korporfilok fordultak elő az említett vizsgálatokban?*

b) *Milyen olvasási folyamatokra engednek ezek következtetni?*

1. *A „pályáraállás" problematikája közel stacionér folyamatnál: Jókai példája.* Ha egy minta valamelyest is számottevő mértékben tartalmaz fiatal olvasókat, az olvasottság foka benne eleve nem lehet 100% olyan műveknél sem, amelyek gyakorlatilag teljes körű olvasottságnak örvendenek. A kifejezetten kisgyerek korban olvasott műveket kivéve ugyanis a „szubkulturálisan kötelező" irodalmak elolvasásának megvan a maga adekvát kora. Jókain pl. kifejezetten a teenager-korban szokás átesni: az „olvasottsági görbe" ezután igen hamar eljut a teljes telítettséghez. Íme, két Jókai-mű meredek „startgörbéje":

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

	A kőszívű ember fiai	*Az aranyember*
15–19 évesek	77%	74%
20–24 évesek	99%	98%
25–29 évesek	99%	98%

Láthatóan 20 éves korra már gyakorlatilag mindenki elolvasta a két művet, és aki eddig nem olvasta el, az ezután sem nagyon fogja.

Legfeljebb milyen idős korra tehető a „fél-telítettség" elérése? Ez alacsonyabb a 18 éves kornál, hiszen ha 18 éves korban csak 50% lenne, az ez alatti korokban is legfeljebb 50% lehetne stacionér folyamat esetén: ekkor a korok összege legfeljebb 300%, tehát az átlagos olvasottság legfeljebb 60% lehetne. Alacsonyabb a 17 éves kornál is: ha 17 éves korban érné el az 50%-ot, akkor 18 és 19 éves korban már hiába lenne 100%: az együttes olvasottság 350%, az átlagos 70% lenne. Kijelenthetjük tehát, ha az egyes korévek egyenlő számosságúak, akkor Jókai olvasottságának „fele telítettsége" még 17 éves kor előtt bekövetkezik.

2. *Nem-stacionér művek első csoportja: a „telítettségi szint" fiatal korban magasabb.* Elemzés szempontjából az elterjedtebb és egyben a könnyebb esetet jelenti a telítődési szintnek a korral való csökkenése. Köztudomású, hogy az általános műveltség a fiatalok körében nagyobb, így nyilván van egy általános tendencia az olvasottság telítődési szintjének emelkedésére a fiatalabb korosztályban. Igaz, ugyanakkor a telítődési szinttől a fiatalok távolabb vannak: minél fiatalabbakat vizsgálunk, annál nagyobb az a hányad, aki még nem olvasta ugyan, de fogja. A fiatalkori olvasásnak azonban szerencsére van egy maximuma a késői teenager- és a korai huszonéves korban: a házasság előtt. A legtöbb olvasmánytípus ekkor már közel kerül a telítődési szinthez, így, amennyiben az idősebb korosztálynál a telítődési szint számottevően alacsonyabb, a kor növekedésével az abszolut olvasottsági arány is csökkenni fog. Miután a tradicionális magyar társadalom-modellben a legtöbb rétegben a nők kevesebbet olvastak, mint a férfiak, a főleg női olvasmányoknál eleve várható, hogy a telítődési szint öregkorban – legalábbis a két nem átlagára és a nőkre – csökkenni fog. Jellegzetesen ilyen „női" olvasmánytípus Bronte Üvöltő szelek-je:

15–19 év:	59%
20–24 év:	79%
25–29 év:	85%
30–39 év:	83%
40–49 év:	81%
50–59 év:	79%
60– x év:	67%

(A férfiak 63%-a, a nők 85%-a olvasta.)

Sajnos, a nemenkénti korbontás nem adott, így fenti állítsunkat csak *indirekt* módon tudjuk bizonyítani: elsősorban a fiatal nők és idős nők közti különbség „felelős" tehát a telítődési szint „megemelkedéséért".

A fenti görbe lényegében egy mű „aktualizálódási" folyamatát írja le. Ez nem téveszthető össze a publicisztikai értelemben vett „aktualitással": egyszerűen arról van

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szó, hogy az emberek egyre nagyobb hányadának életanyaga terjed ki olyan területekre, hogy már vannak „átfedései" a hajdan sokkal fejlettebb angol társadalom korabeli életanyagával, az emberek elegendő hányadának van szabadideje és nem pusztán formális alfabetizációja ahhoz, hogy az átélhető életanyag átéléséhez megszerezze az időt és energiát is.

3. *Nem-stacionér művek második csoportja: a „telítettségi szint" idős korban magasabb.* Természetesen az „aktualizálódás" mellett van értelme a szociológiai értelemben vett „elavulás" fogalmának is. Ez azt jelenti, hogy egy-egy mű a fiataloknál már feltehetően nem fogja elérni a kedveltségnek azt a fokát, amit az idősebbeknél elért. A legtöbb ilyen mű „szubkulturális" típusú: többnyire a társadalom múltban irányadónak számító „sztár"-csoportjainak partikuláris ízléséhez kapcsolódtak, amelyek letűntével „természetes" közegüket elvesztették, és „kulturális leszivárgásuk" a társadalom szélesebb rétegeibe elakadt. Lényegesen ritkább eset az, hogy valóban súlyos és időtálló művek tünjenek el így a „süllyesztőbe": ezek inkább csak egy-egy szubkultura körein belül „dezaktualizálódnak".

Jelen vizsgálatunk „régi lektür" kategóriájában bőséggel található efféle irodalom. Viszonylag egyértelmű eset Kellermann Alagút-ja:

15–19 év:	11%
20–24 év:	13%
25–29 év:	15%
30–39 év:	15%
40–49 év:	17%
50–59 év:	31%
60– x év:	41%

Az Alagút *tudományos-fantasztikus* (pontosabban: technikai fantasztikus) könyv; erről a típusról közismert (és adatainkból is alátámasztható), hogy elsősorban a fiatal korosztály olvassa, viszonylag gyors telítődési folyamattal (aki kamaszkorban nem olvasta Vernét, később nemigen pótolja). Nem valószínű, hogy egy ilyenfajta könyv jellegzetes „késői felnőttkori" olvasmány lenne, amelyet csak a legidősebbek olvasnak. Alacsony tetszés-indexe nem teszi valószínűvé, hogy a „telítődési szint" elérése az ifjúság körében különösebben messze lenne. A megoldás talán az lehet, hogy a könyv tipikusan a „német sci-fi" klasszikus változatához: a Weimari Köztársaság társadalmi formációjához kötődik, amelynek programja azóta elavult, nem bír felszólító jelleggel.

A „telítődési görbe" természetesen meglehetősen eltorzulhat, ha egy könyv iránti kereslet a könyvpiacon (vagy a könyvtárakban) nem kielégíthető, a kínálat és a kereslet nincs egyensúlyban. Ilyen esetekben a *potenciális* telítődési görbe nem nagyon állapítható meg másból, minthogy a magas tetszési index-értékekhez viszonylag alacsony olvasottsági értékek tartoznak.

Nézzük meg a hajdani „jobb körök" egy világszinten is meglehetősen elterjedt olvasmányát, Margaret Mitchell: Elfújta a szél c. művét:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

15–19 év:	16%
20–24 év:	28%
25–29 év:	47%
30–39 év:	62%
40–49 év:	70%
50–59 év:	70%
60– x év:	66%

A könyv a „női olvasmányok" közé tartozik, és az olvasás általános terjedése a legidősebbeknél még a szokásos módon, a kor csökkenésével is emeli a telítődési szintet. A fiatalok – úgy tűnik – nemigen olvassák, ugyanakkor tetszésének van egy „másodmaximuma", a 20–24 éves korosztályban; feltehetően a fiatal nők miatt. Erőteljes tetszésről tettek tanúbizonyságot a *főiskolások* is, habár viszonylag kis hányadban olvasták (28%).

Nagy kérdés, hogy a telítettségi görbe potenciálisan nem fekszik-e éppoly magasan a fiataloknál, mint a 40 év fölötti könyvtártagoknál, tehát hogy a könyv egy újabb kiadásának nem lenne-e népes olvasótábora, elsősorban a *nők* körében. Hosszabb távra e mű jövője egyébként nem tűnik biztosítottnak: a technokráciától a szakmunkásokig a közepes (fél-harmada) olvasottsághoz mérsékelt tetszés járul; a technikai racionalitás világképe eléggé kivetni látszik magából a rabszolgatartó „kultúra" ezen gyöngyszemét.

4. *A mai „bestsellerek" olvasottsági korprofilja.* Jókait „tradicionális örökzöld" bestsellernek tekinthetjük, alulkínálati probléma nélkül; alulkínálati probléma nemigen merül fel egy-két modern bestsellernél sem. Nézzük meg egy tipikus „bestseller", a Sellő a pecsétgyűrűn olvasottsági korprofilját:

15–19 éves:	82%
20–24 éves:	83%
25–29 éves:	92%
30–39 éves:	89%
40–49 éves:	87%
50–59 éves:	84%
60– x éves:	71%

A fenti korösszetételből talán kiderül a „bestseller" titka: minden korosztályt nagyjából egyenletesen „telibe találni", mégpedig mindkét nemben. Az igen gyorsan terjedő olvasmányoknak egyébként – különösen, ha a tömegkommunikáció vizuális médiumai is felkarolják – van egy jellegzetes „tehetetlenségi túlfutása": futótűzként való terjedése hatása alatt átlépi érvényességi határait, a telítettségi görbe „felfelé torzul": a humán értelmiség és a szakmunkástanulók egyaránt nem lelkesedtek különösebben a könyvért, sőt, az *átlagos tetszésindex* eléggé negatív volt, csupán a 60 éven felülieknek tetszett a többi művek átlagánál jobban ez a könyv. Ez viszont felhívja rá a figyelmet, hogy a „telítettségi görbe" elérése a legidősebb korosztálynál viszonylag lassú – a tetszési értékek tanúbizonysága szerint e korosztályban a mű még nem terjeszkedhet. A *friss megjelenés* éppúgy torzíthat *lefelé*, mint a *nehéz hozzáférés.*

5. *A „lassú pályáraállás" problémája.* Egy állandóan vitatott probléma: vajon mi az „adekvát életkor" egy mű olvasására? Egyesek az ilyen „magánéletbeli" fórumokon azon

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a véleményen vannak, hogy túl alacsony életkorban bizonyos művek „nem is érthetők igazán": ugyan, mit érthet az a csitri lány az öregedő asszonyok azon kétségbeeséséből, amely pl. Balzac Harmincéves asszonyában még ma is ki tudja váltani az együttérző elszörnyedést a középkorú nőolvasókból stb.?

Bizonyos értelemben alátámasztani látszik ezt, hogy a teenagerek hagyományosan olyan olvasmányokhoz szoktak vonzódni, amelyek egyértelmű helyzeteket alakítanak ki, valamiféle „harcos sematizmussal" halmozva az angyali és ördögi, feltétel nélküli azonosulást, vagy feltétel nélküli ellenszenvet kiváltó alakokat, az egyértelmű cselekvést követelő helyzeteket stb. Old Shatterhandtól Tarzanon át a Supermanig változatos kulturális és nyelvi kontextusokban látszik újra és újra megerősítést nyerni ez a kép az ifjúsági szubkultúrák sikerműveiben. És ha a kor változásai miatt a főhősök bizonyos, annak idején pozitívnak feltételezett mozzanatain úrrá lesz a történelem dialektikája és elidegenítő effektusokká válnak egy új korosztály szemében, akkor vagy gyorsan alábbhagy a mű népszerűsége, vagy a „kor követelményeihez" kell igazítani a könyvet. (Gondoljunk a Winnetou mélyen keresztényi lelkivilágára tett utalások sorsára a mű újabb kiadásaiban. Ugyan ki gondolna arra, hogy mondjuk Tolsztoj hatását átütőbbé tenné, ha életművéből kihagynánk a vallásos utalásokat?)

Mi azt tartjuk, hogy a valóban átfogó művészet kamaszkori olvasása – ha erre a teenager valóban hajlandó – aligha árthat: hiszen számos nagy mű egyben mesének, kalandregénynek stb. sem utolsó olvasmány: az „erőltetés" pedig úgysem nagyon eredményes. A hivatalos kultúrpropaganda pedig – véleményünk szerint nagyon helyesen – egyáltalán nem félti a teenagereket pl. a nagy eizensteini történelmi-társadalmi tablóktól.

Hogyan találhatunk megfelelő példát olyan műre, amelynek tanulságai bizonyára csak viszonylag felnőtt korra „érnek be", és így a kamaszolvasás hullámai nem juttatják közel a telítettséghez? A kérdés nehéz: az időskori magasabb arányú olvasottság ugyanis igen sokszor jelenti azt, hogy „visszahúzódó" könyvtípusról van szó, amelynek a telítettségi görbéje a fiataloknál már alacsonyabban van: ezek már sohasem fogják olyan arányban olvasni, ahogy az idősebb korosztály tette. Olyan művet kell találnunk, amelyik nemigen lehet „visszahúzódó stádiumban".

Végül is Abe Kóbó A homok asszonya c. művét választottuk a „beérés" fenti folyamatának jellemzésére. E mű formájában modern – tehát nem vonzza különösebben az idősebb olvasókat. Ugyanakkor mondanivalójában van valami, ami egyrészt élesen ellentmond a kamaszkor „harcos sematizmusának", másrészt még egy enyhén konzervatív felhangot is tartalmaz az adott lehetőségekkel, a körülményekkel, „az élet érdekében" való kompromisszum fogalmát.

A művelt férfiak és nők nagyjából egyenlő arányban olvasták, és – „modern" stílusköntöse ellenére – viszonylag nagy arányban olvasták az idősebbek, akiknek egyébként alig tetszett kevésbé, mint a fiataloknak. (A 60 éven felülieknek majdnem úgy tetszett, mint a teenagereknek, ami „modern" mű esetében nem egy elterjedt dolog; a pusztán formai jegyek alapján való elemzésnek megvannak a maga korlátai!) Ime a mű „olvasottsági korprofilja":

15–19 év:	26%
20–24 év:	34%

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

25–29 év:	38%
30–39 év:	28%
40–49 év:	19%
50–59 év:	20%
60– x év:	23%

A művet viszonylag frissen adták ki, így még nem biztos, hogy mindegyik korosztálynál elérte „telítettségi szintjét": elképzelhető, hogy a „legelfoglaltabb" 40–49 éves korosztálynál ez még „nem állt be". De az is lehet, hogy a rendkívül erős foglalkozás szerinti kontrasztok „vetülnek rá" a kor szerinti bontásra. Minél erősebben magyarázza a foglalkozási szakkultúra egy-egy könyv olvasottságát, annál több „zaj" torzítja el a kor szerinti bontást. A fenti torzító effektusok ellenére nyilvánvaló, hogy a műnek más a „telítettségi szintje" a 30 éven aluli korosztálynál, és más a 40 éven felülieknél, ahol a tárgyalásmód már áthághatatlanabb korlátokat jelenthetett. (A *megértés* nem: a művet olvasók tetszési szintje idősebb korban sem sokkal alacsonyabb.)

Ami a kiemelésre érdemes tanulságot adja: a „telítettségi szint" *viszonylagosan késői* elérése. A maximális olvasottság a 25–29 éveseknél adódik, akik pedig jóval kevesebb szabadidővel rendelkeznek mint a teenagerek és a főiskolások; náluk a legmagasabb a tetszési index értéke, tehát a tetejében még nem is biztos, hogy a mű körükben már „kifutotta magát", hogy nem fog még több tért nyerni. A 20–24 évesek nemcsak kisebb mértékben olvasták a művet: kevésbé is tetszik nekik. És a teenagereknek még a 20–24 éveseknél is kevésbé, tehát az ő korosztályukban kevésbé várható terjedés, mint a huszonéves korosztályokban.

A „lassú pályáraállás" jelensége természetesen nem csupán a *pozitív* értelemben vett élettapasztalat megszerzésének-felhalmozódásának előfeltételezettségét mutatja egy műnél. Ez a bizonyos élettapasztalat jócskán lehet *konformitás* (sőt: sznobizmus) felhalmozása, negatív értelemben vett a kulturalizáció kiépülése is. Nézzük csak meg a „kulturális lektür ' egy esetét: Amenda Eroica-ját:

15–19 év:	16%
20–24 év:	22%
25–29 év:	28%
30–39 év:	22%
40–49 év:	16%
50–59 év:	23%
60– x év:	21%

A fiatalok általában – mint már mondtuk – „műveltebbek": így jobban „tudják" azt is, hogy milyen „örök értékekhez" illik vonzódniok. De éppen ezért jobban fenyegeti őket a „látszat-elsajátítás" a sznobizmus veszélye is. Ez a veszély láthatóan nem kerülte el a *pedagógusréteget* sem: az Eroicát legnagyobb mértékben a humán értelmiség olvasta a foglalkozási csoportok közül. A vélt „műveltségi cenzus" ilyen felemás módon (a „kulturális lektür" segítségével) való biztosítására való törekvés a legkonformabb módon viselkedő rétegeknél – az adminisztrátoroknál, a középkádereknél, és főleg e réteg *női*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

alkalmazotti rétegénél — a legmagasabb, és a mezőgazdasági fizikaiak mellett a *középiskolásoknál* is viszonylag alacsony.

A mű legjobban a 25—29 éveseknek, ezeken belül pedig az adminisztratív-középkádernőknek tetszett. Ha az érettségizett *szellemi betanított munkások* aránya az idősebb korosztályokban is nő majd, akkor a telítettségi szint emelkedik majd azokban a rétegekben is.

6. *A kölcsönkért lány, avagy a telítődési szint igen gyors elérésének esete.* Ha egy mű „erősen bejáratott csatornákon" mozog, tehát potenciális olvasótábora már meglehetősen pontosan tudja, hogy ő a potenciális olvasótábor, és a mű olyan jól ismert típusba tartozik, amelyből az illetők már esetleg több tucatnyit olvastak, akkor a telítődési szint beállása villámgyorsan minden korosztályban szinte egyidejűleg mehet végbe. Az ilyen művekből adódik az egyik olyan típus, amelyből hetek alatt elfogy ötvenezer példány, hogy aztán már csak elég mérsékelt állandó kereslet jelentkezzék.

A két világháború közti félpengős és pengős Palladis-regények már kialakították Gardner detektívregényeinek piacát. A tetszési indexek alacsony átlagértékei sejtetni engedik, hogy Gardner már eljutott a telítettségi szint közelébe, annak ellenére, hogy *ezt* a művét viszonylag frissen adták ki: csak a 24 év alattiaknál várható még mérsékelt, és az újdonságokra lassabban reagáló 60 év fölöttieknél erősebb növekedés az olvasottság mértékében; ezt mutatja A kölcsönkért lány esete olvasottsága is:

15—19 év:	23%
20—24 év:	27%
25—29 év:	28%
30—39 év:	28%
40—49 év:	24%
50—59 év:	25%
60— x év:	17%

Azok számára, akik a detektívregényt „érdekes logikai játék"-nak szokták minősíteni, szükségesnek tartjuk ezen puszta terjedési mechanizmusát tekintve elég „problémátlan" mű kapcsán megjegyezni, hogy a logikai játékokra való hajlandóság eszerint a középiskolások körében elég alacsony, ezzel szemben a 7—8 általánost végzettek körében elég maximális. Az adminisztrátorok és a betanított munkások (főleg a munkásnők) is kedvelik a logikát: 31, ill. 37%-ban olvasták Gardnert. A főiskolások viszont még a mezőgazdasági fizikaiaknál is kevésbé. Igaz, a humán értelmiség számára a „kulturális cenzus" itt *nemolvasást* ír elő: így ők kisebb arányban olvasták (16%), mint a technokrácia (30%), holott a technokrácia náluk jobban „leminősítette" a könyvet a tetszés terén...

7. *A „túl egyszerű eset", avagy a „felfelé torzító telítettség" problémája. Flaubert: Bovaryné.* Az olvasottságra vonatkozó válaszok *megbízhatóságának* kérdését eddig mégcsak periferiális esetekben említettük (ld. pl. Gardner a humán értelmiségnél). Most azonban végre kiderül, hogy miért nem az irodalom „nagy klasszikusainál" kezdtük tárgyalásunkat, pedig ezek aztán *valóban* „társadalmi ténnyé" nemzedékek közkincsévé váltak. Ugyan miért nem problémátlan pl. Flaubert Bovaryné-jának olvasottsági korprofilja?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

15–19 év:	53%
20–24 év:	69%
25–29 év:	76%
30–39 év:	83%
40–49 év:	81%
50–59 év:	82%
60– x év:	82%

Hiszen régóta olvasott, évtizedeken át közel egyenletesen hozzáférhető műről van szó, amelyet stacionér vagy közel stacionér módon olvasnak. „Lassú pályára állású" mű, csak a 30–39 éves korosztályban éri el a telítettség szintjét, hiába: a benne leírt szituáció megértéséhez élettapasztalat kell. Az idős korosztályt fiatal korában semmi sem idegenít-hette el tőle, így a telítettségi szint állandósága 30 év felett nem meglepő...

A meglepetés csak ott kezdődik, hogy az ún. „aktív olvasók" kisebb arányban képviseltetik magukat azok között, akiknek a mű „nagyon tetszett", mint azok között, akiknek „nem tetszett". Eszerint a Bovaryné inkább passzív szórakozásra, mint aktív átgondolásra serkentő mű?

Az ellentmondásokat még tovább sorolhatnám: a mű a 8 általánost végzetteknek jobban tetszett, mint az egyetemet végzetteknek, pedig az egyetemet végzettek nagyobb arányban olvasták; a háztartásbeliek ugyanolyan arányban olvasták, mint a pedagógusok stb. Ilyen ellentmondások akkor szoktak jelentkezni, ha a válaszolók egy része nem a tényeknek megfelelő válaszokat ad az olvasottságra (ill. a tetszére). Ez pedig — mint egyébként adataink más irányú elemzésével is valószínűsíthető — minden olyan „nagy klasszikusnál" fenyeget, amelyikről a megkérdezettek egy jelentős része úgy érzi, hogy „illett volna" olvasnia...

***

[Az írást „befejező" három pont ez esetben azt jelenti, hogy a fiatal szociológus nemzedék egyik legtehetségesebb tagja, aki négy éven keresztül a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Olvasáskutatási Osztályának külső munkatársaként is tevékenykedett, ezt az írást nem fejezhette be, mert úgy döntött, befejezi azt, amit már évek óta kibírhatatlannak érzett. Az Élményalakzatok I. társszerzője a megoldhatatlanul nagy, és ezért sajátjának érzett kérdések (a harmadik világ bádogvárosaiban élők helyzete, a művészet társadalomtörténete, a hetvenes évek diagnózisa 68 után, a divat és a szex szociológiai vizsgálata stb.) mellé sorolta az olvasó titkát is, de nem volt hajlandó „olvasásszociológiát" művelni, csak szociológiát, ám ha kellett Hegelt is olvasott hozzá. 1943-ban született, matematika-fizika-meteorológia szakon végzett az ELTÉ-n, felfedezett egy „híres" felhőt, amelyet aztán később egy híres tudós is felfedezett. Bach műveket játszott és elemzett, összehasonlította az amerikai és a magyar vasútépítkezések balladáit, módszertant adott elő az ELTE Szociológiai Tanszékén. Barátunk volt, munkatársunk a bakonyoszlopi olvasótáborban, ahol a 15 éves szakmunkások és a harmincas szociológusok egyaránt tátott szájjal hallgatták. Ez a töredék is ízelítőt ad gondolkodásmódjából, a vizsgált tárggyal szembeni alázatáról. Más, teljesebb és töredékesebb műveivel együtt ennek az írásnak a bővebb változata is megjelenik majd az Élményalakzatok II. című kötetben, amely a magyarországi olvasáskutatás egyik legnagyobb vállalkozásának eredményeit adja közre, melynek ő nem egyszerű társszerzője, hanem szelleme is.]

(K.I.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A MARX KÁROLY KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM KÖZPONTI KÖNYVTÁRÁNAK ÉPÜLŐ OTTHONÁRÓL

A könyvtáros

Az Egyetem Dimitrov téri központi épületének – volt Vámház – rekonstrukciója 1970-től folyamatosan napirenden volt, de beindítását pénzügyi, ütemezési, vállalkozási nehézségek miatt rendre el kellett halasztani. 1978-ban az épület állagának további romlása, az elhasználódás mértéke és az ezzel összefüggő üzembizonytalanság miatt döntés született a teljes rekonstrukció végrehajtására.

Az Ybl Miklós által tervezett és az 1870-es években emelt épületbe 1951-ben költözött az Egyetem. Oktatási szervezete azóta három karra bővült, új tanszékek létesültek a hallgatói létszáma is jelentősen megnövekedett, így az épület szűkké vált. A könyvtár is kinőtte 1950/51-ben kényelmesre szabott ruháját: dolgozóinak létszáma kb. ötszörösére növekedett, állománya megháromszorozódott, a beiratkozott olvasók száma közel négyszerese a 30 év előttinek, így egyre nyomasztóbb körülmények között végzi munkáját, fejlesztése elé pedig gátat emel a szűkös elhelyezés (nincs fotólaboratóriuma, sokszorosító üzeme stb.) Az egyetem – elhelyezésének javítására – megkapta a Kinizsi–Szamuely–Zsil utca által határolt épülettömböt, amelyet jelenleg a Műszaki Egyetem közlekedési kara használ. Már a tervezés kezdetekor kiderült, hogy a könyvtár bővítése megnyugtatóan a központi épületben nem lehetséges, csupán néhány évre nyújtana enyhülést, s az esetlegesen rendelkezésünkre bocsátandó térnek könyvtári célra való átalakítása indokolhatatlanul magas költségekkel járna, funkcionálisan pedig kedvezőtlen megoldásokat eredményezne.

E meggondolások után született meg a döntés: a könyvtárnak az említett épülettömbbe kell átköltöznie olymódon, hogy a dolgozószobák a Zsil utcai régi épületrészbe kerüljenek, az olvasószolgálat és a raktár pedig – hozzáépítéssel – a Közraktár utca beépítetlen telekrészén kapjon helyet. Innen lesz a nyilvános bejárat, a szolgálati pedig a Zsil utcára nyílik.

A döntés után számításokat kellett végeznünk: mennyi lesz könyvtárunk térszükséglete kb. 25 év múlva, s ebből mennyivel elégedhetünk meg a beköltözéskor. Az efféle prognózis készítése viszonylag könnyű egyszerű extrapolációval olyan könyvtáraknál, amelyeknek nem kell szembenézniük rendeltetésük – funkciórendszerük – bővítésével. Szolgáltatásaik „sínen vannak", csupán az állomány, a létszám és az új technika körvonalazható fejlődésével kell számolniuk. Könyvtárunk azonban, mint a közgazdaságtudományok kijelölt információs központja, rendeltetése bővülésének küszöbén áll, s ezt az új

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

épület szakmai tervezési programjának figyelembe kellett vennie. A programnak a KMK szakértői bevonásával történt megvitatása mégis megnyugtató eredményt hozott: a fejlesztési elképzelések helyeseknek, reálisaknak bizonyultak.

A program készítésekor az összállomány éppen meghaladta az 500 ezer egységet, ebből azonban kb. 60–80 ezer a kiselejtezésre váró fölöspéldány, a tanszékeken pedig – letétként – mintegy 75 ezer kötet van, amelynek visszaáramlásával számolni kell. A beiratkozó olvasók száma évek óta 7–8 ezer között mozog, közülük kb. 4 ezer az egyetemi oktatók és hallgatók száma, a többi külső szakember, illetve más egyetemek, főiskolák hallgatói. Így az ismert egyetemi könyvtári normákat csak részben vehettük figyelembe.

Az *olvasói tér* az új épületrész teljes földszintjét, I. emeletét, továbbá II. emeletének felét foglalja el, szintenként ezer, azaz összesen mintegy két és félezer négyzetméter alapterületen. Az ülőhelyek számát 470-re terveztük, a szabadpolcokon elhelyezhető kötetek száma 60 ezer.

Számozott ülőhelyek nem lesznek, így az olvasó, – ha a földszinti bejáratnál elhelyezett egyetlen *ellenőrzési ponton* bemutatja látogatójegyét – tetszése szerint foglalhat helyet. – Hagyományos értelemben vett teremfelügyelők nem lesznek, csak állandóan mozgásban lévő könyvtárosok, akikhez eligazításért, felvilágosításért fordulhatnak az olvasók, továbbá ügyelnek a szabadpolcon elhelyezett állomány rendjére. Úgy állítjuk össze a szolgálatot, hogy minden szinten legyen felsőfokon képzett könyvtáros, közgazdász és könyvtárkezelő.

A hírközlést – a telefonhálózat mellett – diszpécsertelefon szolgálja.

Az olvasói tér általános megvilágítást kap 400 lux fényerővel. Helyi megvilágítás csak a falak melletti asztaloknál lesz.

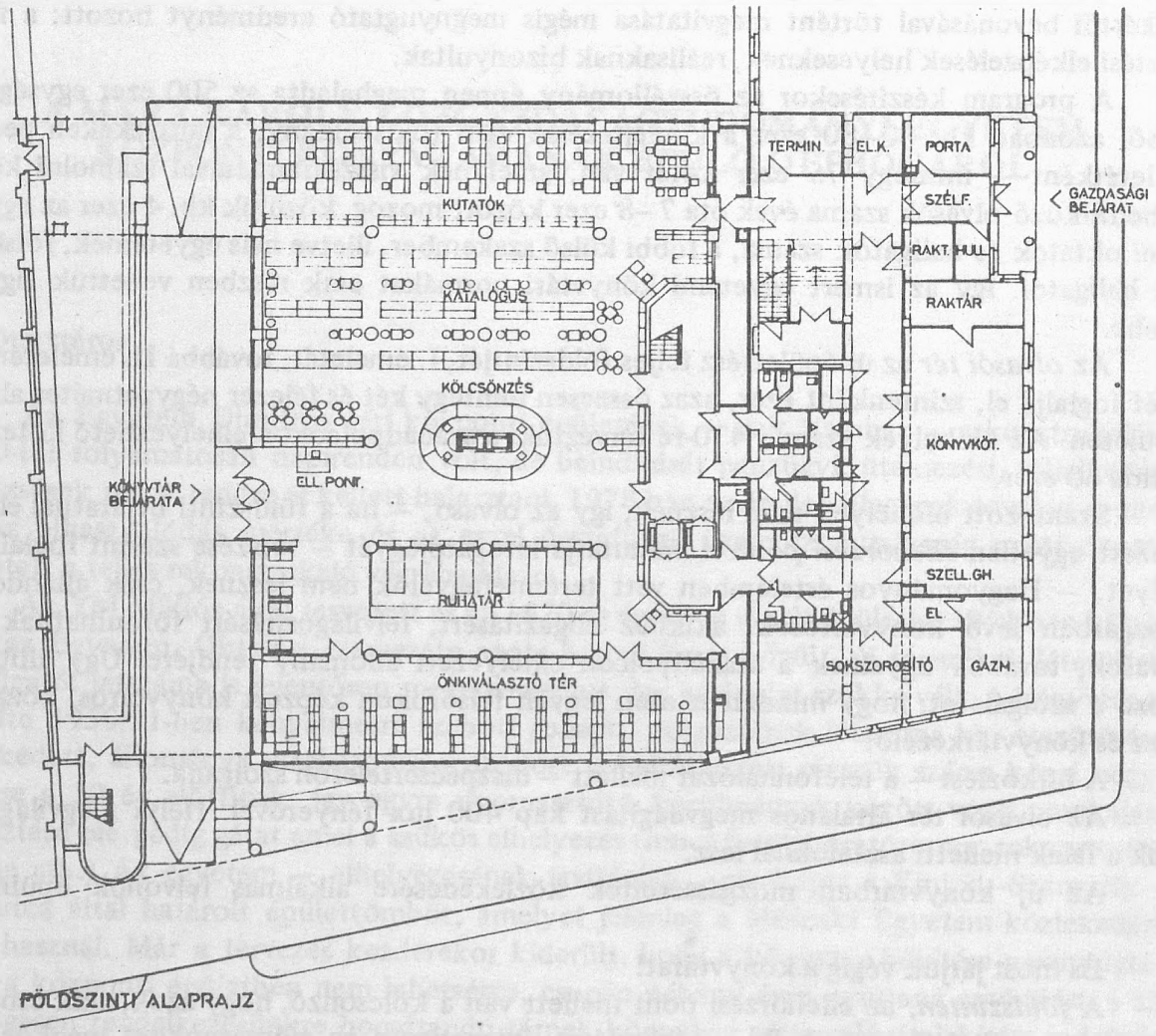
Az új könyvtárban mozgássérültek közlekedésére alkalmas felvonók épülnek.

És most járjuk végig a könyvtárat!

A *földszinten,* az ellenőrzési pont mellett van a kölcsönző, hogy azok, akik csupán kölcsönzés céljából keresik fel a könyvtárat, közvetlenül az előcsarnokból megközelíthessék.

Ugyancsak itt nyert elhelyezést a legkeresettebb kölcsönözhető művek szabadpolcos tere is. Mivel a Közraktár utca forgalma miatt – a hangszigetelés ellenére is – ez egy viszonylag zajos terület, ennek a részlegnek az ide telepítése látszott a legcélszerűbbnek. A kölcsönzési tér mellett a ruhatárnak az olvasói térre néző falán kiállítási célra vitrinek lesznek, így a kérőlap leadása utáni várakozási időt is hasznosan töltheti el az olvasó, amíg a belső raktárban elhelyezett művet megkapja. E mellett helyezzük el a katalógusokat. Mellettük az udvar felőli oldalon kap helyet a gazdag kézikönyvtár, ahol a referenszesek állandóan segítségre készen állnak. Ezt az övezetet úgy rendezzük be, hogy alkalmas legyen a hallgatóság szakirodalmi-forráskutatási felkészítésére is. Ugyancsak az udvari fronton néhány kutatófülkét helyeztünk el, de ide ülhetnek azok az olvasók is, akiknek erősebb – helyi – világításra van szükségük, vagy mikrofilmolvasó készüléket kell használniuk, továbbá ide kerül majd a terminál is, amikor a könyvtár áttér a számítógép alkalmazására.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az *I. emelet* teljes területe olvasóterem lesz, szabadpolcokra helyezett prénzens jellegű állománnyal. Főleg egyetemünk hallgatóinak kötelező és ajánlott irodalma és a legfontosabb hazai szakfolyóiratok kapnak itt helyet, ezért itt állandó „telt házra" számítunk.

A *II. emelet* udvari frontja – kb. 500 m² alapterületen – igérkezik a zajtól legvédettebb olvasói térnek, ezért úgy rendezzük be, hogy az egyetem oktatói, külső kutatók és igényesebb szakemberlátogatók, de szakdolgozatukat író hallgatók is megtalálják mindazt, amire szükségük van, mindenekelőtt a mintegy ezer kurrens folyóiratot.

Itt kap helyet egy-két évig a teljes új gyarapodás is, a belső raktárba helyezés előtt.

Ezen a szinten található egy többcélú helyiség, amely a tanácsterem funkcióját is betölti, de itt kapnak helyet azok az olvasók is, akik különösen védendő anyagot (muzeális értékű dokumentumokat, kéziratokat stb.) kívánnak használni.

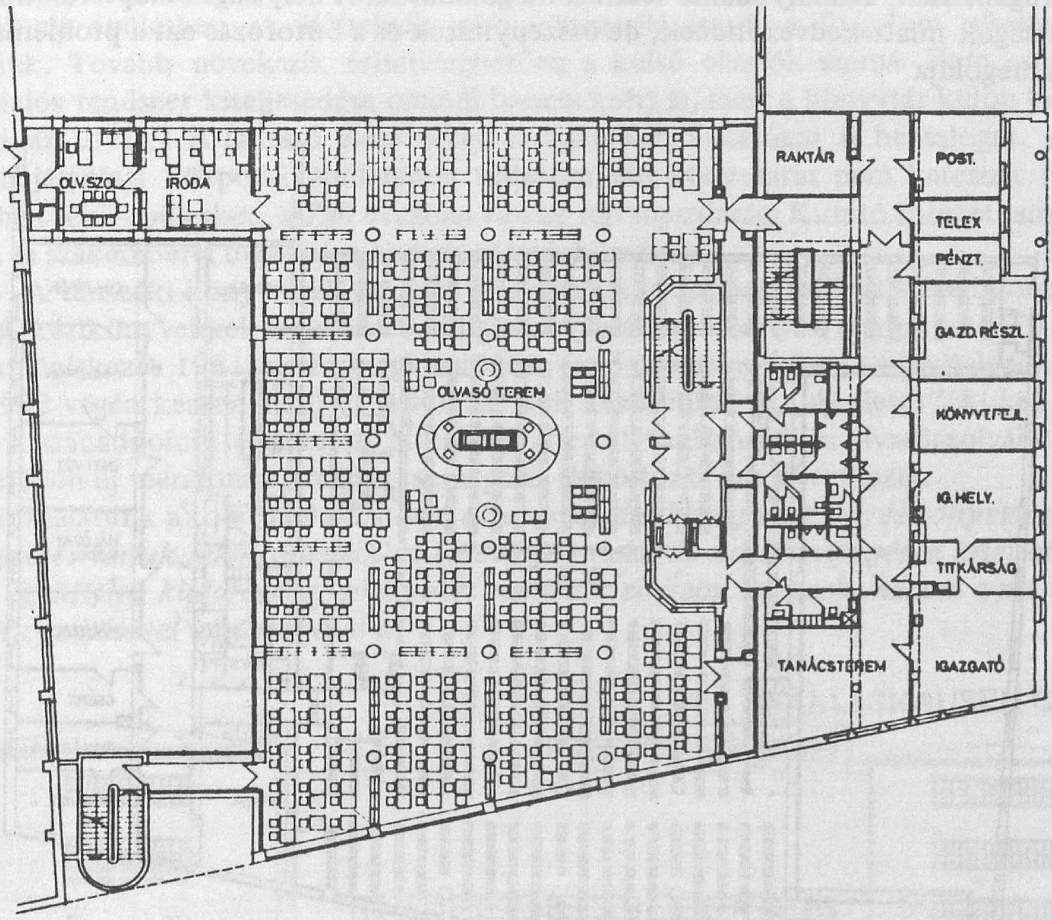
A raktár az új épületrészben lesz, a II. emeleten 550, a III. emeleten 1080 m² alapterületen.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A II. emeleti raktári szint mintegy 2/3-a tömör állványzatot kap, így a raktári tér befogadóképessége mintegy 650 ezer kötet lesz, de a későbbiekben a III. emeleten is beszerelhető tömör állványzat a hagyományos helyébe, s ez további 35–40 százalékkal növeli a befogadóképességet.

A beköltözéskor mintegy 385 ezer kötet kerül a belső raktárba, így az elavult fölös példányok folyamatos selejtezésével, továbbá a terjedelmes és ritkán használt hírlapgyűjtemény és egyéb dokumentumok (pl. doktori disszertációk) tervszerű mikromásolásával több évtizedig elhelyezhető lesz a gyarapodás.

A korábbi elvet, illetve kívánalmat, hogy a tervezés vegye figyelembe a raktári tér bővülését, el kellett vetnünk, ugyanis ma már sokkal gazdaságosabb a városon kívüli közös tárolóraktár fenntartása, mint az állandóan növekvő állomány számára új épületrészek, raktárak, hozzáépítése.

I. EMELETI ALAPRAJZ

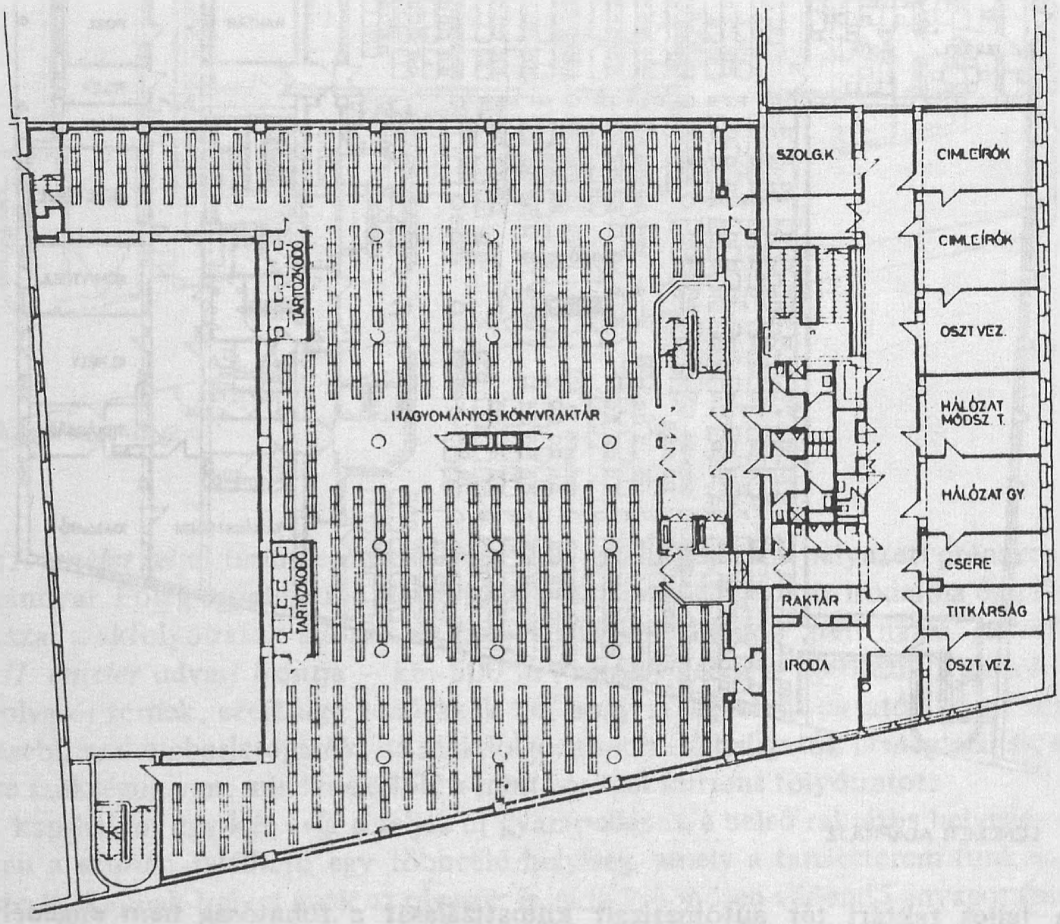
A teljes raktári tér automatizált klimatizálását a főhatóság nem engedélyezte, csupán a II. emeleti raktárét azzal, hogy itt kell elhelyezni az értékesebb és különösen védendő állományt. Gyakorlott könyvtárosoknak nem kell bővebben indokolni, hogy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

milyen nehéz üzemeltetési gondot jelent ez, hiszen a papír minősége könyvenként változik s ami ma elfogadható állapotban van, lehet hogy a kedvezőtlen klímaviszonyok miatt néhány év alatt pusztulásnak indul, miként az 50-es években megjelent rossz minőségű papírra nyomott művek, amelyeknek lapjai töredeznek a jelenlegi 38%-os relatív páratartalmú 22°-os hőmérsékletű raktárunkban. A helyi, szabályozható légnedvesítők hatásosságát az üzemeltetés során tudjuk majd kiértékelni. A tervezés gondosságát dicséri, hogy pénzügyi lehetőség esetén a légtechnikai rendszerbe a nedvesítő blokk nagyobb átalakítás nélkül beépíthető.

A két raktári szintet két könyvlift köti össze az olvasói szintekkel.

A *régi* épületrészben a belső dolgozószobák és műhelyek helyezkednek el, úgy hogy két-három szobát belső ajtó köt össze, ugyanakkor minden szobából a folyosóra is nyílik ajtó, így a későbbiekben is, a szervezet korszerűsítésével, átalakításával együttjáró helycserék rugalmasan, akadálytalanul lesznek megoldhatók. A helyiségek alapterületi arányai az adottságok miatt kedvezőtlenek, de összenyitásuk és a bútorozás ezt a problémát nagy részben megoldja.

II. EMELETI ALAPRAJZ

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A központi épületből való kiköltözés gondolatával – főleg érzelmi, de egyéb okokból is – a könyvtár dolgozóinak nehéz volt megbarátokozniuk, de ezek a tényezők a könyvtárfejlesztés megvalósítása mellett eltörpülnek és az új épület használatba vételével feledésbe merülnek.

A jelenlegi 2479 m^2-nyi alapterület már az átköltözéskor kb. 6000 m^2-re növekszik és fokozatosan tovább bővíthető.

Az új otthon mintegy 3–4 percnyire van a főépülettől, mégis befolyással lesz a könyvtári ellátásra, főleg két területen.

– A hallgatóknak nem lesz idejük – és lehetőségük – arra, hogy reggel az olvasóteremben „helyet foglaljanak" és az óraközi szüneteket itt töltsék. Forgalmas időszakokban, a jelenlegi olvasóterem kihasználtsága ezért – telítettség esetén – nem éri el a 70–75 százalékot sem: a 320 ülőhelyből 80–90 szék ténylegesen üres – ugyanakkor az olvasóterem ajtajára ki kell akasztani a „minden hely foglalt" táblát.

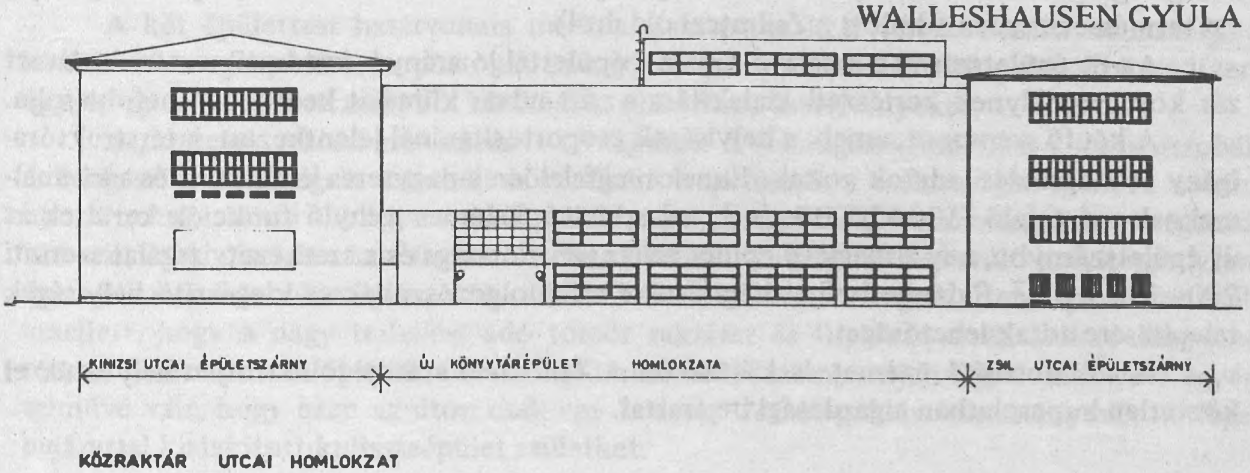
Az új épületben az ülőhelyek jobb kihasználására és a forgalom növekedésére számítunk. Tovább növekszik feltételezhetően a külső olvasók száma. Nem csupán az információs rendszer kiteljesedése okából hanem azért is, mert a könyvtár külön bejárata, továbbá az utcáról is látható élete olyan látogatókat, kutatókat is becsalogat, akik az egyetem jelenlegi központi épületében rejtetten élő könyvtárat nem keresték fel. (Pl. a szemben lévő épületben, a Zsil utcában van az Agrárgazdasági Kutató Intézet, amelynek kutatói és szakemberei bizonyára törzsvendégeink lesznek.)

– A tanszéki könyvtárak szerepe megnövekszik: jobban fel kell szerelni őket adattárakkal, kézikönyvekkel, amelyeket eddig a könyvtárban könnyen elérhettek.

Az építkezés 1981 elején megkezdődött és jó ütemben halad, s a kivitelezők igérik, hogy 1982 végén készen átadják. Addig fel kell készülnünk az „új életre": ki kell választanunk a szabadpolcra helyezendő állományt, be kell tanítanunk az olvasószolgálat dolgozóit merőben új teendőikre, majd a csomagolás és költözködés következik.

Hozzálátunk a toborzáshoz: *olyan olvasószolgálati könyvtárosok és könyvtárkezelők jelentkezését várjuk, akik vállalják az úttörő felemelő, de nehéz szerepét, a kísérletezéssel esetleg együttjáró kudarcokat, amelyeket nemcsak elviselni képesek, hanem a módszerek szüntelen javításával kiküszöbölni is.*

WALLESHAUSEN GYULA

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A tervezők

A tervezés előzményei. Az előző, a Könyvtár működésének, működtetésének nézőpontjából készített írásban megtalálhatók a könyvtár fontosabb paraméterei, rendeltetése, funkciói. E helyütt a terv születésének körülményeiről, a tervezést segítő hatásokról, lehetőségekről – akadályokról és a tervezés eredményéről kívánunk számot adni.

A központi, Dimitrov-téri épület rekonstrukciós lehetőségeinek vizsgálatánál figyelembe kellett venni, hogy a teljes felújításon túl, meg kell szüntetni az épület túlhasználását, csökkenteni kell az elhasználódás mértékét.

Az is nyilvánvaló volt, hogy a túlzsúfoltsághoz döntő mértékben hozzájárul az épületben működő könyvtár, amely alulméretezett olvasótermét és a „dunaparti kilátással" megáldott dolgozószobáit kivéve, szükséghelyzetnek megfelelő körülmények között üzemelt, és üzemel ma is.

A könyvtár kinőtte a ruháját, amelynek bővítésére az épületen belül a nem kevésbé túlzsúfolt oktatási területek rovására kerülhetett volna csak sor, nem beszélve arról, hogy a műemlék épület struktúrájában jelentős, és ezért nemkívánatos átalakításokat kellett volna végrehajtani.

A vizsgálati eredmények alapján még az oktatási tárca engedélyezte, hogy a tervezés a Kinizsi utcai oktatási épület – volt ref. gimnázium – rekonstrukcióba vonásával folytatódjon.

Ezúton nyílt lehetőség arra, hogy a tömb Közraktár utcai beépítetlen telekrészén új épületszárny épüljön.

A telepítés. Kezdettől fogva tisztában voltunk azzal, hogy a pénzügyi lehetőségek korlátozottsága miatt nem lehet szó teljesen új könyvtár építéséről. Meg kellett vizsgálnunk, melyek azok a kiegészítő funkciók, amelyek a meglévő épület Zsil utcai szárnyában is elhelyezhetők, melyek kívánkoznak az új épületszárnyba. Másrészt az utcai telekrész teljes beépítését kerülni kellett; a Kinizsi utcai szárnyban lévő magas használati értékű és színvonalas építészeti kiképzésű tornacsarnok homlokzati nyílásai miatt.

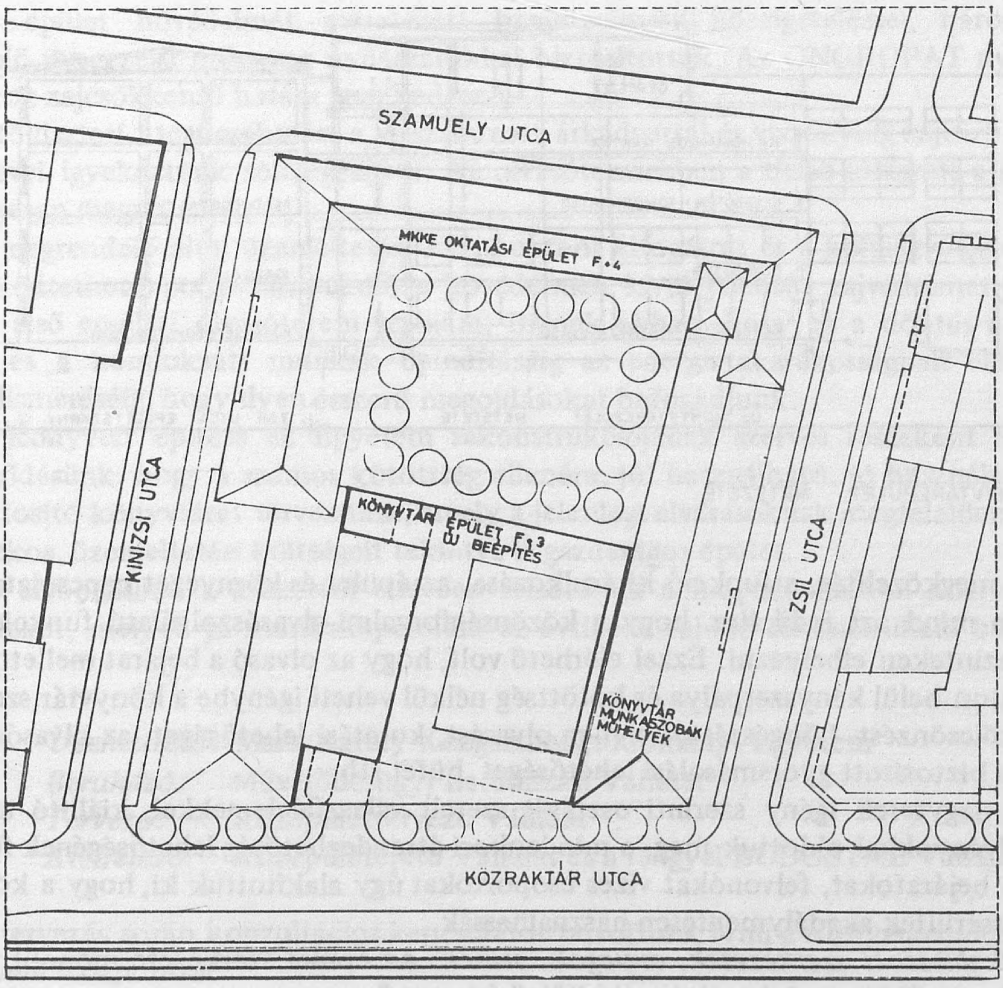
Így alakult ki a közölt megoldás, mely biztosítja a városképileg indokolt zárt utcai beépítést, de kisméretű belső udvarral kapcsolódik a tornatermi szárnyhoz, intim lehetőséget teremtve a könyvtár közönségi bejáratának kialakításához. (A gazdasági bejárat természetszerűen adódott a Zsil utcai oldalról).

Az új épületszárny a meglévő oktatási épülettel jó arányú, kvadratikus tanulóudvart zár körül, amelynek kertészeti kialakítása a zárt udvar klímáját kedvezően befolyásolja.

A két fő szempont, amely a helyiségek csoportosításánál jelentkezett: a térstruktúraigény és a terhelési adatok voltak. Ennek megfelelően a nagyteres kialakítást és a kívánalmaknak megfelelő (500–2000 kg/m^2) teherbírású födémet igénylő funkciók kerültek az új épületszárnyba, míg a meglévő épület cellás tér adottsága és a szerkezetvizsgálat szerinti 200–300 kg/m^2 födémterhelhetőségi értéke a feldolgozószobák és kiegészítő helyiségek telepítésére adtak lehetőséget.

A sokszorosító üzemet és kötészetet a Zsil utcai szárny földszintjén helyeztük el közvetlen kapcsolatban a gazdasági bejárattal.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

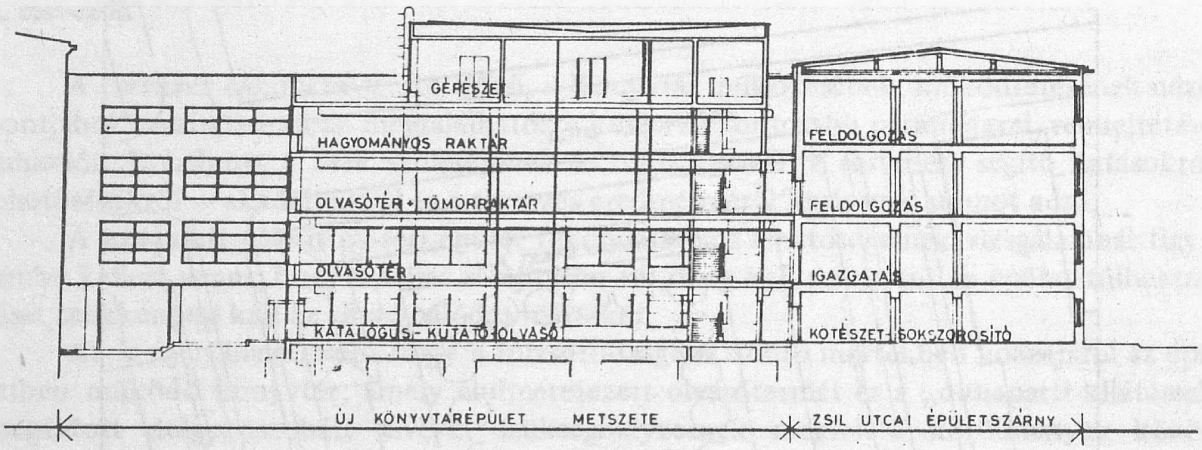

HELYSZINRAJZ M=1:500

A két épülettest határvonala mentén alakítottuk ki a mindkét szárnyat kiszolgáló közlekedő magot, vizes csoportokat és a gépészeti rendszereket befogadó aknarendszert úgy, hogy az új épületszárnyból kirekesztettük a vizes szerelvényeket.

A funkciók térbeli szervezése – térképezés. A feldolgozó funkciók, a munkaszobák és kiegészítő helyiségeik szintbeli és vertikális kapcsolatát a technológiai igények szerint biztosítottuk. Mivel többnyire azonos kiképzésű és gépészeti felszereltségű helyiségekről van szó, ezek részletes ismertetésétől eltekintünk. Az új épületbe kerülő helyiségprogram összeállítását követően elemeztük a térbeli szervezés lehetőségeit. Nem kevés érv szólt amellett, hogy a nagy terhelést adó tömör raktárat és általában a raktárakat túlnyomó részt a földszintre telepítsük, de a könyvtárhasználat szempontjait figyelembe véve egyértelművé vált, hogy ezen az úton csak egy kedvező részmegoldást eredményező, névleges bejárattal kialakított kulisszaépület születhet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRÉPÜLET METSZETE

A megközelítés, a funkció kitárulkozása, az épület és környezet kapcsolata, a belső forgalom mind azt indikálta, hogy a közönségforgalmi-olvasószolgálatú funkciókat kell az alsó szinteken elhelyezni. Ezzel elérhető volt, hogy az olvasó a bejárat melletti ellenőrzési ponton belül kényszerpálya és kötöttség nélkül veheti igénybe a könyvtár szolgáltatásait, a kölcsönzést, böngészést, helyben-olvasást, kutatási lehetőséget, az olvasószolgálati terekben biztosított gyorsmásolási lehetőséget, büfét stb.

A nagyterek igény szerinti osztását szerelt válaszfalelemekkel, kiállító tablókkal, könyvállványokkal oldottuk meg, a mindenkori átrendezhetőség lehetőségének fenntartásával. A bejáratokat, felvonókat vizes csoportokat úgy alakítottuk ki, hogy a könyvtárat a mozgássérültek akadálymentesen használhassák.

Alkalmazott szerkezetek, anyagok, színek. Az épület szerkezete monolit vasbeton váz, síklemez födémmel, homlokzati kitöltő falazattal.

A pillérek spirálhegesztett acélcső zsaluzatban készülnek, melyek egyben a végleges felületet is adják. Az alkalmazott burkolatok igazodnak a monolit technológiához.

Az anyagok megválasztásánál a célszerűség, az esztétikus megjelenés és kopásállóság domináltak.

Az épület meghatározó anyagai a helyszíni műkő, vakolat, mázolt vasfelület, üveg és a padlókon a használati igénynek megfelelően VINÁZ és szőnyegpadló.

A mobiliák, a mázolt felületek, padlóburkolatok, gépészeti szerelvények színezésének összehangolására színezési terv készül.

Gépészeti berendezések, hővédelem, zajvédelem. Az épület melegvizes alapfűtéssel, kiegészítő automatikus vezérlésű fűtött-hűtött légszellőzéssel készül. Teljes klíma kiépítésére a védett könyvállományt befogadó raktárrészben volt lehetőség, de a raktárak teljes klimatizálása a gépházra korlátozódó minimális átalakítással megoldható.

Az épület általános világítása fénycsöves, a helyi fényforrások izzólámpák.

A gépészeti rendszerek (fűtéscsövek, színes lapradiátorok, SPIRO-szellőzőcsatornák) szerves részei a belső térnek, és ezek szerelési minősége meghatározó jelentőséggel bír a belső térképzés összességében.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az épület hővédelmét méretezett hagyományos hőszigeteléssel, háromrétegű hőszigetelő üvegezésű műanyag nyílászárókkal biztosítottuk. Az ONGROPAT nyílászáró szerkezetek zajcsökkentő hatása igen kedvező.

A földszinti utcai zajhatást a visszahúzott árkádsorral és viszonylag zajtűrő funkció telepítésével igyekeztünk semlegesíteni. Az olvasótermekben a belső járászajt a szőnyegpadló teljesen megszünteti.

A megrendelő által üzemeltetési szempontból kifogásolt és a költségvetésből kihúzott működtethető ponyvaárnyékoló a hővédelmen kívül jelentős zajvédelmet jelentett volna az első emeleti olvasóterem számára. Bízunk abban, hogy ez a döntés még nem végleges és a homlokzati munkák beindításáig az energiatakarékosságban elérkezünk annak felismeréséig, hogy ilyen ésszerű megoldásokat befogadjunk.

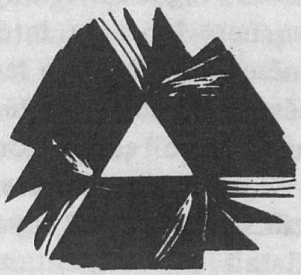
A Könyvtár építése az Egyetem rekonstrukciójának szerves részeként beindult. Meggyőződésünk, hogy a számos kötöttség ellenére, jól használható, jó használati közérzetet biztosító könyvtárat terveztünk, amely a jelenlegi elvárásoknak megfelelően beruházástakarékos, üzemeltetési költségeit tekintve is gazdaságos épület.

Az alábbiakban a szokástól eltérően felsoroljuk a megvalósításban közreműködő szervezeteket, melyek jó munkakapcsolata az évtizede vajúdó rekonstrukció beindítását szolgálta:

Üzemeltető: Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem
Beruházó: Művelődésügyi Beruházási Vállalat
Tervező: Középülettervező Vállalat
Kivitelező: Középületépítő Vállalat és a lengyel BUDOSTAL Vállalat

A tervezés során konzultációs kapcsolatot tartottunk fenn a *Könyvtártudományi és Módszertani Központtal.*

MÁNYI ISTVÁN – PÁL KATALIN

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

JÖVŐKÉPKÉSZÍTÉS ÉS SZUBJEKTIVITÁS

TÓTH TIBOR

A Könyvtári Figyelő 1979-ben foglalkozott a könyvtári prognóziskészítéssel, illetve annak alkalmazási módszereivel. A tanulmány s a tanulmányt motiváló — Héberger Károly által szerkesztett — szakirodalmi szemle[1] sem tért ki oly általános — csak alkalmazhatóságában könyvtári — problémaegyüttesre, mint a (bármilyen) prognózist készítők *helyes* kiválasztására.

Ez két szempontból is érzékenyen érinti a közművelődést, s ezen belül is a könyvtárügyet alakítók társadalmát. Egyfelől: szocialista kultúránk fejlesztésével, formálásával foglalkozók szükségszerűen (művelődés)politikai célokat is el akarnak érni — így a kultúra, kultúránk alkotó alakítása politikummá válik. Másfelől: a kultúra fogalma és entitása túlnő egy adott társadalmi rend és forma megjelenésén, mert *múltja van,* azaz történetisége s így a vele közvetlenül foglalkozó szakemberektől az *egyetemesben látás* követelménye várható el. Az axiomatikus fogalmazás veszélyeit kikerülve megkockáztathatjuk azt a kijelentést, hogy a tervezéshez szükséges, helyesen kiválasztott szakemberektől ez a két fundamentális összetevő az, ami feltétlenül elvárandó.

Az utóbbi évtizedek társadalmi átstrukturálódásának szükségszerű velejárója a politikai karakter domináns jellege a kultúra irányításában résztvevők habitusában. Ugyanakkor társadalmunk belső, demokratikus fejlődése következtében növekszik az a tendencia, hogy az irányító-tervező funkciókba és szerepekbe a szakmai felkészültség, az egyetemes és a szocialista kultúrértékekre nyitott, művelt személyek kerüljenek. Ezzel párhuzamosan szembe kell nézni azzal a ténnyel is, hogy az ilyen felkészültségű szakemberek nem automatikusan teremtődnek. A szakemberré minősítés nem konvergál a diploma és egyéb intézményesített kvalifikációs iratok, végbizonyítványok birtoklásával. Azaz kiválasztásunk kizárólagos kiinduló bázisa nem lehet az intézményi automatizmusok átvétele, hanem azok újólag történő megméretése. S mivel a tervezés a jövő körvonalainak megrajzolására vállalkozik, ennek készítéséhez a szubjektív tényezők helyes kiválasztása alapvető feladat. A hegeli „megszüntetve-megőrizve" elv gyakorlati alkalmazásához próbál a dolgozat oly támpontot adni, amely — általánossága ellenére — a kultúra hivatott személyeinek, így a könyvtári jövő regionális szükségleteit és az egyetemes információs rendszerbe csatlakozó magyar könyvtárügy feladatait, a dokumentumok tartalmi értékeit s a jelenig érő és ható múlt jelentőségét egybelátóinak kiválasztását segíti elő, az esetlegességen és a szakszerűtlenségen alapuló horoszkópkészítés helyébe *a korlátait ismerő racionalitást* helyezi.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mi az, ami éles cezúrát húz horoszkópia és prognosztika közé?

Az objektív világ törvényeinek feltárása és megismerése a generációk során felhalmozott tapasztalatokra, az ember megismerőképességére, szakértelmére épül. A jövő előrejelzése mindaddig szubjektív ismeret marad, amíg meg nem valósul. A szubjektív tényezők ilyetén bekapcsolása az előrejelzési munkálatokba elkerülhetetlen. „A jövőt az ember, a gondolkodó és cselekvő szubjektum alkotja. Szükségletei, elvárása, motivációja és reményei, becslései és alkotó fantáziája mind hozzátartozik a prognosztikai kalkulációhoz."[2]

Végső soron valamennyi jövőkutatási módszer tartalmaz több-kevesebb szubjektív vonást, általában megtalálható bennük a becslés is. Éppen erre alapozva, kialakult ezeknek az eljárásoknak egy, kifejezetten szakértői véleményezésen alapuló, ún. szubjektív módszerek csoportja. Eredetük a pszichológiában, a szociológiában és a piackutatás területén ismeretes különféle felmérésekre, megkérdezésekre, a rendkívül divatos tesztekre vezethető vissza. Az e csoportba tartozó módszerek lényege az, hogy a megkérdezett, a vizsgált témában jártas és érdekelt szakértők becslései alapján vonnak le következtetéseket a jövőre vonatkozóan. A válaszadásnál a problémamegoldás intuitív útja kerül előtérbe, e mögött viszont ott áll a szakértő hosszú évek alatt felhalmozódott tapasztalata, tudása, szakismerete, amit a becslés során különféle személyiségjegyek (előrejelzési képesség, készség stb.), hangulati elemek (pesszimista, optimista-e az illető stb.), motivációk és érdekek is befolyásolnak. Kérdésként merül föl, hogy az így kapott válasz elfogadható-e?

A felvilágosodás századai a konkrét mérések mellett mindig is felhasználták a becslés lehetőségeit. A statisztikában például becslés segítségével következtetnek a megfelelő kiválasztott minta jellemzői alapján az alapsokaság ugyanazon jellemzőire. A közgazdasági értelmezés szerint a becsléssel a meglévő vagy objektíve lehetséges események jellemzőire kapunk egyéni vagy kollektív adatokat, amelyek általában mérhetők.

A becslés tehát *valószínűségi, megközelítő jellegű,* amely a fejlődés objektív törvényszerűségeinek ismereteire támaszkodik. Még világosabb lesz számunkra a tartalma és szerepe, ha tisztázzuk a szakértő fogalmát, illetve feladatának lényegét.

*Szakértő*nek azt a személyt nevezhetjük, aki kellően tájékozott, rendelkezik az összes szükséges ismerettel ahhoz, hogy speciális kérdésekre elfogulatlanul objektív véleményt adjon, akinek szakértelme szakismereteken alapuló hozzáértést jelent, s a vizsgált témában jártas. Gyakran kaphatunk hasznos becsléseket, információkat más, a témához kapcsolódó területek szakembereitől is, mivel a hozzáértés magába foglalja a rendszerszemléletet is. Ezzel egyben elkerülhetjük, hogy a vélemények (a becslések) eredője túl mechanikus vagy voluntarista legyen. A tárgy fölényes ismerete helyett nálunk a gyakorlatban még sokszor éppen az ellenkezője érvényesül: a politikai lojalitás, illetve a politikum szupremáciájából adódó (vélt) kompetencia elsőbbsége megelőzi a szakértelmet, a szakértői vélemény tárgyi hitelét. A szakértők feladata és véleménye nem különbözik a jó, vagy legalábbis a jószándékú politikai erők céljaitól: a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek alkalmazása – támaszkodva a törvények elmélyült ismeretére, a tapasztalatokra és az intuíciókra – a konkrét döntések (más szóval a problémamegoldás) nyelvére.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A *tudományos becsléskor*, másképpen a szakértői véleményezéskor szó sincs tehát valamiféle „megérzésen" alapuló „misztikus" jóslásról, hanem a már feltárt objektív törvényszerűségek gyakorlati felhasználásáról, vagy új törvények felismeréséről. Mindkettőnél szervesen összefonódik az intuitív és a logikai út: az intuitív felismerést, véleményezést megelőzi és követi is az objetív vagy logikai bizonyítás, azaz a becslés tartalma igazolódik.

Az előrejelzés során előfordulhat, hogy a szakértők mellett bizonyos esetekben a közvéleményt – tehát a közvetlenül „nem szakértőket" – is bevonjuk a vizsgálatokba, azaz megkérdezzük. Számíthatunk-e ez alkalommal is megbízható, hozzáértésre valló véleményekre? A közvélemény, például a lakosság véletlen kiválasztáson alapuló reprezentatív csoportjának szélesebb körű bevonására és megkérdezésére – melyre a könyvtár esetében különösen kell támaszkodni – a demokratikus magatartást kialakítani szándékozó szocializmusban erősebb hangsúlyt kell fektetni. A közvélemény bekapcsolása a jövőkutatás során akkor lehet eredményes, ha bizonyos közérdekű prognózisvariánsokat, jövőképvázlatokat véleményeztetünk, s a kapott válaszokat (óhajokat, egyetértéseket, új javaslatokat stb.) a további vizsgálatoknál, illetve a döntéseknél felhasználjuk. Ezzel a társadalmi, a csoport és az egyéni érdekek közötti összhangot fokozhatjuk. E módszer alkalmazása csak akkor visz előbbre a jövőkutatásban, ha jól választjuk ki a véleményezésre kerülő kérdések körét, s úgy tesszük föl ezeket, hogy azok megválaszolhatók is legyenek. A közvélemény megkérdezésének van egy másik problémája is, nevezetesen az, hogy ritkán objektív. Igen sok tényező befolyásolja a válaszokat, például a kérdésfeltevés jellegével már eleve kiválthatjuk az egyetértő vagy elutasító válaszokat stb.

Az eddigi gyakorlati előrejelzési munkák során igen ritkán került sor a közvélemény megkérdezésére, ezzel szemben a szakértők bevonására épülő módszerek alkalmazása az utóbbi néhány évben igen gyorsan és egyre szélesebb körben terjedt el. Ennek legfontosabb okai a következők:

– Az első a tudományos-technikai fejlődés felgyorsulásában keresendő, aminek következtében egyre bonyolultabb társadalmi-gazdasági folyamatokkal, jelenségekkel állunk szemben. Megismerésükhöz, feltárásukhoz a szakember tudása, intuíciója, tapasztalata nélkülözhetetlenné vált.

– A távlati tervezés előtérbe kerülése egyre sürgetőbbé tette a hosszú távú prognózisok kidolgozását, s minél több felkészült szakember bevonását ebbe a munkába.

– A társadalmi-gazdasági jelenségek kölcsönkapcsolatai a fejlődés során egyre bonyolultabbak lesznek. Mivel a szakértő gondolkodására általában jellemző a rendszerszemlélet, a megkérdezés során a kölcsönhatásokat is beépíti válaszaiba.

– A vizsgált területen jártas jövőkutatónak is célszerűbb más szakértők tudását is „bérbe venni" a vizsgált téma többoldalú tárgyilagos és elfogulatlan megvilágítása érdekében.

– A matematikai módszerek – elsősorban az extrapoláció[3] – mechanikus alkalmazásakor olyan előrejelzések születhetnek, amelyektől a valóság fejlődési folyamatai eltérnek. Ezért a matematikai módszerek eredményeit mindenkor célszerű szakvéleményező becslésekkel ellenőrízni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A gyakorlatban elfogadott az a leegyszerűsített nézet, hogy a szakértői megkérdezést akkor lehet eredményesen alkalmazni, ha a vizsgálatunk tárgyáról egyáltalán nem vagy kevés információ áll rendelkezésünkre. Az előrejelzés készítéséhez szükséges információk megszerzése csak az egyik területe a szakértői megkérdezésnek. Egy másik eset, amikor az előrejelzés megbízhatóságát, valódiságát a szakértőkkel bíráltatjuk el, s egy harmadik nagy terület, amikor az előrejelzések következményeire kérünk véleményt illetékes szakemberektől.

A szakértőkre alapozottt prognózisok kidolgozásánál az a kérdésegyüttes, hogy *kit* tekinthetünk *szakértő*nek, illetve hogyan válasszuk ki vizsgálataink irányt adó alanyait?

A szakértők kiválasztása igen nagy gondot jelent, ugyanis ideális esetben a következő fontosabb követelményeknek kell megfelelniük: a vizsgált témában való jártasság, alkotóképesség, problémalátás, intuitív képesség, előrelátó képesség, sokoldalú szemlélet, elfogulatlanság, tárgyilagosság. Mindezek mellett szükséges a megfelelően motivált állapot (érdekeltség), belső indíték a probléma megoldására. Nem szorul különösebb magyarázatra, hogy igen ritka esetben egyesülnek ezek a tulajdonságok egy személyben. Így például, akinek jó a problémalátása, a logikai készsége, annak általában kisebb az intuitiv-képessége. Ritka az elfogulatlanság is, hiszen sok külső vagy másodlagos tényező (akár hangulati elemek is) befolyásolják a véleményalkotást.

Grigorov, szovjet prognoszta a szakértő kompetenciájának megítélésére két mutató bevezetését tartja helyesnek:[4]

– a kompetencia „objektív" mutatóját,
– a kompetencia „szubjektív" mutatóját (másképpen önértékelését).

Az első mutatót úgy kaphatjuk meg, hogy a szakértő egy előre elkészített kérdőívet tölt ki, és ennek alapján állapítják meg a kompetenciáját. (A kérdések vonatkoznak a szakértő egészségi állapotára; tudományos minősítésére, gyakorlati tapasztalatára stb.) A szubjektív mutatót viszont úgy nyerjük, hogy a szakértő saját maga értékeli kompetenciáját az adott kérdésben aszerint, hogy mennyire szakosodott és milyenek a vizsgálandó problémára vonatkozó ismeretei.

A kapott válaszokat mennyiségileg értékelik, többnyire tízfokú skála alapján, majd kiszámítják ezek átlagait. A két mutató szorzata határozza meg a szakértő kompetenciáját.

Eredményesen használhatunk a megfelelő szakemberek kiválasztásához ankétokat, ahol értékelhetjük a jelöltek tudását és önértékelésük megbízhatóságát. Az eljárás nagymértékben hasonlít az előbbiekben leírtakhoz.

Ujabb problémát vet föl a szakértői vélemények megbízhatóságának, pontosságának értékelése, amely a kiválasztás *döntő* kritériuma.

A megbízhatóság mércéje a szakember olyan előrejelzéseinek relatív gyakorisága, amikor az általa legvalószínűbbnek értékelt esemény következett be. A második ismérv pedig az egyes események valószínűségére adott becslések pontosságát jelenti.

O. Helmer a szakértők *múltbeli* tevékenységének alapján dolgozta ki az abszolút és a relatív megbízhatósági mutatókat.[5]

A mutatók kiszámítása abban az esetben lehetséges, ha a szakembereket már hosszabb ideje ismerjük és már több alkalommal kikértük a jövőre vonatkozó véleményüket, vagy legalábbis ilyen jellegű információk a rendelkezésünkre állnak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A felsoroltak mellett még többféle módja és útja lehetséges a legjobban megfelelő szakértők megválasztásának. (Igy például a véletlenszerű, reprezentatív csoportképzés stb.) Fontos szempontként kell minden esetben az életkort is szem előtt tartani, más szóval a fiatalabb generáció képviselőit nem hagyhatjuk ki vizsgálatainkból. Őket ugyanis véleményük nyilvánításánál meggyökeresedett szokások, szakmai elfogultság, prekoncipiáltság, egy-egy témához való túl szoros kötődés még nem korlátozza. Ezért színvonalas szakmai felkészültségüket jól egészíti ki gondolkodásuk, alkotó fantáziájuk szabadabb szárnyalása, amely egyben jól kompenzálhatja az esetleges tapasztalathiányt.

Hogyan kérdezzünk?

A kérdések összeállításakor a következő követelményeket kell szem előtt tartani, mint legfontosabbakat:

– A szakértőnek olyan kérdéseket kell feltenni, amelyek megválaszolásához valóban az ő *speciális ismeret*ei szükségesek.

Nem lehet a kérdések között olyan, amelynek megválaszolására az adott szakértő nem illetékes.

– Nem lehet a szakértőkre hárítani a kérdések megfogalmazását, illetve az anyaggyűjtést.

– A kérdéseket pontosan kell megfogalmazni, nem értelmezhetők különbözőképpen, ki kell zárni a kétértelműséget, egy nyelven kell beszélni.

– A kérdések lehetőleg ne fogjanak át túl széles területet.

– Lehetőséget kell adni arra, hogy a szakértő véleményét kifejthesse, még akkor is, ha ez nem tartozik közvetlenül a vizsgált tárgyhoz.

– Viszonylag kevésbé időigényes és egyszerűen megválaszolható kérdéseket kell megadni (az egyszerűség nem leegyszerűsítést jelent!).

Célszerű a kérdőívet – alkalmazása előtt – kipróbálni, illetve ellenőrizni, hogy helyesen állítottuk-e össze. Ez általában kétféleképpen történhet, egyrészt magát a kérdőívet véleményeztetjük, másrészt a szakértők egy részét előzetesen kikérdezzük. Vizsgálatok sora bizonyítja, hogy e két eljárás egymást kiegészítő alkalmazása volt a legeredményesebb.

A feltett *kérdések típusai* különfélék lehetnek:

– a felsorolt vélemények közül a helyes válasz bejelölése,
– időpontra vagy időintervallumra vonatkozóak,
– a felsorolt jelenség rendezése bizonyos szempontok szerint,
– rejtett célú kérdés,
– számszerű becslés valamely mennyiségre vagy valamely esemény valószínűségére,
– helyzetelemzés,
– következményelemzés,
– rangosorolás, súlyozással vagy anélkül,
– leíró választ igénylő kérdés.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Törekedni kell arra, hogy ne tegyünk föl igen nagyszámú kérdést, mert egy idő után – különösen, ha sok az azonos típusú – mechanikussá válnak a válaszok, vagy – túlzott időigényesség esetén – nem kapunk mindenről ítéletet.

Hogyan értékeljünk és verifikáljunk?

A szakértői vélemények értékelésének viszonylag jól bevált módjai vannak. Szinte majdnem minden esetben az egyes megkérdezettek által adott értékek *számtani közepét*, illetve a medián (helyzeti középérték) nagyságát tekintik a csoportvéleménynek.

A mediánértékek mellett kiszámítják a kvartiliseket is (a medián által felezett helyzetet tovább felező, az egészet negyedelő értékeket), illetve a válaszok szórását.

A statisztikai értékelés hátránya, hogy a kisebbség véleménye elvész, pedig gyakran *ez bizonyul helyesnek*. Éppen ezért az átlagtól jelentősen eltérő véleményeket szükséges külön is elemezni.

A mennyiségileg nem értékelhető kérdéseket szövegesen elemezzük, illetve megkíséreljük ez esetben is – ha mást nem is – a megoszlásukat számszerűsíteni.

A válaszok igazolása

Valamilyen válasz megbízhatósága döntően az alábbiaktól függ:

- a szakértők megbízhatóságának és kompetenciájának mértékétől, a válaszok jellegétől;
- azoknak az eseteknek a felismerésétől, amelyek a válaszoknak (előrejelzési értékeknek) a valóságtól való eltérését okozzák;
- az előrejelzendő terület jellegétől, dinamikájától;
- az előrejelzési időtartamtól.

A legmegbízhatóbb a már *igazolt ismeret* – valódiságának 90%-nál nagyobb a valószínűsége. A *vélemény* valódisága 30–60% között mozog, a *feltételezésé* a legkisebb, 0–30%-ig terjed.[6] A három fokozat határait mereven nem lehet elválasztani egymástól; például a vélemény és a feltételezés megbízhatósága lehet azonos, vagy ez utóbbié magasabb, sőt elérheti az igazolt ismeret szintjét is. A vélemény és a feltételezés közötti különbség elsősorban abban van, hogy az utóbbinál nagyobb szerepe van az *intuitív* problémamegoldásnak.

Az előrejelzési és a tényleges értékek közötti eltérés okai a következők lehetnek:

- az előrejelzett értékek túlságosan pesszimisták,
- az előrejelzett értékek túlságosan optimisták,
- a jövőbeni lehetőségek nem megfelelő felmérése,
- az egyes nagytekintélyű kutató, tudós egyéni véleményének kritikátlan átvétele,
- az összefüggések pontatlan számbavétele,
- az előre meg nem határozható történelmi véletlenek,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

– félrevezető, többféleképpen értelmezhető kérdésfelvetés,
– nem megfelelő szakembert választottak.

Az előrejelzendő terület jellege is hatással van a válaszok megbízhatóságára. Minél összetettebb, bonyolultabb problémát kívánunk részleteire bontva elemezni, annál nehezebb a válaszadás; ezzel szemben minél átfogóbb terület általános fejlődési vonalára kérdezünk, a vélemények annál jobban tudják megközelíteni a valóságot. A túlzott részletekbe menő és a túl bonyolult összefüggésekre vonatkozó kérdések valósághű megválaszolása ritkább.

Ehhez szervesen kapcsolódik az időtényező; minél hosszabb időintervallumra vonatkozik a kérdésünk, általában annál megbízhatatlanabb választ kapunk. A válaszok megbízhatósága az idő függvényében igen különböző lehet. Ez elsősorban az előrejelzett jelenség, terület jellegétől és ennek összetettségétől függ.

A válaszok verifikálhatósága a legjobban úgy emelhető, ha minél több szakértőt vonunk be s minél több módszert kombinálva alkalmazunk, azaz sokoldalúan elemezzük az előrejelzés tárgyát. Ezt a célt szolgálja továbbá a rendszeres ellenőrzés és a szükséges korrekciók elvégzése.

A szubjektív feltételeknek társadalmiasult megjelenési formája az analógiákat ötvöző és felhasználó történelmi tapasztalat. A történelmi analógia egy kevésbé fejlett ország perspektívájára vonatkozóan keres információkat fejlődésben előbbre járó országok adatainak, eseményeinek elemzése alapján.

Ez esetben az a feltételezés, hogy a fejletlenebb ország bizonyos tendenciái hasonlóképpen fognak alakulni, mint ahogyan az a korábbiakban a fejlettebb országokban végbement. Történelmi analógia keresésére igen alkalmasak az egyes országok idősorainak közgazdasági összefüggéseiből, intézményrendszer kibontakozási feltételeiből levonható következtetések. Ennek során egy adott ország jövőjére néhány más ország, illetve a megközelítően azonos fejlődési ívbe tartozó országcsoport adataiból következtethetnek. A nemzetközi összehasonlítás módszerét gyakran az analogikus extrapoláció módszere elnevezéssel jelölik.

A történelmi analógia – attól függően, hogy számszerűen kifejezett mutatók felhasználásával hozzák megfelelési viszonyba a vizsgált objektumot más objektumokkal vagy nem – lehet kvantitatív vagy kvalitatív történelmi analógia. Eredményes következtetésekhez mindkét típusú történelmi analógia felhasználása célszerű.

Az analógia feltárása és előrejelzésre történő felhasználása a szűkebb értelemben vett tervezési tevékenység elősegítése céljából kétfajta szempontból történhet. Egyrészt a fejletlenebb ország számára pozitív perspektívát megfogalmazni, másrészt, hogy éppen a feltárt analógia alapján vonhassanak le a tervezők következtetéseket az adott ország jövőjére vonatkozó intézkedéseket illetően, ti., hogy az a tendencia, jelenség, ami a fejlettebb országban kifejlődött, az adott országban ne alakuljon ki. A jövőkutató ilyen értelemben felhívja a tervkészítők figyelmét a helyes célok és intézkedések megfogalmazására.

Ugyanakkor ajánlatos azt is szem előtt tartani, hogy a történelmi analógia korlátozott lehetőséget nyújt, egyrészt az eltérő nemzeti társadalmi-gazdasági-kulturális sajátosságok miatt (mert a fejlődéssel a társadalmi-gazdasági-kulturális fejlettségre jellemző

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

struktúrák más társadalmi formát vehetnek föl, minőségileg és mennyiségileg is módosulhatnak). Kétségtelen azonban az is, hogy nemcsak mikro-, hanem makroszintű összefüggések is hasonlóak lehetnek a különböző országok fejlődésében.

A különböző társadalmi berendezkedésű országok esetében az eltérő fejlődési viszonyok korlátozzák az összehasonlítást, de nem teszik lehetetlenné. A műszaki és a gazdasági élet területén számos jelenség, összefüggés nagyrészt független a termelési viszonyoktól, így ezeken a területeken a szocialista országok jövőjének alakulására következtethetni lehet a fejlettebb tőkés országok adataiból.

A kulturális élet tervezése során a di- és konvergens tényezők együttes diakron elemzése adhat ismeretelméleti és világképalakítási alapot. S mivel nem szenvtelen gyártási eljárások, technológiák rövid élettartamú alkalmazásáról van szó, ezért e területen fokozottabban érvényesíteni kell az egészben gondolkodó és látó szakemberek alkalmazását.

Összegzés helyett: A dolgozat megszületését az teszi indokolhatóvá, hogy tervezésünkben a bizonytalansági tényezők mértéktelenül voltak (és vannak) jelen. A „kultúra tervezése" (ha lehet ezt a terminust közgazdasági akusztikum nélkül egyáltalán használni) fogyasztói és alakítói révén primer módon hat közegében: az emberben. Éppen ezért nem tehetjük ki társadalmunkat az impressziókra és voluntarizmusra támaszkodó erők játékának, hanem az értelem által vezérelt szubjektivitás helyes és módszereiben igazolt törekvéseihez próbált ez a kis írás adalékokat szolgáltatni – hogy minél jobban szolgálja absztrakt és ugyanakkor valóságos tárgyát: az embert.

JEGYZETEK

1. SZABÓ László: A könyvtári prognosztika és módszerei. = Könyvtári Figyelő. 1979. 5.sz. 477–487.p.
   HÉBERGER Károly: A jövő könyvtárai: trendek és prognózisok. Budapest, OSZK KMK – KSH, 1977. 100 p.
2. HAUSTEIN, Heinz-Dieter: Prognoseverfahren und ihre Anwendung im Ökonomischen System des Sozialismus. = Wirtschaftswissenschaft, 1969/7. 28.p.
3. Igen sok jövőkutatási szakember véleménye szerint csak egy alapvető eljárás van: az extrapolálás. Alapvető indoklásul azt hozzák föl, hogy bármilyen állítás, feltevés a jövőről a ma és a tegnap felhalmozott tudásanyagán alapszik, tehát lényegében mindig extrapolációt végzünk.
4. Idézi BESENYEI Lajos – GIDAI Erzébet – NOVÁKY Erzsébet: Jövőkutatás, előrejelzés a gyakorlatban, Budapest, 1977. 143.p.
5. BESELEY, D. – GURVICS, G. G.: Ekszpertnüe ocenki. Moszkva, Nauka, 1973.
   Idézi Besenyei–Gidai–Nováky: i.m., uo.
6. HAUSTEIN, Heinz-Dieter: i.m.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KRÓNIKA

Lapunk 1978/4. számában (423.p.) már ismertettük azon törekvésünket, hogy a rendszeresen működő testületek, a könyvtárügy egészét érintő intézmények tevékenységével megismertessük olvasóinkat. Így minden évben foglalkozunk az OKT és a KMK munkájával, kétévenként az Egyetemi és a Főiskolai Könyvtárigazgatók Tanácsának tevékenységével. E célkitűzés keretében kerül most sor a két legfiatalabb testület munkáját bemutató írás közlésére, amelyet kétévenként szeretnénk megismételni.

A MEGYEI KÖNYVTÁRIGAZGATÓK TANÁCSÁNAK TEVÉKENYSÉGÉRŐL

ARATÓ ATTILA

A Megyei Könyvtárigazgatók Tanácsa alighanem a legifjabb ilyen jellegű testülete könyvtárügyünknek. Éppen ezért először van módunk számot adni – a Könyvtári Figyelő szerkesztőinek jóvoltából – a Tanács munkájáról. – Talán helyesebb lett volna „munka és tevékenység" helyett híradásról beszélnünk, – hiszen a „csecsemőkort" alig elhagyott testület még csak „rácsodálkozott" környezetére, és most kezdi rendezni friss benyomásait, kialakítani magatartását. Ez az időszak mindenképpen a szárnybontogatásé volt. A testület igyekezett megkeresni sajátos feladatait, s e feladatoknak legjobban megfelelő munkamódszereket, és törekedett kialakítani arculatát. – Az első beszámolónak azonban a konkrét tevékenységen túl, tájékoztatni kell olvasóit mindarról, amit csak ilyenkor lehet elmondani; a születés körülményeiről, a Tanács vállalt funcióiról, szerepéről, s a mindezeket rögzítő szervezeti és működési szabályzatról.

A Tanács megalakulását formálisan 1979 második felében Egerben tartott igazgatói értekezeleten jelentette be Juhász Jenő a Kulturális Minisztérium Könyvtári Osztályának vezetője. – A bejelentést az értekezlet elfogadta és Tanáccsá alakulásának pillanatában megválasztotta elnökét és titkárát. – A tulajdonképpeni előkészítő munka ezután indult meg a Tanács vezetőinek és néhány tagjának, valamint a Könyvtári Osztály és a KMK vezetőinek részvételével. – A konzultációk a Tanácsnak a magyar könyvtárügyben betöltendő szerepéről, feladatköréről, működési, szervezeti rendjéről folytak. – Tekintettel arra, hogy mindezek a legtömörebben a Szervezeti és Ügyrendi Szabályzatban fogalmazódtak meg, – körülírás helyett – legcélszerűbbnek a Szabályzat szövegének leközlését tartjuk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Tanácsi hálózati központi könyvtárak igazgatói tanácsának szervezete és ügyrendje

1. Az Igazgatói Tanács tagjai a tanácsi megyei könyvtárak igazgatói és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója.

2. Az Igazgatói Tanács testületi tanácsadó szerv, amely az Országos Könyvtárügyi Tanács részeként működik.

3. Az Igazgatói Tanács élén elnök áll, akit a Tanács tagjai egyszerű többségi szavazattal választanak meg a Tanács tagjai sorából. Az Igazgatói Tanács mindenkori titkára az OSZK–KMK Hálózatfejlesztési Osztályának vezetője.

4. Az Igazgatói Tanács elnöke tagja az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak.

5. Az Igazgatói Tanácsnak megvitatási, véleményezési és javaslattételi joga van minden olyan témában, amely a lakóhelyi könyvtári ellátással, annak szervezeti, fejlesztési, tervezési kérdéseivel kapcsolatosak.

6. Az Igazgatói Tanács állásfoglalásait, javaslatait a Tanács elnöke közvetlenül vagy az OKT útján juttatja el a Kulturális Minisztérium Könyvtári Osztályához.

7. Az Igazgatói Tanács ügyrend és éves munkaterv alapján dolgozik. Az ügyrend és az éves munkatervek elfogadásáról az Igazgatói Tanács határozattal dönt. A Tanács évente két alkalommal a tavaszi és az őszi időszakban ülésezik.

Rendkívüli ülést kell összehívni az elnök és a titkár együttes döntése esetén, a Művelődési Minisztérium Könyvtári Osztályának javaslatára és a tagok egyharmadának a téma megjelölésével benyújtott egybehangzó kérésére.

8. Az Igazgatói Tanács üléseinek előkészítéséről az elnökkel egyetértésben a titkár gondoskodik, és ellátja a tanács működésével kapcsolatos adminisztratív teendőket, összehívja a tagokat a Tanács üléseire, elkészíti az ülések jegyzőkönyveit és írásba foglalja a Tanács határozatait.

Alapigazság, hogy minden szabályzat próbája az idő és a benne foglaltak gyakorlati megvalósítása. – A mi esetünkben is így van, illetve lesz ez, de már itt szólnom kell néhány fontos tényről, illetve problémáról. –

A Szabályzatot a Tanács 1980 január 30–31 -én tartott ülésén fogadta el. – Hivatalosan ettől az időponttól számíthatjuk megalakulását és tevékenységének elkezdését. – Az alakuló ülés résztvevői úgy ítélték meg, hogy a Tanács életrehívása a közművelődési könyvtárügy eddigi fejlődésének eredménye, a megyei könyvtárak nagykorúságának elismerését jelenti; – ugyanakkor szerves része a könyvtárügyi irányítás megújulásának, amely a könyvtári alapjogszabályok megjelenése óta egyre inkább kibontakozik. Nyitás az irányítás hatékonyabbá tétele érdekében, a demokratizmus a bizalom talaján; másrészt magasabb követelmények támasztása a hálózati központokkal, vezetőikkel szemben, a fokozott együttműködés, öntevékenység, kezdeményezőkészség és nagyobb felelősség igénye alapján.

Bizonyos ellentmondás érezhető jelen írásom címe és a Szabályzat elnevezése (a tanácsi hálózati központi könyvtárak igazgatói tanácsának szervezete és ügyrendje) között. Ez az ellentmondás nem pusztán terminológiai jelentőségű, hanem abban a kérdésben fejez ki különbséget, hogy kik lehetnek a Tanács tagjai. A Szabályzat címe egyértelműen arra utal, hogy a megyei könyvtárakon túl is léteznek olyan jelentősebb tanácsi hálózati központok, amelyeknek vezetői bevonhatók a Tanács tagjai közé. Elsősorban a volt megyei jogú városok igazgatói jöhetnek számításba, hiszen a városok könyvtárügye egyre jelentősebb, specifikus problémái megoldása a közművelődési könyvtárakon belül is

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

sürgető. Ez a kérdés azonban még nyitott, – a Szabályzat első pontja érvényes! A Tanácsnak azonban lehetősége van bevonni tevékenységébe mindazokat, akik elősegíthetik alapfunkciója betöltését, sőt egyéni elbírálás alapján tagságának körét is bővítheti. Az eddigi tapasztalatok bizonyítják, hogy a napirendek színvonalát a nem tanácstag szakértők jelenléte kedvezően befolyásolja; másrészt azonban az ülések résztvevőinek számát korlátozni szükséges, a Tanács „felhígulásának" megelőzése és döntésképességének megőrzése miatt.

Mit végeztünk hát az eltelt másfél év alatt? A kérdésre az ülések és a napirendek ismertetésével adhatunk választ.

A Tanács 1980-ban három, 1981-ben (eddig) egy plenáris ülést tartott. A négy találkozón tizennégy (14) önálló napirendet tárgyalt meg. A napirendek anyagát munkabizottságok vezetői, vezető testületek képviselői, s a Tanács tagjai terjesztették elő. A jelentősebbeket felsoroljuk: a Tanács szervezeti és ügyrendi szabályzata, a könyvtári szakfelügyelet országos szabályozásának tervezete, kooperáció a helyismereti sajtófigyelésben, a könyvtárügy távlati cselekvési programja, és VI. ötéves terve, az OSZK Mikrofilmtárának tevékenysége és javaslatai a megyei könyvtárak számára, szakmai irányelvek a tanácsi könyvtárak távlati fejlesztéséhez, a szentendrei ifjúsági fórum ajánlásai, az 1978-as megyei könyvtári helyzetfelmérés néhány tanulsága, a közönségkapcsolat a vezetés gyakorlatának és a könyvtári élet demokratizmusának szolgálatában.

Az előterjesztések többsége alapos, az eredményeket és gondokat egyaránt feltáró, elemző jellegű volt. A tanácskozások színvonala az előterjesztésekhez igazodott. A viták során számos – természetesen a közművelődési könyvtárakat érintő, őket foglalkoztató, sokszor nem is a tárgyalandó témához kapcsolódó – kérdés merült fel. A legjellemzőbbek: a Nemzeti Könyvtár (OSZK) helyzete, szerepe a magyar könyvtárügyben; a közművelődési és iskolai könyvtárak kapcsolatai, integrációjának problémái; a könyvtárosképzés rendszerének és a káderutánpótlás helyzetének ellentmondásossága; a gyermekek könyvtári ellátásának helyzete, elmaradása a szükségletektől és a követelményektől; a könyvtárak személyzeti és anyagi helyzetének esetlegessége, az állománygyarapítás szintjének csökkenése, a magasabb igények kielégíthetetlensége; a könyvtári szolgáltatások ellenértékének kérdése; a könyvtárak technikai elmaradottsága; a tanácsi és szakszervezeti könyvtárak együttműködése; a hátrányos helyzetű olvasók és a betegek ellátása; a kötelespéldány elosztás rendszere; a könyvtárközi kölcsönzés kérdései.

Az elhangzott javaslatok a Tanács állásfoglalásai minden tárgyalt témában segítették az előterjesztők munkáját. A viták lényeges kérdésekre irányultak és elvezettek a megoldásra vezető feladatok kimunkálásához.

Az országos érdekű előterjesztések ilyen alkotó jellegű megtárgyalása mellett, a Tanács tagjai a megyei könyvtárak tevékenysége szempontjából is tettek igen hasznos javaslatokat az irányító szerveknek, és elfogadtak saját magukra „kötelező" határozatokat is. Néhány példa ezekből:

– a kecskeméti Megyei Könyvtár kísérletét a kurrens helyismereti sajtófigyelés kooperatív megoldására elfogadásra és támogatásra ajánlottuk a Könyvtári Osztálynak,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

– javasoltuk, hogy a Könyvtári Osztály adjon támogatást a megyei könyvtárak országos érdekű és színvonalú kiadványainak kellő példányszámú megjelentetéséhez,
– a KMK-nak javasoltuk a megyei könyvtárak tevékenységének elemző vizsgálatát és a fejlesztést segítő típusmodellek kidolgozását.

Ezek a határozatok már a megvalósulás útján vannak.

Igen fontos kérdésekben hangzottak el javaslatok a hozzászólásokban is. Pl. a legutóbbi tanácsülésen többen megfogalmazták azt a kívánságukat, hogy a Könyvtári Osztály segítse elő a fenntartók és a megyei könyvtárak kapcsolatának fejlődését azzal is, hogy rendszeresebbé teszi a művelődési osztályok illetékeseinek informálását a közművelődési könyvtárak előtt álló feladatokról. Ettől azt várnánk el, hogy a megyei könyvtárak tevékenysége, valamint a tanácsi irányítás szemlélete és gyakorlata közelebb kerüljön és jobban szinkronban legyen az országos könyvtárpolitikai és szakmai követelményekkel.

Szólnunk kell még a Tanács munkájának két jellemzőjéről. Először a Tanács elkötelezettségéről a magyar könyvtári rendszer egészével szemben. Ennek keretében olyan programokat szerveztünk, amelyek az országos nagykönyvtárak jobb megismerését, kapcsolataink fejlesztését szolgálják.

Az elmúlt évben került sor az Országos Műszaki Könyvtár, és az Országgyűlési Könyvtár helyzetének, szolgáltatásainak tanulmányozására, helyszíni látogatás formájában. A megyei könyvtárak számára mindkét könyvtár szolgáltatásai nélkülözhetetlenek a tájékoztató munka színvonalának és bővítésének szempontjából. – A sort folytatni kívánjuk.

Tevékenységünk másik jellemzője az ülések helyszínének változtatása. Bebizonyosodott, hogy az ülések kihelyezése, vándorlása növeli a Tanács munkájának hatékonyságát. Behatóbban ismerhetjük meg egymás helyzetét, tevékenységét, többrétű információcsere válik lehetővé. Jobb emberi légkört, és új kapcsolatok kialakulását eredményezik ezek az együttlétek, segítik a Tanács tagjainak kollektív-testületté formálódását.

Igen jónak és hasznosnak ítéljük a Tanács és a Könyvtári Osztály, illetve a KMK kapcsolatát. Munkánk megbecsülését látjuk abban, hogy az irányító szervek vezetői résztvesznek a Tanács ülésein, a témák vitáin. A Könyvtári Osztály vezetője rendszeresen tájékoztatja a Tanácsot a két ülés közötti időszak jelentősebb eredményeiről, az OKT tevékenységéről, és a könyvtárügy előtt álló aktuális feladatokról. Másrészt közvetlenül szereznek tapasztalatokat a tanács munkájáról, résztvesznek javaslatainak kialakításában. Úgy hisszük, hogy azok az információk is igen hasznosak az irányításban dolgozók számára, amit a Tanács tagjai az üléseken, vagy kötetlen beszélgetés formájában adnak a könyvtárak helyzetéről, eredményeikről és gondjaikról.

Beszámolónk elején híradásra vállalkoztunk csupán. Nem is tehettünk mást, a mérleg megvonásához ez az időszak kevés. Az összegzés jogán azonban szerénytelenség nélkül leírhatjuk, hogy a Tanács megfelelt a vele szemben támasztott elvárásoknak, és eredményesen látta el feladatát.

Utalunk itt arra is, hogy nem érezzük kihasználtnak a Tanács nyújtotta lehetőségeket. Tulajdonképpen a plenáris ülésekről tudtunk beszámolni. Ebben az időszakban még kevés volt az önkéntes feladatvállalás, társulás, egy-egy probléma gyakorlati megoldására.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Nem hoztunk létre munkabizottságokat sem. Ennek egyik oka, hogy pl. az Országos Könyvtárügyi Tanács az elmúlt évben feszített tempójú munkát végzett, igen sok munkabizottságot hozott létre, melyekben a Tanács tagjainak többsége tevékenyen dolgozott, néhányan több témában is. Nem hátrányos ez a Tanács szempontjából sem, hiszen területünk fontos kérdéseit dolgozták fel, és a tanulmányok egy részét üléseinken is megtárgyaltuk.

Végül a jövőben kell meggyőző választ adnunk arra a kérdésre, amit magunknak tehetünk fel. Mi a különbség az igazgatói értekezlet és a tanácsülések között? Egyáltalán milyen irányban fejleszthetjük tevékenységünket? Úgy érezzük nagyobb hangsúlyt kell kapnia a Tanács plenáris ülések közötti létezésének, tagjai önkéntes feladatvállalásának. Igen sokat tehetünk még területünkért, pl. a megyei könyvtárak közötti szintkülönbségek csökkentéséért, az együttműködés fokozásáért, az optimális megyei könyvtári modell kidolgozásáért, a nagyobb közös érdekű feladatok feltételeinek együttes biztosításáért stb.

Ezekre a kérdésekre keressük a választ közösen a Tanács ez évi őszi ülésén. Remélem, hogy a legközelebbi beszámolónk már a magunk elé tűzött feladatok eredményes teljesítéséről adhat számot.

■■■

AZ OSZTRÁK KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS 1966-ban alakult át Könyvtár- és Szaktájékoztatásügyi Tanáccsá, amely arra hivatott, hogy tanácsaival alátámassza a tudományos és kutatásügyi minisztert azokban a hatáskörébe tartozó döntésekben, amelyek az általános kormánypolitika, valamint a tudományos könyvtár-, dokumentáció- és tájékoztatásügy kérdéseinek összefüggő intézését érintik. Feladatkörébe elsősorban koordinálási feladatok, szakvélemények adása és kidolgozása, a könyvtárak és információs fórumok ellenőrzése (szemléje) tartozik az illetékes minisztériumokkal, jogi személyekkel egyetértésben, azok részvételével, külön megbízásként. Kizárólag személyi tagjai vannak, az elnöklést a tagságot és az ügyvitelt ügyrend szabályozza. Az ügyvitel támogatására az osztrák nemzeti könyvtár alkalmazottai bevonhatók. Az üléseket vagy a tagok javaslatára hívják össze, vagy akkor, ha az elnök szükségesnek tartja. Az ülések nem nyilvánosak. Az elnök által előterjesztett előzetes napirend a tagság többségi szavazatával válik véglegessé, ugyancsak szótöbbséggel hozza a tanács határozatait is. Az ellenvélemények az ülés jegyzőkönyvébe felvehetők. A Tanács tagjai az elnökön, helyettesén és az ügykezelőkön (2 fő) kívül három területet képviselnek: könyvtárügyi kérdések (4 fő), szaktájékoztatásügyi kérdések (3 fő) és képzési kérdések (2 fő).

ZOLTÁN IMRE tudósítása
a Mitt. V. Öst. Bibl. közleménye alapján
(33.Jg. 1980. 2.no. 5–10.p.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A SZAKSZERVEZETI KÖZPONTI KÖNYVTÁRAK IGAZGATÓI TANÁCSÁNAK MUNKÁJÁRÓL

SEREGI ISTVÁN

A Szakszervezeti Központi Könyvtárak Igazgatói Tanácsa formailag az 1979 szeptemberében Miskolcon megtartott szakszervezeti központi könyvtárak igazgatóinak értekezletén mondta ki megalakulását. Működésének kezdete azonban másfél évvel korábbra, 1978 márciusára, a szolnoki összejövetelre nyúlik vissza. Hosszú idő után először ezen az értekezleten tárgyaltak olyan kérdéseket, amelyek a szakszervezeti könyvtárak működésének jövőjét meghatározhatják. Ilyenek például: a tanácsi és a szakszervezeti könyvtáraknak az eddigieknél szorosabb együttműködése, a szakszervezeti és az üzemi műszaki könyvtárak kooperációja, illetve a lehetőségek szerinti szervezeti egyesítése ott, ahol ez a célszerűbb; a kórházi betegkönyvtári szolgáltatás létrehozása, valamint a könyvtárosképzés és -továbbképzés tervei.

Ezen a tanácskozáson szilárdult meg az a már korábban is hangoztatott igény, vélemény, hogy szükség van a központi könyvtárigazgatók rendszeres, éves program szerint működő, a legfontosabb és az időszerű kérdéseket napirendre tűző megbeszéléseire.

Itt vetődött fel ismét, hogy számba kellene venni, hogy mit értek el az 1971 márciusi SZOT elnökségi állásfoglalás és irányelvek megjelenése óta a szakszervezeti könyvtárak, és mit kell tenniük a továbbfejlődés érdekében a mozgalom irányító szerveinek, a könyvtárak fenntartóinak és támogatóinak.

Mindezek, a könyvtárak eddigi tevékenységét és jövőjét magukban foglaló kérdések, valamint a szervezeti problémák is tovább forrtak, munkáltak mind a könyvtárakban — a hálózati központok és a tagkönyvtárak dolgozóiban — mind pedig a SZOT-ban. Ennek eredményeként a SZOT kulturális, agitációs és propagandaosztálya, a saját országos irányítómunkájának segítésére 1979 januárjában létrehozott egy szűkebb munkacsoportot, az osztály mellett működő *könyvtári szakbizottságot.* Tevékenysége javaslattevő, de operatív jellegű is. Elemző tanulmányokat, tervezeteket készít, amelyeket megvitatásra az Igazgatói Tanács elé terjeszt. E testület egyetértése után pedig a szakbizottság vezetője, aki a SZOT kulturális osztályának a könyvtárüggyel foglalkozó munkatársa, eljuttatja jóváhagyásra, intézkedésre a Kulturális Osztályra, ha szükséges a felsőbb szervhez, testülethez. A könyvtári szakbizottság tehát kettős kötődésű: egyrészt a SZOT kulturális, agitációs és propagandaosztályához, másrészt az Igazgatói Tanácshoz kapcsolódik.

Az Igazgatói Tanács pedig elnökének képviselete révén az Országos Könyvtárügyi Tanácshoz.

A Szakszervezeti Központi Könyvtárak Igazgatói Tanácsa véleményező és javaslattevő testület. Tagja minden megyei és (Budapesten) szakmai hálózati központi könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

igazgatója. Feladata, hogy tevékenységével, javaslataival segítse a munkahelyi közművelődési könyvtárak munkáját, fejlődését. Ezért szükséges, hogy éves terv szerint dolgozzon, olyan kérdéseket tárgyaljon meg, olyan javaslatokat dolgozzon ki, amelyek mind a szakszervezeti könyvtári rendszer, mind pedig – ennek révén – az egész magyar könyvtárügy javát szolgálják.

1979 januárjában a SZOT könyvtári szakbizottsága „Az alapelvek és követelmények korszerűsítése" című javaslatot tárgyalta. Ez összegezte a szakszervezeti könyvtárakból a SZOT elnöksége 1971-es állásfoglalásának módosítására beérkezett javaslatokat. A szakbizottság megállapította, hogy a SZOT elnökségének az 1971-es „Alapelvek és követelmények a szakszervezeti könyvtárak távlati tervezéséhez" c. dokumentuma rendkívüli mértékű segítséget adott a könyvtárak fejlesztéséhez. Az elvek most is érvényesek, de az új könyvtári tvr. a különböző újabb határozatok és rendeletek szükségessé teszik az Alapelvek kiegészítését, módosítását. De szükségessé vált a szakszervezeti könyvtárak szervezeti és működési szabályzatának a megújítása is, illetve az 5/1978.(XII.12.)MM sz. rendelet alapján a hálózati központoknak és az önálló könyvtáraknak, saját feladataik és adottságaik alapul vételével egyedi szabályzatok kidolgozása. Nem kevésbé fontos az is, hogy minden könyvtárnak (a nem főfoglalkozású könyvtárossal működő letéteket kivéve) saját ügyrendje és munkarendje legyen.

Az Igazgatói Tanács 1979 szeptemberi ülésén tárgyalta meg az Alapelvek módosításának, a szervezeti és működési szabályzat megújításának tervezetét. A Tanácsülés megállapította, hogy a szakszervezeti könyvtárhálózatok egységes ellátási rendszere kialakult, a hálózatok minden szintjén javultak a működési feltételek, s ennek következtében javult a szolgáltatások színvonala, s hogy a fejlődés nemcsak a számszerű eredményekben mutatkozik meg, hanem a munka tartalmában is. Rendszeres és céltudatos lett a könyvtárak szervező és propaganda munkája a fizikai dolgozók, a szocialista brigádok, az ipari szakmunkástanulók körében. Több könyvet kölcsönöznek az olvasók, több a színvonalas könyvtári rendezvény, jobb a tájékoztató tevékenység, intenzívebben segítik a szakszervezeti mozgalmi tevékenységet, nyitottabbá váltak a könyvtárak: nemcsak az üzemi közművelődés egyéb területeivel alakultak ki jó munkakapcsolatok, hanem az üzemen kívüli intézményekkel is együttműködnek, a szakszervezeti könyvtári hálózatok majdnem minden jelentős szolgálati posztján főfoglalkozású könyvtáros áll (1971 óta 59%-kal emelkedett a főfoglalkozású könyvtárosok száma). A fejlődés jó irányban halad, azonban üteme nem kielégítő. A szakszervezeti nevelő tevékenység nem nélkülözheti a korszerű könyvtárakat, de számításba kell venni azt is, hogy a körülményekből következően még hosszú ideig megmarad számos kis könyvtár is. Azonban a fő alapelv az, hogy tudományos megalapozottságú tervezéssel, az anyagi és személyi feltételek gyorsabb ütemű fejlesztésével alkalmasabbá kell tenni a könyvtárakat munkájuk színvonalának emelésére, a velük szemben támasztott igények korszerű kielégítésére.

A tanácsülés egyetértett a következő hosszabb időszak legfőbb fejlesztési céljaiban. Például hogy önálló könyvtárakat lehessen létrehozni már olyan munkahelyeken is, ahol 2000 dolgozónál kevesebbet, de legalább 1500-at foglalkoztatnak; hogy tovább kell növelni a főfoglalkozású könyvtárosok számát; hogy hatékonyan kell intézkedni a szakszervezeti könyvtárak jobb elhelyezése érdekében; gyarapítani kell az önálló könyvtárak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

audio-vizuális felszereléseit; tágabb lehetőséget kívánatos teremteni a folyóirat-használat különböző formáinak.

Lényeges, hogy könyvtáraink fejlesszék tovább a szakszervezeti funkciójukból adódó információs tevékenységüket; erősíteni kell a szakszervezeti könyvtárak és a társadalmi szervezetek együttműködését. Szorosabb munkakapcsolat szükséges a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak között, s ennek keretében – az irányító szervek előzetes egyetértésével – az olyan településeken, amelyek megközelítése a letétet adó szakszervezeti könyvtárnak gazdaságtalan, ott vállaljanak szerepet az üzemek könyvtári ellátásában a tanácsi könyvtárak, és fordítva is: ahol a szakszervezeti könyvtár arra alkalmasabb, ott az biztosítsa a lakóhelyi ellátást. Budapesten létre kell hozni a jelenleg központi könyvtár nélkül működő szakmák szakmaközi központi könyvtárát. A 2000 dolgozónál kevesebbet foglalkoztató üzemekben – amennyiben ennek feltételei megvannak – közös szakszervezeti-műszaki könyvtár létesítése ajánlatos, főfoglalkozású könyvtárossal. (A szakszervezeti könyvtári alapelvek és követelmények korszerűsítéséről *André Miklós* írt részletesen a *Könyvtáros* 1980/5. számában 253–256.p.).

Az Igazgatói Tanács 1980 májusában Debrecenben tartott ülésén „A szakszervezetek és közművelődési intézményeinek művelődéspolitikai feladatai a következő ötéves időszakban" című tájékoztatót vitatta meg, majd ehhez kapcsolódva a magyar könyvtárügy távlati cselekvési és fejlesztési programját, különös figyelemmel azokra a fontosabb észrevételekre, amelyeket a szakszervezeti könyvtárak tettek az első fogalmazványhoz. Egyetértett azzal, hogy a javaslat kiemelt jelentőségűnek tartja a munkásszálláson lakók, a bejáró dolgozók, a szakmunkástanulók könyvtári ellátását, a körzeti könyvtárak hármas funkcióját, a tanácsi könyvtárakkal való együttműködést, a kórházi betegkönyvtárak tevékenységének fellendítését, s hogy a többfunkciójú könyvtárakat a gazdasági és a könyvtári érdekek együttes figyelembe vételével szükséges kialakítani. Úgy ítéljük meg, hogy az Igazgatói Tanácsnak is jelentős része van abban, hogy *a SZOT elnöksége, 1980. szeptember 29-én határozatot hozott a könyvtárak továbbfejlesztésére. A szakszervezeti közművelődési könyvtárak tartalmi fejlesztésének alapelvei, szervezeti és működési rendszere címmel.* Ennek nyomán készítette el a SZOT kulturális, agitációs és propagandaosztálya az *irányelveket: A szakszervezeti könyvtárak egyes típusainak feladatai és működési feltételei (normatívái).* (E két dokumentum egy füzetben 1981-ben megjelent.)

E nagy jelentőségű, hosszabb időszakra meghatározó érvényű dokumentumok után, ezek szellemében az Igazgatói Tanácsnak a közeljövőben még lényeges kérdésekben kell döntenie és javaslatokat tennie az irányító szervek felé:

- mindenekelőtt ki kell dolgoznia saját működési szabályzatát;
- foglalkoznia kell a szakszervezeti könyvtárak irányításának és szakfelügyeletének kérdéskörével;
- javaslatot szükséges készítenie a szakszervezeti könyvtárak szolgáltatásainak bővítésére;
- ajánlásokat kell tennie a munkahelyi könyvtárosok továbbképzésének rendszerére.

Az igazgatói tanácsnak az a törekvése, hogy ne csak hivatalos munkakapcsolatai legyenek, hanem tevékenységét, állásfoglalásait – közvetlen módon – szélesebb körben is

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ismerjék a szakszervezeti mozgalomban. A tanács tagjai legutóbb 1980 októberében fejthették ki a tanács álláspontját a legfontosabb kérdésekről, azon az országos értekezleten, amelyet a SZOT Kulturális, Agitációs és Propaganda Osztálya szervezett. Ezen *„A szakszervezeti könyvtári hálózatok tevékenységéről és feladatairól"* tárgyaltak az SZMT-k és az ágazati szakszervezetek kulturális osztályvezetői, a központi könyvtárak igazgatói, önálló és letéti könyvtárosok, néhány nagyüzem szakszervezeti titkára és gazdasági vezetője részvételével.

Az Igazgatói Tanács tagjainak igyekezetén kívül továbbra is szükség van mindarra a segítségre, amit eddig is megkapott a SZOT-tól, a Művelődési Minisztérium Könyvtári Osztályától és az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjától.

■■■

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
KÖNYVTÁR ÉS DOKUMENTÁCIÓS SZOLGÁLAT

A
STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK,
A
STATISZTIKAI ÉS NEMZETGAZDASÁGI KÖZLEMÉNYEK
ÉS A
NEMZETGAZDASÁGI SZEMLE
REPERTÓRIUMA
1861–1892

Összeállította:
HERNÁDI LÁSZLÓ MIHÁLY

BUDAPEST
1980

SZÁMÍTÓGÉPPEL KÉSZÜLT REPERTÓRIUMOT adott ki a KSH könyvtára, amely IBM 370-es számítógéppel, TEXT-PAC programcsomag szerint készült. A repertórium két részből áll:

— szerzői betűrendes rész (egy szerző tanulmányai, cikkei, közleményei stb. időrendben követik egymást),
— KWOC-index (a keresőoszlop egy-egy releváns szava alatt a bibliográfiai tételek (szerző nélkül) időrendi sorrendben találhatók. A KWOC-index egy-egy cím minden releváns szavának betűrendi helyén közli a teljes címet és a lelőhelyet.

A számítógépes megoldás miatt a repertórium több szempontból eltér a hagyományos úton előállított repertóriumoktól, így pl. klasszikus értelemben vett bibliográfiai része nincsen, az azonosítás csak a folyóirat kézbevételével történhet meg. Ezért a repertórium csupán a kereséshez segédeszköz. Hiányzik néhány ékezetes betű, diakritikus jel és más szokásos könyvtári jel. Az együvé rendezés érdekében néhol kisebb-nagyobb változtatásra volt szükség a címben is: régies írásmód (pl. gymnasiumaink) és a ma már nem használt kifejezések (pl. lébészeti – légköri) miatt. A felsorolt hiányosságokat a számítógép adta előnyök remélhetőleg ellensúlyozzák.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KITEKINTÉS

A 14. SKANDINÁV KÖNYVTÁRÜGYI TALÁLKOZÓ

ORBÁN ÉVA

„Négy nap vastag unalom" – gondolta *Tage Draebye,* amikor a repülő elindult Stockholm felé. Kellemes meglepetés érte, mert a találkozón, melyen 450 szakember vett részt, a megszokottól eltérően „történt valami". Négy nap alatt húsz témát vitattak meg, mégis maradt idejük arra, hogy az öt kis ország számára létfontosságú együttműködés formálódó szervezeti kereteit személyes, szakmai kapcsolatok lendületével töltsék meg. Sőt, játékra is! Sajnos a találkozó alaphangulatát megadó non-sense verseket nem idézhetjük, amiket az „aktivizáló kultúrpolitika" jegyében maguk a könyvtárosok írtak, így be kell érnünk azzal, hogy felvillantunk néhányat azon régi és új ideák közül, melyeket ezen a nyüzsgő piacon (elő)adtak és (át)vettek.

Modern tendencia, hogy a kultúra egyes elemeivel kapcsolatban különböző politikákról beszélnek. Van információ-, kommunikációs, kiadás-, oktatás- tájékoztatás és még ki-tudná-mind-felsorolni-milyen politika. Ezek mögött természetesen egymástól elhatárolódó intézmények állnak. Egyre komolyabb gondot jelent az összes tényezőt koordináló intézmény, e bonyolult háló rezdüléseire érzékenyen reagáló egységes koncepció, „politika" hiánya. Egyrészt ez a bizonytalanság érezhető a hozzászólások hátterében, másrészt az a közös meggyőződés, hogy a legtágabban értelmezett információáramlás tökéletesítése lehetetlen egységes nemzeti információs politika és a demokratikus elvek érvényesítése nélkül.

Jurid Varsi (Norvégia)[1] is ilyen szellemben fogalmazta meg az információs politika lényegét. Az információáradatban csak kevesen „lubickolnak". A többség még a mindennapi élethez szükséges ismeretek megszerzésére, kiválasztására sem képes. A demokrácia alapja, hogy mindenkinek lehetőséget ad a beleszólásra, így a társadalomra hárul annak felelőssége, hogy megtalálja az egy adott problémában érdekelteket, és érthető, „emészthető" formában biztosítsa számukra a döntéshez szükséges információkat. (A norvég statisztikai hivatal 1978-as felmérése kimutatta, hogy a használók 60%-a azt igényli: a könyvtár ne csak gyűjtse és feltárja a hivatalos dokumentumokat, hanem tájékoztatást, további eligazítást adjon a közügyek alakulásáról, adatok, határozatok, jegyzőkönyvek stb. lelőhelyéről.) A közművelődési könyvtárakban – ennek megfelelően – a jelenlegi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

struktúra megőrzésével javítani kell az általános tájékoztatás színvonalát. Az izlandiak a fenti célok eléréséhez az országos információs hálózat kiépítését tartják szükségesnek. 1976-ban határoztak egy hét fős információs állandó bizottság létrehozásáról, melynek feladata a tudomány, a felsőoktatás és a műszaki-gazdasági szektor információellátásának fejlesztése. Az első lépés ebben az irányban az egyesített állományú nemzeti-egyetemi könyvtár építése Reykjavikban. Ugyanebben az évben a könyvtári törvény rendelkezett a regionális központok létesítéséről is, és kimondta, hogy minden kórházban, árvaházban, szociális otthonban és börtönben könyvtárat kell működtetni. *Ragnarsson*[2] figyelmeztet arra, hogy a szolgáltatások fejlesztésével párhuzamosan a használók képzésére is nagy súlyt kell helyezni, hiszen az ő tájékozatlanságuk a fő oka annak, hogy a könyvtárak presztizse kicsi, és joggal féltik az információközvetítésben betöltött vezető szerepüket. Hasonló kérdést vet fel a finn hozzászóló[3], amikor azt boncolgatja, hogy beleszólhatnak-e a könyvtárak a nemzeti információs politika alakulásába. Tisztjükben egyelőre megerősítette őket a Tudományos Tanács 1980-as programja, mely azon túl, hogy a rendszer kiépítését szorgalmazza, az anyagi fedezetről is gondoskodik.

A társadalmi igények és a gazdaság sokirányú nyomása alatt Dániában új könyvtári törvénnyé kristályosodnak a változások. A háttérben jól kitapintható néhány tényező. A hetvenes évek második felét jellemző gazdasági recesszió okozta áremelkedés, a nagy befektetéseket igénylő számítógépesítés egyre nehezebbé teszi az eddig állami, helyi fenntartású könyvtárak helyzetét. A kultúrpolitikai célok elérése, a szolgáltatások színvonalának fenntartása, emelése csak a források ésszerűbb felhasználásával, ez pedig szorosabb együttműködéssel (az irányítás centralizálásával, és a munka „decentralizálásával") lehetséges. Az 1981-ben bevezetendő törvény először beszél egységes könyvtári rendszerről, amely egyaránt vonatkozik minden könyvtártípusra, és ezek élére egy közös irányító szervet nevez ki. E Könyvtári Tanács feladata a nyilvános könyvtárakat érintő általános problémák megoldása. (Pl. a könyvtártípusuk funkcióinak, munkájának ésszerű elosztása; kölcsönző központ létrehozása, mely a könyvtári hálózat minden pontján, valamennyi állampolgár számára biztosítja a hazai vagy külföldi gyűjteményekben meglévő anyaghoz való hozzáférést, és előállítja az ehhez szükséges segédeszközöket, vállalja a kölcsönzéssel kapcsolatos módszertani útmutatást; a nemzeti bibliográfiai munkálatok megszervezése stb.)

A törvény ugyanakkor az egyes könyvtártípusokra vonatkozó részeket is tartalmaz. A közművelődési könyvtárak esetében csak az 1964 óta végbement változások megerősítéséről van szó az alábbi intézkedések esetében: 1) Minden megyében irányító, nyilvántartó, koordináló funkciójú regionális központot kell működtetni. 2) Minimum-szintek megállapításával biztosítandó a könyvtári ellátás színvonalának egyenletessége. 3) Két éven belül minden helységben főfoglalkozású, képzett könyvtáros vezessen egy hosszú nyitvatartású könyvtárat. 4) Minden könyvtár működjön információs központként, mely közvetíti az állami és helyi vezetés által létrehozott dokumentumokat, helytörténeti gyűjteményt alakít ki, folyamatos propagandával formálja a felnőttek és gyerekek információs igényeit. Az iskolai könyvtárak jelentős állománnyal rendelkeznek, és forgalmuk sem elhanyagolható. Ezért sem mellékes, hogy a törvény rájuk is kiterjedjen, és kötelezze az iskolai könyvtárakat a közművelődési könyvtárak katalogizálási és osztályozási gyakor-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

latának követésére, hisz enélkül ez az állomány elvész a könyvtári rendszer számára. Az elemi iskolák kivételével ugyanakkor még sok helyen nem megoldott a tanítás-tanulás információellátása. Az új törvény minden gimnáziumot, szakiskolát, népfőiskolát stb. kötelez eme alapfunkció teljesítésére, akár saját könyvtár, akár valamely közművelődési vagy szakkönyvtár szolgáltatásainak segítségével. A hagyományos és nem hagyományos oktatási segédeszközök kölcsönzését a regionális központokhoz szorosan kapcsolódó médiatárakkal kívánják megoldani. A szakkönyvtárügyben jóval nagyobb változtatásokra van szükség. A fő feladat a koordináció, a hálózaton kívüli szakkönyvtárak kapcsolása egy-egy egyetemi könyvtárhoz, melynek fő tevékenysége a gyűjtőköri kooperáció megvalósítása.[4]

Mind a törvények, mind az információáramlás demokratizálását célzó fejtegetések érintettek néhány, a számítógépes visszakereső rendszerekkel kapcsolatos problémát.

A skandináv törvények értelmében a könyvtári szolgáltatások ingyenesek. A gépesítés azonban olyan költségeket eredményez, amelyek az ingyenesség elvének fenntartását lehetetlenné teszik. A legnagyobb (és csak kompromisszummal áthidalható) probléma, hogy bár a gépesítés vitathatatlanul emeli a szolgáltatások színvonalát, az ezekért kért térítés éppen azok számára elérhetetlen, akik egyébként is hátrányos helyzetben vannak. Az informáltság terén ennek következtében jelentkező „Máté-effektus" nem egyeztethető össze a fentebb hangoztatott demokratikus elvekkel. Nem kétséges, hogy egyetlen ország (intézmény) sincs olyan jó helyzetben, hogy az esetleg többezer dolláros adatbázisra épülő számítógépes szolgáltatásokat ingyen nyújthassa. Még nyitott kérdés, hogy sikerül-e differenciáltan és méltányosan kialakítani a térítés mértékét.

Olga Porotnikoff[5] (Dánia) egy másik veszélyre hívja fel a figyelmet. A gépesített rendszerekben dolgozók egyetlen szűk munkamozzanatba „beleszorítva" elvesztik áttekintésüket az egész rendszer felett, és egyre kevesebb lesz a beleszólásuk az őket is érintő szakmai döntésekbe. A számítógép oly mértékben ronthatja közérzetüket, a munkahelyi légkört, hogy ezt már nem ellensúlyozza a használók megelégedettsége. Arra kell törekedni a munkaszervezésben, hogy a könyvtárosok legalább egy teljes munkafolyamat gazdái lehessenek.

A harmadik kérdéskör a kartotékos, mikrofilmes, mágnesszalagos személyi nyilvántartások titkossága. Nagy port vert fel néhány nyomozás, melyek során a rendőrség egy bombatámadás, illetve egy kloroformos gyilkosság után tudakozódva, könyvtáraktól kért információt arról, hogy bizonyos személyek mit olvastak, és egy könyvet kik kölcsönöztek az adott időszakban. A közvélemény ezt a személyi jogok megsértésének érezte. A mágneses adathordozók itt segíthetnek, hiszen azonnal törölhető a személyi adatok mezője, amint a könyv visszakerül a könyvtárba. (Egyébként Dániában a személyi nyilvántartások titkosságára vonatkozó 1978-as rendelet hatálya kiterjed a könyvtárak kölcsönzési regisztereire is.)[6]

Az eddig ismertetett hozzászólások a könyvtárügyet az információs politika szemszögéből vizsgálták. *Vagn Steen*[7], a találkozó egyik meghatározó egyénisége, a könyvtárakat a társadalompolitika részét képező kultúrpolitikába ágyazza, és a következő négy modellt ismerteti:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1. Hagyományos politika: kész terméket szolgáltat fizetés ellenében annak, aki ezt igényli.	A kölcsönző jön, keres magának egy jó könyvet és hazaviszi.
2. Nyitott politika: elmegy azokhoz is (szubkultúrák, hátrányos helyzetűek), akik maguktól nem keresik a művelődési alkalmakat.	A kölcsönzőt „beszippantja" a könyvtár, legyen bár munkahelyén, börtönben, kórházban, vagy egy olyan szubkultúra részese, mely nem ismeri a könyvtárat.
3. Az aktivizáló politika értelmében a kliensek addig nem juthatnak túl egy ponton, míg maguk is aktív részt nem vállalnak körülményeik feltárásában és megváltoztatásában.	A használók maguk írnak, esetleg egy könyv vagy a könyvtáros hatására, otthon vagy a könyvtár egyik zugában.
4. A jövő (megálmodott) politikája olyan miliő kiépítésére törekszik, melyben az emberek egymást segítik és nem sok szükségük van egy kívülről rájuk kényszerített társadalmi rendszerre.	A használó olyan miliőben él, mely segíti az önkifejezést, táplálja a szavak művészetét, és nemcsak a kiváltságosoktól megmaradt kultúramorzsákat kapja.

A „vízió" mögött az a félelem húzódik meg, hogy a technikai fejlődés egy olyan technokrata modell szinte észrevétlen kialakulását is lehetővé teszi, melyben a demokrácia, az emberség szertefoszlik. A könyvtárak szerepe különösen nagy ennek megelőzésében, hiszen az egyes közösségek kulturális alapjának 70–100%-át használják fel. Éppen mert ilyen nagyarányú támogatásban részesülnek kötelesek a késztermékek „árusítását" felváltani olyan munkaformákkal, amelyek vonzóvá teszik a könyvtárat az 50% körüli nem-használó szemében is. Így érhető el, hogy az egész személyiség léphessen kapcsolatba a társadalom egészével, szabad, élményekben és kifejezésben gazdag légkör alakuljon ki. A nyelv, a szavak művészete mind az egyén kibontakozásának, mind a nemzeti kisebbségek jó közérzetének előfeltétele.

Az információ jelentőségének növekedésével a könyvtárak szerepe is megváltozott. Nem pallérozott elmék csendes birodalma többé, hanem a gazdasági, műszaki, társadalmi fejlődés részese, és mint ilyen, nem marad érintetlen a nemzeti, nemzetközi válságoktól, feszültségektől sem. A könyvtárpolitikusok talán csak most döbbennek rá, mekkora felelősség nehezedik vállukra. Ezért érezhető a (néha elkeseredett) igyekezet a „politikák" szövevényének felfejtésére, a vállalható alternatíva megtalálására. Ezek a feszültségek tették „egészen különössé" ezt a találkozót a kétkedő *Tage Draebye* számára, és ezek miatt izgalmas, hogy a következő időszakban sikerül-e a skandináv államoknak könyvtári rendszerüket a találkozón megálmodott képre formálni? Az esélyeket latolgatva elgondolkodtató *Vagn Steen* talányos verse: „Megfogd bár a madarat, röpte lépre nem akad..."

IRODALOM

1. VARSI, Jurid: Bibliotekerne som ledd i en nasjonal informasjonspolitikk. Norge. = Bok og Bibliotek. 47.vol. 1980. 6.no. 430–432.p.
2. RAGNARSSON, Thorir: Bibliotekerne som ledd i en nasjonal informasjonspolitikk. Island. = Bok og Bibliotek. 47.vol. 1980. 6.no. 433–437.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

3. TAMMEKANN, Eeva-Maija: Bibliotekerne som ledd i en nasjonal informasjonspolitikk. Finland. = Bok og Bibliotek. 47.vol. 1980. 6.no. 437–439.p.
4. SIMONSEN, Thorkild: Biblioteksloven haster. = Bogens Verden. 62.vol. 1980. 8.no. 445–449.p.
5. POROTNIKOFF, Olga: EDB-biblioteket som arbeidsmiljø. = Bok og Bibliotek. 47.vol. 1980. 6.no. 426–429.p.
6. LINDBOE-LARSEN, Kristian: Personbeskyttelse, bibliotek og EDB. = Bok og Bibliotek. 47.vol. 1980. 6.no. 422–425.p.
7. STEEN, Vagn: Drømmen om biblioteket. = Bogens Verden. 62.vol. 1980. 8.no. 435–440.p.

■■■

KÖNYVTÁRÜGY GRÖNLANDON. – A valaha Kanadából bevándorolt eszkimók majd izlandi és norvég parasztok által lakott terület sorsa a XVI–XVIII. században kezd összefonódni az európai népekével, elsősorban a dánokéval. A világ legnagyobb szigetén kétnyelvű kultúra alakult ki, erősebben dán, noha a lakosság 90%-a grönlandi. A könyvnyomtatás itt a XIX. század közepén indult. 1861-ben jelent meg az első grönlandi újság az „Atuagagdliutit", amely ma is él kétnyelvű kiadványként. Grönland az ún. fejlődő országoktól eltérően rendelkezett könyvtárral. Sok európai államhoz hasonlóan kezdetben itt is olvasókörök alakultak ki, később kölcsönzőkönyvtárak megnyitását szorgalmazták, majd az egyházi és képzőintézmények könyvtárai jöttek létre. De ezen a világtól elzárt helyen – ahol az olvasás a fő művelődési lehetőség – szívesen fogadták a Dániából érkező könyvadományokat is, noha ezek információi nyelvi nehézségek miatt nehezebben voltak hozzáférhetők. Az 1920-as években a koppenhágai Állami Könyvtárfelügyelőség javaslatot tett szisztematikus könyvtárfelügyelet szervezésére, s ezzel megkezdődött a grönlandi könyvtárak újjászervezése. Így kerülhetett sor négy új könyvtár megnyitására a nyugati partvidéken (Julianehab, Godthab, Egesminde, Umanak). Sajnos a lakosságnak csak kis része tud dánul olvasni, ezért főleg illusztrált könyvekkel, gyermek- és ifjúsági kiadványokkal próbálják megnyerni a grönlandi könyvtárlátogatókat. Az oktatás-képzés területén 1967-től új iskolarendszert vezettek be, amely a grönlandi nyelvnek ad prioritást a dánnal szemben. A hatvanas években a grönlandi könyvnyomtatás is fejlődött, olyannyira, hogy lehetőség nyílt a nemzeti irodalom ápolására. A könyvtárakban található grönlandi irodalmi anyag a dánhoz viszonyítva sajnos még így is jelentős kisebbségben van, nem megoldott maga a könyvtárosképzés. Szomorú tény, hogy könyvtárosképzésben még egyetlen grönlandi sem részesült, pedig hozzáértő segítségre ugyancsak szükség volna! Nőnek a könyvtárakkal szemben támasztott követelmények, s az egyre képzettebb ifjúságnak nemcsak nagyobb grönlandi anyagra, hanem dán s talán angol szakirodalomra is szüksége lesz.

DEBRECENI ÁGNES híradása
MOGENS IVERSEN: Geschichte und gegenwärtige Situation der Bibliotheken in Grönland c. írása alapján (Libri. 30.vol. 1980. 3.no. 232–241.p.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A PÁRIZSI CENTRE DE DOCUMENTATION SCIENCES HUMAINES ÉS A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓ

FEKETE GÉZÁNÉ

A Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS), Centre de Documentation Sciences Humaines (CDSH) és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára között a társadalomtudományi információcserére vonatkozó, kísérleti jelleggel megindult együttműködési program keretében egy rövid tanulmányút során lehetőség nyílt megismerkedni ennek a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációs vállalkozásnak a munkájával, feladataival, szolgáltatásaival, terveivel.

A Centre de Documentation Sciences Humaines 1970-ben alakult meg a CNRS önálló laboratóriumaként azzal a céllal, hogy nemzetközi gépi adatbázist építsen ki a társadalomtudományok és a humán tudományok területén és biztosítsa a felhasználók részére a megfelelő információ sokoldalú hozzáférhetőségét.

Az adatbázis jellemzői

Az egy évtizedes múltra visszatekintő dokumentációs intézmény jelenleg 17 gépi adatbázissal rendelkezik. A FRANCIS (Fichier de Recherches Bibliographiques Automatisées sur les Nouveautés, la Communication et l'Information en Sciences Sociales et Humaines) névem ismert rendszer adatbázisai felölelik a társadalom- és humántudományok jelentős részét, de távolról sem a teljességét. Ezek az adatbázisok az alábbi tudományterületeket foglalják magukban: filozófia, neveléstudomány, szociológia, néprajz, tudomány- és technikatörténet, irodalomtörténet, irodalomtudomány, nyelvtudomány, őstörténet, művészet és archeológia (korszakban elkülönülő 2 adatbázis), vallástörténet-vallástudomány, közigazgatástudomány, földrajz, energiagazdaság, foglalkoztatottság és szakképzés, egészségügyi szervezés, informatika és jogtudomány.

Az adatbázisok területét a CDSH tovább kívánja bővíteni, tervei között szerepel a közgazdasági, vezetéstudományi, tudománypolitikai és egyéb adatbázisok felállítása. Ehhez a belső erőforrásai mellett keresi a különböző, hasonló jellegű intézményekkel való együttműködés lehetőségeit.

Az 1972 óta fokozatosan kiépített adatbázisok fejlesztését széles nemzetközi skálán mozgó, mintegy 4500 periodikum rendszeres feldolgozása biztosítja. A rendszer jelenleg 500 000 bibliográfiai egységet tartalmaz, évi mintegy 70 000 tételes növekedéssel. A CDSH egyes adatbázisainak statisztikai jellemzőit, az adatbázisok automatizálásának kezdő évét, a bibliográfiai referenciák számát, azok évi növekedését, az analízisre kerülő

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

dokumentumok nyelvét, műfaját, az anyag visszakereshetőségével kapcsolatos adatokat táblázat részletezi. Az adatok az 1980. év végi állapotot tükrözik.

Adatbázisok	A gépi feldolgozás kezdete	A feltárás gyakorisága /év	A referenciák száma 1980 végén	Évi gyarapodás	SPLEEN-3 visszakeresés	Többnyelvű index	Az elemzett kiadványok nyelve %			A kiadványok típusa %		
							francia	angol	egyéb	folyóirat-cikk	könyv, jelentés, tézis	ismertetés
Művészet és Régészet	1972	8	16 990	2 500	+	-	28	45	37	75	6	19
Nemzetközi Földrajzi Bibl.	1976	8	27 650	7 250	+	+	36	33	31	72	28	–
Energiagazdaság	1972	12	17 335	2 000	+	+	30	56	14	50	50	–
Foglalkoztatottság és Szakképzés	1974	4	5 750	900	+	-	8	8	4	57	43	–
Néprajz	1972	8	19 110	2 500	-	+	38	38	24	89	10	1
Tudomány- és Technikatörténet	1972	8	43 970	4 000	+	+	22	49	29	62	13	25
Irodalomtörténet, Irodalomtudomány	1972	8	52 560	6 500	-	-	20	44	36	95	3	2
Vallástörténet, Vallástudomány	1972	8	80 840	9 500	-	-	34	28	38	91	8	1
Informatika és Jogtudomány	1973	2	2 798	400	+	+	50	28	22	54	26	–
Filozófia	1972	8	46 440	4 000	-	-	16	47	37	96	3	1
Őstörténet	1972	8	22 750	4 000	-	-	35	27	38	79	12	9
Művészeti és Régészeti Rep.	1973	8	102 410	13 700	-	-	16	22	62	61	34	5
Közigazgatástudomány	1972	8	23 500	3 400	+	+	83	9	8	88	11	1
Neveléstudomány	1972	8	58 220	5 500	+	+	46	40	14	88	11	1
Nyelvtudomány	1972	8	33 855	4 000	-	-	21	52	27	69	4	27
Szociológia	1972	8	39 750	4 300	+	-	31	49	20	87	13	–
Egészségügyi Szervezés (RESHUS)	1978	4	3 000	1 000	+	-	78	21	1	79	21	–

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A táblázat adatai alapján világossá válik: a feldolgozott dokumentumtípusok között a *folyóiratcikkek* dominálnak, de emellett egyéb műfajok is, mégpedig önálló művek, kutatási jelentések, egyetemi tézisek, beszámolók is helyet kapnak az adatbázisban.

A CDSH adatbázisa a feldolgozott *anyag* és annak *nyelve* tekintetében *nemzetközi.* Jóllehet a dokumentált publikációk nagy százaléka francia és angol nyelvű, de ezzel párhuzamban a feldolgozás során helyet kap válogatás nélkül az európai egyéb nagy és kis nyelvektől a japánig minden nyelvterület. A minél szélesebb körű felhasználhatóság céljából ezt a nemzetközi jelleget a CDSH tovább kívánja fejleszteni azzal, hogy az információ visszakeresési lehetőségét is többnyelvűvé teszi. Tervbe vették a többnyelvűség fokozatos bevezetését, a deszkriptorok lefordításával francia-angol visszakeresési lehetőséget kívánnak biztosítani a neveléstudomány, a néprajz, a tudomány- és technikatörténet, a közigazgatástudomány, a földrajz és az energetika adatbázis vonatkozásában, valamint francia-angol-német nyelvű variációt biztosítani hasonló céllal az informatika és jogtudományok adatbázisa vonatkozásában. Továbbá az energetikai adatbázis esetében tanulmányozzák a kétnyelvű (francia-angol) annotáció bevezetésének lehetőségeit.

A feldolgozott anyag *bibliográfiai adatai* kiterjednek a publikáció szerzőjére, címére, alcímére, kisebb nyelvek esetében a címnek világnyelvre való fordítására, a publikáció részletes forrásadataira, a tartalmat fedő kulcsszavakra, illetve a cikk témáját összefoglaló annotációra.

Az egyes adatbázisok közötti összhangot, az azokba kerülő minden egyes bibliográfiai elemnek az egységességét szigorú címfelvételi szabályok, kompatibilis indexelési rendszer biztosítja. Az adatokat minden részletre kiterjedő, a feldolgozásra kerülő bármilyen dokumentumtípus abszolút egyértelműségét biztosító szabványosított munkalapra írják, amelyekről azután megfelelő kódok segítségével kerülnek gépi feldolgozásra.

Az adatgyűjtés, a feldolgozás, az indexelés eredményeként létrejött adatbázist mágnesszalagra rögzítik. A CDSH adatbázisainak *visszakereső programrendszere* az általuk kidolgozott SPLEEN rendszer. Az adatbázisok építéséhez, az indexek készítéséhez a SPLEEN-1 softwar-t használják. Ennek változata a SPLEEN-2 a szakaszos feldolgozáshoz, az SDI off-line szakirodalmi szolgáltatáshoz készült, majd a továbbfejlesztett SPLEEN-3, mely on-line keresést, a párbeszédes üzemmódban (recherche en conversationnel) folytatott távolsági információvisszakeresést teszi lehetővé.

A SPLEEN-2 és a SPLEEN-3 összesen 14 féle, a szerzőre, a publikáció címére, nyelvére, forrásadataira, tartalmára stb. vonatkozó keresési típust, valamint ezek kombinációit teszi lehetővé.

A CDSH az információs igények messzemenő kielégítése céljából a saját adatbázisain kívül *idegen adatbázisokat* is felhasznál. Részben társadalomtudományi szempontból hasznosítható *egyéb nemzeti* adatbázist, mint pl. a RESEDA (Réseau de Documentation en Économie Agricole), részben pedig olyan *külföldi* információs rendszereket, mint pl. a DIALOG (Lockheed) rendszert, az ORBIT (System Development Corporation) rendszert, melyeknek anyaga más nyelvterületre orientált, de ugyancsak társadalom- és humán tudományi irodalomra épül. A más adatbázisokkal való jelenlegi és további együttműködési programok, a külföldi nagy információs intézetekkel való kapcsolattartás, a teleinfor-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

matika adta lehetőségek kihasználása elmélyíti a CDSH információs szolgáltatásainak lehetőségeit.

A CDSH szolgáltatásai

A CDSH adatbázisai alapján széles körű szolgáltatásokat biztosít a kutatók, a döntést hozó vezetők, az ipari szakemberek s az információt használni kívánó valamennyi felhasználó számára.

Szolgáltatásainak egyike az adatbázisnak nyomtatott formában való megjelentetése. Ezeknek az adatbázisoknak a termékeként megjelenő, *Bulletin Signalétique* közös címet viselő bibliográfiai kiadványok az anyaguk nemzetköziségét, a felölelt tudományszakok széles skáláját, átfogó visszakereső rendszerét tekintve világviszonylatban vezető helyen állnak ebben a műfajban. A negyedévenként megjelenő Bulletin Signalétique a CDSH adatbázisainak megfelelő alábbi sorozatokban teszi közzé a bibliográfiai anyagot: Philosophie; Sciences de l'Éducation; Sociologie – Ethnologie; Histoire des Sciences et des Techniques; Histoire et Sciences de la Littéreture; Sciences du Langage; Préhistoire et Protohistoire; Art et Archéologie (Proche-Orient, Asie, Amérique); Histoire et Sciences des Religions; Bibliographie Internationale de Science Administrative.

Továbbá ezekhez a sorozatokhoz kapcsolódnak azok az alábbi bibliográfiai szériák, amelyeket a CDSH egyéb intézmények közreműködésével ad ki: Répertoire d'Art et d'Archéologie (de l'époque paléochrétienne à 1939); Économie de l'Énergie; Emploi et Formation; RESHUS – Sciences Humaines de la Santé; Bibliographie Géographique Internationale; Informatique et Sciences Juridiques.

Ezekben a dokumentációs kiadványokban szereplő egyes bibliográfiai tételek az adatbázisban feldolgozásra került adatokra térnek ki. Az anyag manuális visszakereshetőségét sokrétű indexapparátus, szerzői index, 2–5 szintű tárgyszóindex, feldolgozott folyóiratok indexe segíti elő, mely indexek éves kumulációban külön is megjelennek. A tárgyszó index a kétnyelvű visszakeresést biztosító adatbázisok esetében úgyszintén kétnyelvű.

A publikált dokumentációs Bulletin-ek, az ugyancsak ezt az anyagot tartalmazó mágnesszalagok előfizetéssel vagy együttműködési alapon cserében elérhetők, így ennek a dokumentációs vállalkozásnak az adatanyaga világméretekben felhasználható.

A fejlett technikán alapuló FRANCIS rendszer megfelelő *SDI szolgáltatást* tesz lehetővé. A szelektív információterjesztés egyrészt előre meghatározott tárgykörben (standard) témafigyelő profilokkal, másrészt személyre szóló (personalised) profilokkal áll a használók rendelkezésére. A szolgáltatás egyaránt vonatkozik kurrens anyagra, illetve retrospektív bibliográfiai gyűjtésre. A szolgáltatás 1974 óta létezik. Az adatbázisok nagy részét 1972-ig visszamenően lehet kérdezni, az újabban alakult adatbázisokat pedig az alapítási évtől kezdődően.

Az említett szolgáltatásokat a felhasználók megfelelő anyagi térítés, előfizetés ellenében vehetik igénybe belföldön és külföldön egyaránt. Az adatbázisoktól függően az évi printout-ok száma 2–12-ig terjed. Bizonyos adatbázisok esetében a felhasználóknak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

módjukban áll igénybe venni a párbeszédes üzemmódban folytatott információ-visszakeresést. Ehhez a művelethez nyújt segítséget a CDSH által kiadott „Guide" sorozat, mely a FRANCIS rendszerben képviselt minden egyes disciplinához megadja az adatbázis struktúráját, tematikai felépítését, keresési stratégiáját és a témának megfelelő „vocabulaire"-t, melyek arra vannak hivatva, hogy elősegítsék az adatbázisban való keresés eredményességét.

A CDSH megrendelői számára *fordításszolgálatot* biztosít. Továbbá szolgáltatásai kiterjednek arra is, hogy az általuk dokumentált publikált és nem publikált anyagnak egyaránt biztosítsák a *hozzáférhetőségét* a saját gyűjteményükben a CDSH-val azonos épületben lévő Maison des Sciences de l'Homme könyvtárában eredeti vagy különböző reprográfiai úton előállított másolatok formájában. Csak különleges esetekben irányítják az olvasót egyéb, de az adatbázisban feltüntetett, a kiadványnak pontosan meghatározott lelőhelyére.

Kutatással kapcsolatos adatbankok

A szakirodalmi adatbázisok mellett a CDSH rendelkezik több olyan adattárral, melyek összefüggésben vannak a tudományos kutatással, melyeknek anyagát úgyszintén felhasználhatóvá teszi az érdeklődők számára. Így évente megjelenteti az *Annuaire – Sciences de l'Homme* c. kiadványt, mely a CNRS által finanszírozott intézményeknek, kutatóhelyeknek szervezetére, személyi állományára, kutatási témáira, publikációs tevékenységére és egyéb érdeklődésre számot tartható adatokat foglal magában. Az évkönyv, a hozzátartozó mutatók kiadása automatizált, az anyag párbeszédes üzemmódban is lehívható.

A CDSH kutatással kapcsolatos publikált adattáraként ismert továbbá a *Répertoire raisonné des Doctorats d'État en cours, Lettres et Sciences Humaines.* Az adatokat a Nanterre-i Egyetemen lévő, egyetemi doktori disszertációk központi nyilvántartása szolgáltatja, mely adatoknak az informatikai feldolgozásáról, s ennek alapján a kiadvány publikálásáról a CDSH gondoskodik.

A CDSH más francia intézményekkel együttműködve vezeti bizonyos szakterületek (pl. szociológia, pedagógia) *kutatásnyilvántartását,* regisztrálja a *kutatási szerződéseket* és kidolgozza egyes tudományterületek (pl. szociológia, földrajz) *kutatói névjegyzékét.*

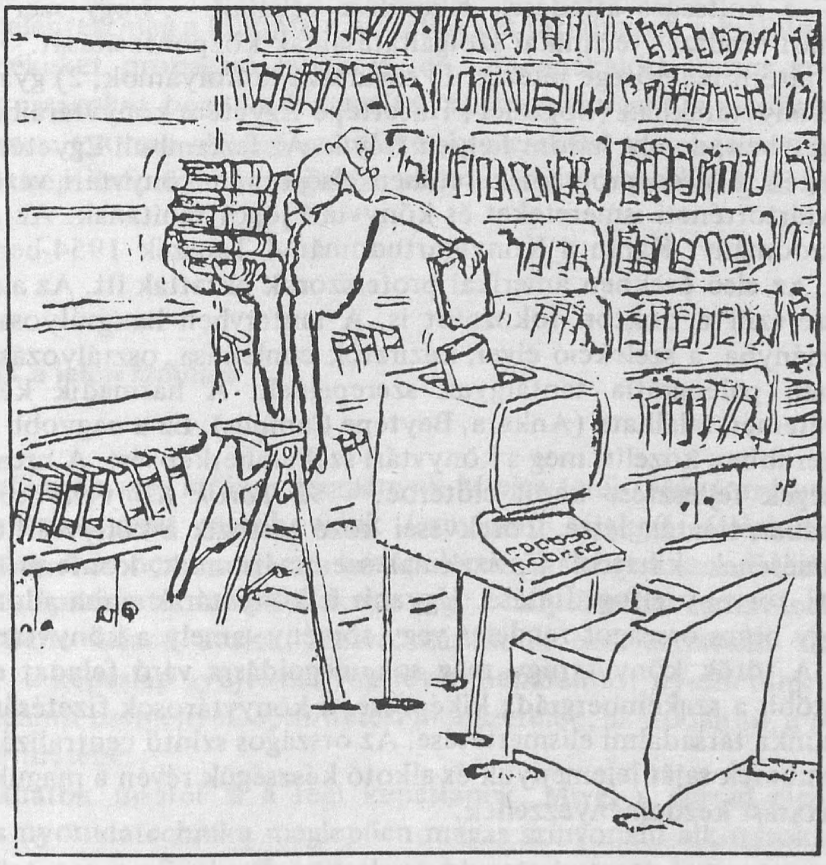
Ugyancsak hasznos információs adattár a CDSH kiadásában angolul megjelenő *Permanent Directory of Energy Information Sources in the European Community* c. periodikus kiadvány, mely a szakterületnek az Európai Gazdasági Közösség keretein belül működő információs intézményeire vonatkozóan gyűjti össze a megfelelő adatokat.

A CDSH az adatbázisai építésén, a szolgáltatások biztosításán kívül feldatának tekinti az információs szakemberek, a felhasználók megfelelő képzését, az információs munka módszertani, elméleti kérdéseinek a kidolgozását, tökéletesítését és a társadalom- és humán tudományok területén kialakult és kialakulóban lévő, a CNRS által finanszírozott dokumentációs intézmények szakmai segítését, támogatását.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A CDSH a francia társadalomtudományi információellátás részeként fontos nemzeti és nemzetközi feladatot lát el, adatbázisaival, szolgáltatásaival hozzájárul a társadalomtudományi kutatások információs szükségleteinek a magas színvonalú kielégítéséhez.

A magyar könyvtárosok, kutatók is felhasználói ennek a dokumentációs apparátusnak a Bulletin Signalétique útján. Megfelelő együttműködéssel jó lenne elérni, hogy a nemzetközi érdeklődésre számot tartó magyar szakirodalmi bibliográfiai anyag a jelenleginél jóval nagyobb arányban szerepeljen a CDSH adatbázisában, hogy ezáltal a magyar tudományos irodalom kellő mértékben bekapcsolódhassék ebbe a nemzetközi bibliográfiai áramkörbe.

A New York Times humorából.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A TÖRÖK KÖNYVTÁRÜGY „PILLANATKÉPEI". – *Egyetemi könyvtárak.* A társadalmi szokások, különösen pedig a családmodell nagymértékben meghatározza azt az oktatási rendszert, amelyre az iskolatípusok és az őket kiszolgáló könyvtári rendszer épül. Merev, tekintélyelven alapuló az atmoszféra, amelyben a tanítás és a tanulás zajlik. Ennek okai: a társadalmi struktúra autokratikus jellege, a túlzsúfoltság, a képzett oktatók, korszerű segédeszközök és tankönyvek hiánya. Az egyéni kezdeményezés, kötetlen vita és kritikus gondolkodás nem jellemző még az egyetemeken sem. Mivel a vizsgákon a számonkérést csupán az előadás és a tankönyvek anyagának memorizálása jelenti, az írásbeli beszámolók háttérbe szorulnak, a könyvtári kutatómunka, s végső soron a könyvtár fejlődése is visszamaradt. A reference könyvtár kulcsszerepét még ma sem ismerik el (igaz, nincsenek is erre a célra megfelelően képzett könyvtárosaik sem). A hagyományos rendszerű egyetemeken minden tanszékhez, intézethez vagy klinikához tartozik egy-egy könyvtár az egyetem központi könyvtára mellett. E könyvtárak általában helyileg is szétszórtak, de szervezetileg is különállóak, mivel az egyes karok dékánjainak alárendeltek. Az esetek többségében semmiféle együttműködés nincs közöttük, ami sok átfedést, vagy éppen sokféleséget eredményez. Hivatalos könyvtárközi kölcsönzés sincs közöttük, a csereakciók lebonyolítása egyedi úton történik. Az együttműködésre tett erőfeszítések általában a beszerzések koordinálására, a katalogizálás egységesítésére irányulnak. Újabban felmerült – a költséges átfedések elkerülése céljából –, hogy szervezzék meg az egyetemi könyvtári rendszer technikai szolgáltatásainak központosítását. – *A könyvtárosok képzésének* három lehetősége létezik: 1) rövidtávú tanfolyamok, 2) gyakorlati képzés egyes egyetemi könyvtárakban (Bogazici-, Hacettepe Egyetem könyvtáraiban) és 3) egyetemi oktatás keretében, amely három helyen folyik. Az Isztambuli Egyetem Könyvtártudományi Tanszékén 4 éves program keretében elsősorban könyvtári vezetést, nemzeti könyv- és könyvtártörténeti ismereteket és könyvtári jogot tanítanak. Az Ankarai Egyetem Bölcsészettudományi Karán a Könyvtártudományi Tanszék 1954-ben Ford Alapítvánnyal létesült. Az első években amerikai professzorok oktattak itt. Az alapképzés 4 év, de meg lehet szerezni a doktori fokozatot is. A tantervben hangsúlyosan a bevezetés a könyvtártudományba, a szelekció elvei, kéziratok címleírása, osztályozása, számítógépnyelvek, Ottoman paleográfia tantárgyak szerepelnek. A harmadik képzőintézmény a Hacettepe Egyetemen található (Ankara, Beytepe Campus). Ez a nagyobb jövő előtt álló intézmény korszerűbben közelíti meg a könyvtári szakemberképzést. A kreatív, problémamegoldó képességek fejlesztése kerül előtérbe. – *A Török Könyvtárosok Egyesületét* 1949-ben Ankarában hozták létre. Törekvései közé tartozik a könyvtári dolgozók jobb anyagi megbecsülésének kiharcolása, szakmai szemináriumok, konferenciák rendezése és egy könyvtári törvény elfogadtatása. Ugyanis a könyvtárak elmaradott helyzetének legfőbb oka, hogy nincs országos rendelet vagy törvény, amely a könyvtárak működését szabályozná. – A török könyvtárügy még sok megoldásra váró feladat előtt áll. Ezek közül a legsürgetőbb a szakembergráda kiképzése, a könyvtárosok fizetésének rendezése, a könyvtárosi munka társadalmi elismertetése. Az országos szintű centralizáció akadályozza, hogy a szakemberek saját leleményük és alkotó készségük révén a maguk hatáskörében bármilyen változtatást kezdeményezzenek.

BUDA JÚLIA tudósítása
KUROSMAN, K.: The academic library in Turkey c. írása alapján
(Int. Libr. Rev. 1980. 12.no. 173–200.p.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÉPES LEVELEZŐLAP GYŰJTEMÉNY SZERVEZÉSE

FREYSCHLAG, E. K.: Picture postcards. Organizing a collection c. írása alapján (Special Libraries. 1980. 5–6.no. 258–264.p.) ZOLTÁN Imre tömörítvénye.

Századunk első évtizedében kezdődött és hatalmasodott el az Egyesült Államokban a képes levelezőlapok gyűjtésének láza. A levelezőlapok eredeti rendeltetésükön messze túlnőve, már nemcsak az üzenetek és üdvözletek továbbításának, de a színvonalas képi információknak is hordozói lettek. A megannyi változatos képi téma mellett nagy példányszámban jelentek meg a különféle hirdetéseket tartalmazó, a kiállításokat reprezentáló, az új termékeket propagáló lapok is, de mindenekelőtt fontos szerephez jutottak a helyi látványosságokat bemutató s ezáltal az idegenforgalmat is elősegítő képeslapok. A valóban efemer, gyorsan elévülő személyes közlésekkel szemben, a képeslapok a maradandó érvényű képi információt rögzítik, sőt vizuális mondanivalójuk az idők múlásával arányosan nő.

Mondanivalójuk a jelen számára

A levelezőlapok régi idők és események hiteles tanúi. Más forrásból nehezen meríthető képes információkat tárnak elénk természeti tájakról, átalakuló városképekről, nevezetes, esetleg már nem is létező középületekről. Aligha szorul bizonygatásra, hogy a történelmet és építészetet tanuló diáknak vagy a helytörténet kutatóinak milyen értéket képviselhet a múlt század utolsó, illetve századunk első évtizedeit visszaidéző élethű képanyag, sőt, a képeslap gyűjtemények révén bepillantást nyerhetünk megelőző korok politikai, társadalmi eseményeibe, hirdetési módszereibe, az irodalom, a művészet, a grafika megannyi területébe.

De vallathatók másról is a régi képeslapok. Mivel a század eleji fénykor idején a reprodukciós nyomdatechnika meglepően magas színvonalú alkotásokat hozott létre, a fényképezés illetve a grafikai művészetek történetét kutatók behatóan tanulmányozhatják azt a kivételes mesterségbeli tudást, amelyről az 1918 előtti időkben készült képes levelezőlapok tanúskodnak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mégis, a képeslap gyűjtemények napjainkban tapasztalható újjáéledéséhez elsősorban a helytörténeti kutatások mind általánosabbá váló, mind szélesebb rétegeket mozgósító elterjedése vezetett. Az ország megannyi kis városa, települése főként a könyvtáraktól és a múzeumoktól várja a közössége múltjáról tanúskodó történelmi emlékanyagokat. Így lép elő az egyéb helytörténeti leletek, dokumentumok mellé kiegészítő, illusztratív médiaként a valóban korhű különlegesen hiteles képes levelezőlap.

A gyűjteményről

A képeslap gyűjtemény akkor töltheti csak be tájékoztató funkcióját, ha rendezett formában az olvasó, a kutató rendelkezésére áll. Ez a speciális aprónyomtatvány azonban nemcsak a hagyományos könyvtári anyagoktól, de még a rokon jellegű fényképektől, festményektől, rajzoktól is eltérő könyvtári bánásmódot igényel. A hasznosítás, a hozzáférhetőség előfeltétele csakis egy megfelelő nyilvántartás megteremtése lehet, s ehhez feltétlenül ajánlható a képes levelezőlapok különgyűjteményként való kezelése.

A különgyűjtemény feldolgozásának mélységéről csak a várható igények felmérése után lehet dönteni, és mindig az adott helyi körülményektől függ, hogy milyen szerepet fog játszani ez a dokumentumtípus a tájékoztatás mechanizmusában.

A gyűjtemény szervezése során felmerülő kérdések: a képeslapokhoz általában ajándékozás útján jut a könyvtár, – hogyan építse a többnyire albumokban lévő gyűjteményt rendszerébe; elfogadható-e az adomány, ha az ajándékozó ragaszkodik az albumok megbonthatatlanságához; milyen típusú (kategóriájú) lapok gyűjtésére helyezze a könyvtár a hangsúlyt; kik számára és milyen feltételekkel legyen a gyűjtemény hozzáférhető; legyen-e lehetőség a kölcsönzésre; mi legyen a gyűjteménybe nem illeszthető levlapok sorsa stb. Az albumok zárt keretei a téma szerinti rendezést eleve meggátolják. A könyvtár viszont – az olvasó érdekét szem előtt tartva – a téma szerinti csoportosítás megvalósítására törekszik, ezért – ha csak egy mód van rá – az albumok zártságát meg kell bontania. Ha az ajándékozó mégis ragaszkodik az albumokban való tartáshoz, ez esetben miképpen oldható meg a feltárás? Az albumokból kiemelt levelezőlapokon miként tüntessük fel az ajándékozót? Hogyan kezeljük a szokásostól eltérő formátumú, a nagyméretű vagy az összehajtogatott (leporelló jellegű) levelezőlap csomagokat?

Ilyen és hasonló kérdésekre csak a helyi viszonyok ismerete adhat választ. Néhány általános érvényű tapasztalati elv mégis megadható: ha a gyűjtemény nem számottevő, és előreláthatólag csak időnként és alkalmanként egyes albumoldalak kerülnek kiállításra, úgy elegendő lehet az albumokat megbontatlanul az ajándékozók szerint nyilvántartani. Amennyiben csak kisszámú különálló, szabad levelezőlappal rendelkezik a könyvtár, úgy ésszerűbbnek látszik ezeket az általános képek gyűjteményébe besorolni. Abban az esetben azonban, amikor a könyvtár vagy múzeum birtokába számottevő mennyiségű szabad (kasírozatlan) és albumokba zárt (kasírozott) képes levelezőlap gyűjtemény kerül, továbbá ha ugyanakkor tudja, hogy e színes aprónyomtatványok iránt nagy lesz az érdeklődés, úgy feltétlenül meg kell bontani az albumok egységét, s a szabaddá tett képeslapokat valamely rendezési elv szerint kell csoportosítani.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A képeslapok feltárása

Tekintettel arra, hogy a korszerű információs rendszereknek a felhasználókra orientáltaknak kell lenniök, itt is ezt a szempontot kell figyelembe venni. Az igények zöme várhatóan valamely témára fog irányulni, ezért a csoportosítást célszerű előbb típusok szerint, majd a típusokon belül témájuk, illetve tárgyuk szerint csoportosítani. El kell tekinteni az időrend szerinti csoportosítástól, ugyanis a levelezőlap kiadási éve az esetleges postabélyegző keltezése ellenére sem határozható meg biztonságosan; de a nyomdák vagy kiadók szerinti csoportosítás sem jó, mert ezeket az adatokat a levelezőlapokon csak elvétve tüntetik fel. A csoportkialakítás bevált formája:

- *látképek:* államok, városok, települések, környék stb.
- *kiállítási képek:* egyes konkrét kiállítások
- *hirdetési képek:* vállalatok, propagált termékek stb.
- *alkalmi képek:* karácsony, húsvét stb.
- *„újdonság" képek:* a hagyományostól eltérő anyagból, pl. fából, bőrből, fémből stb. készült levelezőlapok.

Ebben a rendszerben nem megoldott a híres festményeket, a híres embereket, az irodalmi alakokat stb. ábrázoló lapok csoportba sorolása. Ugyancsak nyitott kérdés marad az összefüggő sorozatok besorolása.

Azokat a levelezőlapokat, amelyeken történetesen a kézzel írt szöveg tartalmaz helytörténeti érdekességet, célszerűbb a kéziratok gyűjteményébe sorolni.

A fenti csoportosítás szerint, megfelelő méretű fa- vagy fémfiókokban, -dobozokban, függőlegesen tárolt állomány további feltárását szolgálja a tárgymutató, amelyben nagyon fontos a keresztutalások alkalmazása (ha pl. egy szállodát s a környező tájat ábrázolja egy képeslap, úgy tartozzék bár eredetileg a „hirdetési képek"-hez, utalással el kell érni, hogy a „látképek"-nél is megtalálható legyen).

Helyileg kell eldönteni, hogy a bibliográfiai leírás milyen adatokat tartalmazzon, pl. a levelezőlap típusa, tárgya, nyomdája, kiadója, mérete, szériaszáma, körülbelüli kiadási éve stb.

A képes levelezőlapok jól szervezett különgyűjteményének megvalósításával nagy lépést tesz a könyvtár afelé a cél felé, hogy egyre inkább a sokoladú, komplex tájékoztatás elismert bázisává váljon.

■■■

VIDEOKAZETTÁKAT, VIDEOLEMEZEKET IS KÖLCSÖNÖZ – feltehetőleg elsőként – a hyattsville-i (USA) megyei könyvtár 1980. október 1. óta. A kazetta bolti ára 55–60, a lemezé kb. 20 dollár, a könyvtárban a napi kölcsönzési díjuk 2 dollár; ez a könyvtár szerint inkább csak az adminisztráció költségeit fedezi. 150 címmel indultak, s már az első hónapban 3373 igénylés, ill. előjegyzés érkezett a videoanyagra.

(Advanced Technology – Libraries, 1981. jan.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

■■■

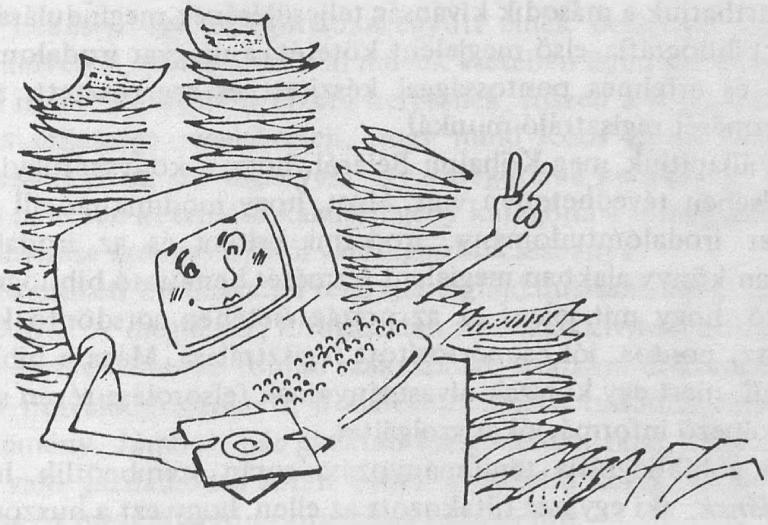
A KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM CLEARING-ÁLLOMÁSA: múltbéli tapasztalatok, jövőbeni lehetőségek. – A világ két részén (iparilag fejlett országok, fejlődő országok) igen érdekes, ellentétes helyzet alakult ki a könyvtári és információelméleti szaklapok problémáit illetően. Míg az egyik oldalon, a fejlődő világban, a szaksajtó megjelenési nehézségekkel küszködik az elégtelen számú és nívójú cikkanyag miatt, addig a fejlett országokban a bőség zavarával küzdenek, a nagyszámú cikkeknek nem tudnak megfelelő teret biztosítani. *A fejlődő országokban:* 1) A rendszeres megjelenés a kevés cikk miatt állandó nehézségekbe ütközik. Nincs állandó és rendszeres támogatás sem szakmai, sem anyagi téren. 2) Igen ritka a megfelelően kvalifikált ember, és ha akad, akkor nagyon túlterheltek, elfoglaltak. Van olyan ország, ahol a könyvtáros egy személyben vezető, tájékoztató, összekötő a kormány és a könyvtár között, amellett még a könyvtárügy utazó nagykövete, aki konferenciákra, nemzetközi tanácskozásokra jár – mindezek mellett nem jut ideje, energiája cikkírásra. 3) Egyetlen újság a ránehezedő feladat súlya alatt nem képes ellátni az elméleti és gyakorlati igényeket. Ez csak akkor lehetséges, ha több lap osztozna a feladatokban, és mindegyik más profilt alakítana ki. Egyelőre azonban az erkölcsi és anyagi támogatás sajnálatos nélkülözése miatt a helyzet reménytelen. 4) A szerkesztők igénylik az olyan cikkeket, amelyek a nemzetközi színvonalnak is megfelelnek. Az ma még vágyálom, hogy olyan munkatársi gárda legyen, akik nemcsak a hazai, de a külföldi szakirodalomban is jártasak és alkotó módon, az adott ország igénye és fejlettsége szerint alkalmazzanak, illetve átvegyenek fejlettebb könyvtári- és információs rendszerekből híranyagot. Mindezen nehézségek mellett a gyengébb, fejletlenebb szaksajtó nem fogadhat el olyan cikkanyagot, melyet már máshol többször is elutasítottak. *Az iparilag fejlett országokban* a lapszerkesztőknek nem a hiánnyal, hanem a burjánzó cikkek sokaságával kell szembenézniök. Az ő problémájuk, hogy a sokból helyesen döntsenek arról, hogy mit hagyjanak el, tehát biztos kézzel és szemmel szelektáljanak. Nagyon fontos, hogy csak a valóban értékes, érdemleges információt, ötletet tartalmazó anyag kerüljön publikálásra. *A megoldás: clearing állomás megszervezése.* A Föld e két területén tapasztalható ellentétes, nehéz helyzet önmaga sugall egy megoldást. Létre kellene hozni egy megfelelően működő szervezetet, amely lebonyolítaná a cserét e két rész között, s akkor talán beállna az óhajtott egyensúly, s nem lenne gond a sok cikket adó fejlett országokban, s a kevés cikket produkáló fejlődő országokban sem. Ahhoz, hogy ez a párosítás sikeres legyen, előzetesen azt kell tanulmányozni, hogy mi az, amit a fejlődő szaksajtó igényel. A kiadóktól részletes profiljellemzést kell kérni, valamint tájékozódni kell módszereikről, arról pl. hogy az információikat hogyan iktatják, mi az ügyviteli mechanizmusuk. További lépésként létre lehetne hozni egy információs bankot, melynek állományát a cikkírók szerint rendeznék. *Összegezve az eddigieket két feladat jelenik meg:* 1) a fejlődő országok szempontjából készüljön egy lista az igényekről, 2) az iparilag fejlett országok pedig a felesleges cikkekről készítsenek tájékoztatót. Létesíteni kellene egy olyan központot, ahol a szerkesztők értesítenék a clearing-house-t a „feleslegessé vált" cikkekről. Ez az információ, valamint a cikkek tartalmi kivonata szembeállítható lenne a fejlődő országok adta profillal, igénnyel. A clearing-house ezután mintegy koordináló központ, összekapcsolná a cikkírót és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a szerkesztőt. E rendszer életre hívásához mindenekelőtt egy hasznavehető cédulakatalógusra vagy egy számítógépesített adatbázisra lenne szükség. Ha egy fejlett országban a szerkesztő elutasít egy cikket, akkor erről értesítené a clearing-hosue-t. Ezután az megtudakolná, hogy a szerző hozzájárul-e ahhoz, hogy cikkét a clearing-house közvetítésével egy fejlődő ország szaklapjához irányítsák. Ha a válasz igen, akkor a cikket eljuttatják a megfelelő helyre. Ha az együttműködés megszakad, akkor vagy a szerzőnek, vagy a szerkesztőnek kellene figyelmeztetnie a clearing-house-t a további tárgyalás érdekében. El kellene oszlatni azt a tévhitet, miszerint a fejlődő országokban a publikálók többsége az angolt használja nyelvéül. Nem szabad csak ebben az egy nyelvben gondolkodni! Sok vitára ad alkalmat, hogy hol helyezzék el ezt az új központot, miután nyilvánvaló követelmény a kellő anyagi eszközök biztosítása, mely a clearing-house megnyitásához elengedhetetlenül szükséges.

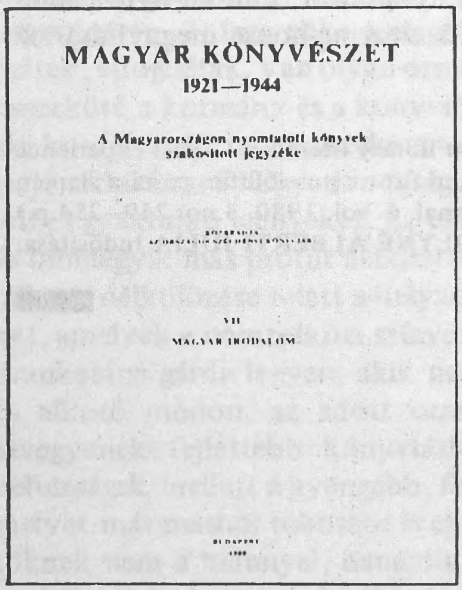
BOWDEN, Russel: A clearing-house for library literature – past experience and future possibilities c. írása alapján
(IFLA Journal. 6. vol. 1980. 3.no. 249–254.p.)
HERBOLYNÉ ALBERTI JÚLIA tudósítása.

■■■

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

SZEMLE

MAGYAR KÖNYVÉSZET
1921—1944

A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke

VII
MAGYAR IRODALOM

Magyar Könyvészet 1921—1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. 7. Magyar irodalom. [Közread. az] Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1980. 647 p.

Kőhalmi Béla 1954-ben, amikor a Magyar Tudományos Akadémia I. Osztálya megalakította a Könyvtártudományi Főbizottságot, mint annak elnöke a *legsürgősebben* megoldandó bibliográfiai feladatok közül másodiknak a két világháború közötti időszak retrospektív nemzeti bibliográfiájának létrehozását, ill. megjelentetését jelölte meg. Azóta több idő telt el, mint ameddig az ún. Horthy-korszak tartott. A Kőhalmi Béla által elsőként megjelölt feladat — a felszabadulás óta Magyarországon megjelent könyvek ciklusbibliográfiája — megoldódott, és most végre kezünkben tarthatjuk a második kívánság teljesülésének megindulását jelentő szakosított retrospektív bibliográfia első megjelent kötetét, a magyar irodalom féltő gonddal, nagy hozzáértéssel és értelmes pontossággal készített és szerkesztett, a korszak teljes vonatkozó könyvtermését regisztráló munkát.

Nem először állapítjuk meg Kőhalmi Béláról, hogy a könyvtárügyi és bibliográfiai feladatok felismerésében tévedhetetlen volt. Most, hogy módunkban áll tanulmányozni, elemezni a magyar irodalomtudomány, irodalmi kritika és az irodalom anyagának a Horthy-korszakban könyv alakban megjelent termését bemutató bibliográfiát, mindenki számára érzékelhető, hogy mit jelent ez az ország életében sorsdöntő korszak szellemi termékeinek csupasz, pontos, jól csoportosított regisztrálása. Maga a bibliográfia primér dokumentum értékű, mert egy korszak olvasmányainak felsorolása révén a korszak megismerésének alapját képező információkat szolgáltat.

Az első, ami a bibliográfia tanulmányozása során szembeötlik, hogy igazat kell adnunk *Illyés Gyulának*, aki egyszer tiltakozott az ellen, hogy ezt a huszonöt évet a jelentéktelen egyéniségű államfőről nevezzük el, amikor a korszakot az ellenforradalom győzelme mellett egy szinte sohasem látott — természetesen nem a kormányzó vagy környezete által inspirált — szellemi pezsgés, irodalomvirágzás, a nép felé fordulás számos jelensége is jellemezte.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ez a szellemi konfrontáció, a különféle haladó és visszahúzó jellegű irodalmi jelenségek nagy pontossággal nyomon követhetők a bibliográfiai regisztrálás figyelembevételével. Világossá válik, hogy ennek a bibliográfiának hiányát megérezte irodalomtörténetírásunk, mely ennek birtokában nagyobb pontossággal tudta volna forrásfeltáró és forráskritikai tevékenységét ellátni. Vonatkozik ez az irodalomtörténeti és kritikai anyag rendszerezése mellett elsősorban a különböző antológiák, gyűjtemények tartalmi elemzésére, az írói csoportosulások pontos feltárására.

Az olvasmányok, az irodalom anyagának felsorolása nemcsak az irodalom korabeli irányzatainak kibontakozását tükrözi, hanem egyben az ápolt irodalmi hagyományokról és főként a tömegízlés alakulásáról ad felülmúlhatatlan részletezésű képet. Az irodalomnak mint árucikknek leltározása felbecsülhetetlen művelődéstörténeti adalék. Ennek megteremtése – miként a bibliográfia egész anyagának összegyűjtése – olyan energiát, szorgalmat, utánjárást igénylő teljesítmény, melynek nagyságrendjét és értékét a kívülálló nem is tudhatja kellően megbecsülni, és amelynek egyetlen méltó jutalma a jó munka elvégzése felett érzett igazi öröm. Ebben bőven lehet része a szerkesztőnek, *Komjáthy Miklósnénak és munkatársainak.*

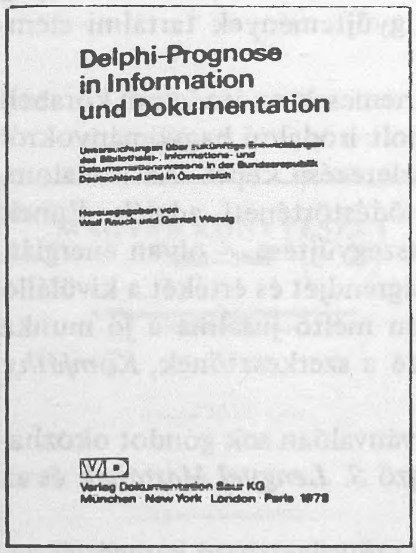
Az irodalom és a tömegolvasmány szétválasztása nyilvánvalóan sok gondot okozhatott a szerkesztőnek, valamint a tartalmi csoportosítást végző *S. Lengyel Mártának* és az irodalomtörténész lektoroknak is.

Az ETO rácsai mögé szorítva egyes esetekben nehezen szétválasztható kategóriákba, mint pl. regények, majd kalandregények, detektív- és ponyvaregények, továbbá harmadikként elbeszélések csoportosításban kellett bemutatni az egyes megjelent, e kategóriák valamelyikébe sorolható könyveket. A szétválasztás nehézségére egyetlen példa: a korabeli színvonalas kritika által elismert Moly Tamás Bluff c. regénye, mely egy mélységesen intellektuális hátterű kaland mesteri és mulatságos megjelenítése, a peioratív kalandregény kategóriába került, ugyanakkor Cselőtei Lajos és ifj. Hegedüs Sándor köznevetség tárgyát képező drámái békésen egy kategóriában együtt élnek Bessenyei György, Vörösmarty Mihály drámai műveivel, mivel a drámai művek esetében ilyen peioratív értelmű kategóriát az ETO nem ismer. Ez utóbbit érzem helyesnek, hiszen a regisztrálás nem értékítélet, és a regisztrálás teljessége megköveteli, hogy mind Koós Hutás Gergely, mind Móricz Zsigmond művei, ha azok pl. regények, egy kategóriába kerüljenek. Ugyanakkor el kell ismerni, hogy a nehezen kezelhető kalandregény kategória a tömegízlés, lektür-piac árukínálatának megismerése szempontjából valóságos kincsesbánya.

A magyar nemzeti bibliográfiai rendszer legfájdalmasabb fehér foltjának eltüntetése tehát megkezdődött. A megjelent, kifogástalan nyomdai kivitelű kötet ékesen bizonyítja, hogy a magyar élet e döntően fontos szakaszának irodalmi dokumentumainak feltárása milyen jelentős művelődéstörténeti, irodalomtörténeti, tudománytörténeti és köztörténeti forrásgyűjtemény. Jámbor, bár gyakran hangoztatott óhaj, hogy a rendelkezésre álló anyagi erőkkel való gazdálkodás során ennek a legjobb kezekben levő munkának teljes megjelentetése az őt megérdemlő prioritásban részesüljön.

SZENTMIHÁLYI JÁNOS

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Delphi-Prognose in Information und Dokumentation. Untersuchungen über zukünftige Entwicklungen des Bibliotheks-, Informations- und Dokumentationswesens in der Bundesrepublik Deutschland und in Österreich. Hrsg. von RAUCH, W. – WERSIG, G. (Beiträge zur Informations- und Dokumentationswissenschaft 12.) Bibliogr.: 292–296.p.

A Delphi-prognózis (módszer) alkalmazása az információ és dokumentáció területén. Vizsgálatok a könyvtárügy, az információs és dokumentációs tevékenység távlati fejlesztéséről az NSZK-ban és Ausztriában.

A Delphi-módszer (nevezzük így a továbbiakban) nem ismeretlen fogalom a szakirodalmat forgató könyvtárosok körében. Az viszont kétségtelen, hogy ez a közel 300 oldalas mű mind elméleti, mind gyakorlati vonatkozásban pontos ismereteket nyújt e számunkra ma még misztikusnak tűnő témakörről. Pedig, ha alaposan elmélyedünk e módszer tanulmányozásában, kiderül, hogy bizonyos elemeit eddig is használtuk a könyvtári tevékenység tervezésében, s ez a felismerés, eddigi fogalmaink, ismereteink tudományosan rendszerezett formája teszi igazán izgalmas olvasmánnyá ezt a kötetet.

A kötet szerkesztői – *Wolf Rauch,* a Bécsi Egyetem Statisztikai tanszékének professzora és *Gernot Wersig,* a Berlini Freie Universität Sajtó- és Könyvtártudományi tanszékének professzora – négy fejezetben adják közre a témával kapcsolatos vizsgálatok eredményeit. A szerkesztés erénye, hogy amíg az első fejezetben kijelölik a Delphi-módszer helyét az egyéb prognosztikai módszerek sorában, ismertetve történetét, technológiáját, fejlesztési lehetőségeit, addig további három fejezet a különböző országokban e módszerrel végzett konkrét vizsgálatokat tartalmazza könyvtári, információs, dokumentációs vonatkozásban. Ez a felépítés lehetővé teszi a módszer tematikus és földrajzi értelemben egyaránt bevált alkalmazásának bizonyítását.

A különféle, s igen nagy számú prognosztikai módszerek sorában (mint pl. az exploratív, rendszerelemző, normatív stb.) a Delphi-módszer az intuitív eljárások közé tartozik. Ez azt jelenti, hogy egy alaposan körülhatárolható szakterület, témakör vonzásába tartozó szakemberek egymástól független gondolataira, meglátásaira, elképzeléseire épít 3–4 fordulós, névtelen kérdőíves közvéleménykutatás formájában. A módszer szellemesen válaszolja meg azt a paradox kérdést, hogyan lehet szubjektíven objektív véleményt nyilvánítani: a szakember minden befolyásoló tényezőt (pl. vitapartnerek hatását, egyéb presztizs-okokat) kizárva a saját témájában szinte szárnyalhat, ugyanakkor az ún. zárt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kérdések, amelyekre csak igen-nel, nem-mel, is-is-sel lehet válaszolni, kizárják a bőbeszédűséget, a redundanciát. Tegyük hozzá, hogy a nehezebb dolga a kérdőívek szerkesztőinek van, hisz a kérdéscsoportok összeállításánál valamennyi lehetséges variációt fel kell dolgozniuk a téma alapos ismeretében. A vizsgálat keresztülvitele ezzel a módszerrel nemcsak kiváló szakmai felkészültséget, de pszichológiai érzéket is kíván, alkalmazásánál az emberi tényezők igen hangsúlyozott jelentőséget kapnak.

Ez utóbbi megállapítás talán kissé visszásnak tűnik, annak ismeretében, hogy a Delphi-módszert eredetileg az 50-es években az amerikai légierők megbízásából fejlesztették ki szovjet atomtámadás előrejelzése céljából. A módszernek a polgári életben való alkalmazását 1964-től számíthatjuk, amikor a RAND-Corporation keretében elkészült *Theodor J. Gordon* és *Olaf Helmer* tanulmánya (Report on a long range forecasting study), amely a Delphi-módszert a tudomány, népesség, automatizálás, űrrepülés, háborús veszély elhárítása területén alkalmazta. A módszer még szélesebb körben való alkalmazása — nemcsak prognózisok készítésére, hanem egyszerűen különféle problémák megoldására, döntéselőkészítésre stb. — a 70-es években indult meg, s az évtized második felében már több ezerre nőtt a Delphi-módszerrel végzett vizsgálatok száma, sőt, számos tanulmány foglalkozik ma már e módszer kritikájával, továbbfejlesztésével is.

A 70-es években kezdődött a Delphi-módszer alkalmazása a könyvtárügy, az információs, dokumentációs tevékenység területén, ami törvényszerű összefüggést jelez a műszaki-gazdasági fejlesztési előrejelzés információszükségleteivel. Az addig viszonylag háttérbe szorult könyvtári-dokumentációs szakma, melynek csak a napi praktikus feladatait vették figyelembe, a társadalmi elvárások hatására kezdett a holnapra gondolni, a jövő információs igényeinek kielégítésére. Ebből a szempontból különösen elgondolkodtató, hogy melyek azok a könyvtári témák, amelyek távlati fejlesztési koncepciója, Delphi-módszerrel készült vizsgálata e kötetben helyet kapott.

A nyugat-berlini Freie Universität-en végzett vizsgálat a könyvtári, információs és dokumentációs szakterület integrált fejlesztési koncepciójával foglalkozik négy fő problémakörben:

- technológiai fejlesztés (automatizálás, számítógép alkalmazása),
- szervezés és együttműködés (munkafolyamatok, regionális, nemzeti és nemzetközi kooperáció),
- összefüggés a különböző információs rendszerekkel,
- egyéb befolyásoló tényezők (gazdasági, politikai, tudati, infrastrukturális, módszertani, oktatási – képzési tényezők).

A három fordulóban megkérdezett, illetve a módszer biztonságát garantálóan visszakérdezett ún. paneltagok (szakemberek) száma 82 főre nőtt a vizsgálat során, amelynek kérdőíveit és értékelő táblázatait a kötet tartalmazza.

Az Osztrák Tudományos Akadémia keretében végzett vizsgálat a tudományos-műszaki információ és dokumentáció jelenlegi helyetét és fejlesztési irányát kutatja. Az előbbihez hasonlóan, ez a vizsgálat is 1976–77-ben készült, s az évezred végéig ad előrejelzést. Ez az ún. szocio-ökonómiai kutatás az információs-dokumentációs intézményrendszer, tevékenységi rendszer fejlesztését az egész osztrák társadalmi-gazdasági alap részeként, a különféle területeken előtérbe helyezett innovációs folyamatokkal össze-

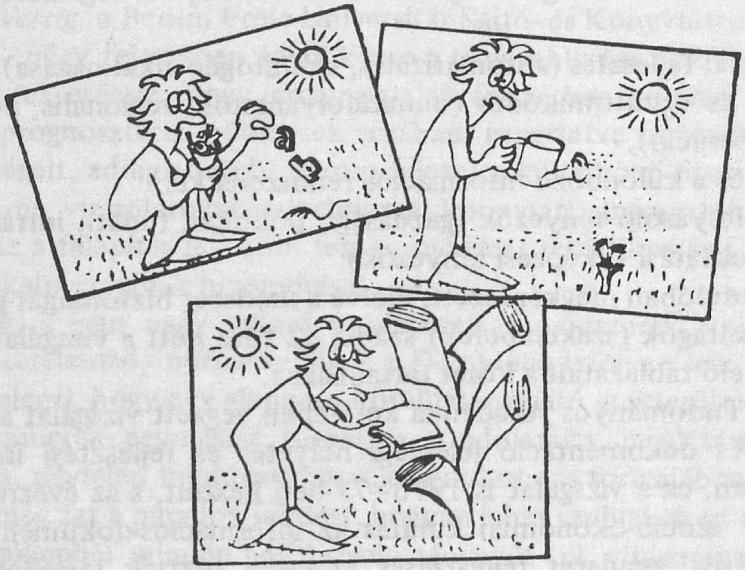
A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

függésben vizsgálja. Külön ki kell emelnünk a prognosztizált problémakörök közül a szakemberképzés, káderutánpótlás témáját, amelyet a tanulmány alapvető és komplex társadalmi kérdésként kezel. A kérdőívek, táblázatok, grafikonok a vizsgálat teljes eszköztárát nyújtják a német tanulmánynál nagyobb apparátussal.

A kötet e két részletes tanulmányon túl – nemzetközi kitekintésként – további 5 – Delphi-módszerrel készült – vizsgálatot ismertet, ezek közül két amerikai kutatás a könyvtárosképzéssel, egy kanadai vizsgálat a kommunikációs technológiákkal, a norvég és svéd kutatás általános könyvtári, információs és dokumentációs területekkel foglalkozik. A kötetet bibliográfia és gazdag jegyzetapparátus egészíti ki.

A Delphi-módszer egyike azoknak az eljárásoknak, amelyek segítségével szakmánk jövőjét tervezhetjük. Célszerű eszköz csupán, nem pedig mindent megoldó csodaszer. Nem mindegy azonban, hogy élünk-e a módszer adta lehetőségekkel azokon a területeken, amelyeken alkalmazása, s nem utolsósorban a megközelítés módja igen pozitív irányba befolyásolhatná jelenlegi tervezéseinket. A kötet nagy érdeme és erénye *a vizsgált területek összefüggéseinek felismerése, a rendszerszemléletű prognosztizálás, a szakma legjobbjaiban lappangó intuíciók felszínre hozása,* s azok objektív értékelése. Mint említettük, találunk e módszerben ismerős motívumokat: ismerjük a brainstorming-ot és tudunk közvéleményt kutatni. Miért ne lehetne a Delphi-módszert a szocialista könyvtárügy, információ, dokumentáció területén alkalmazni ilyen alapos szakkönyv segítségével, amelynek magyar nyelvű kiadását is szorgalmazni kellene?

VARSÁNYI LÍVIA

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

CDSH	Centre de Documentation Sciences Humaines
CNRS	Centre National de la Recherche Scientifique – Országos Tudományos Kutatási Központ (Fr.o.)
EURONET	European Information Network for Science and Technology – Európai Tudományos és Műszaki Információs Hálózat
FID	Fédération Internationale de Documentation – Nemzetközi Dokumentációs Szövetség
FRANCIS	Fichier de Recherches Bibliographiques Atuomatisées sur les Nouveautés, la Communication et l'Information en Sciences Sociales et Humaines
ICC	International Computation Centre – Nemzetközi Számítástechnikai Központ
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions – Könyvtáros Egyesületek és Intézetek Nemzetközi Szövetsége
ISBD	International Standard Bibliographic Description – Nemzetközi szabványos bibliográfiai leírás
KG-Informatik	Kohó- és Gépipari Tudományos Informatikai és Ipargazdasági Központ
KMK	Könyvtártudományi és Módszertani Központ
KÖZTI	Középülettervező Vállalat
KWOC	Keyword out of context – szövegkörnyezetből kiemelt kulcsszó
LIBER	Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche – Európai Tudományos Könyvtárak Ligája
MISZON	Mezsdunarodnaja Informacionnaja Szisztema Obscsesztvennoj Nauki – nemzetközi társadalomtudományi információs rendszer
MKE	Magyar Könyvtárosok Egyesülete
MKKEKK	Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára
NTMIR	Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer
OGYK	Országgyűlési Könyvtár
OKT	Országos Könyvtárügyi Tanács
RESEDA	Réseau de Documentation en Économie Agricole
SDI	Selective Dissemination of Information – Szelektiv információterjesztés
SZMT	Szakszervezetek Megyei Tanácsa
SZOT	Szakszervezetek Országos Tanácsa
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – ENSZ Nevelésügyi Tudományos és Kulturális Szervezet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

CONTENTS

VÁLYI GÁBOR: **The reorganized Hungarian Council of Libraries.** – In 1979–80 the Council has discussed 12 themes. The majority of them is connected with regulations still in preparation or being made ready recently. Out of them the author gives a content analysis of the proposals and discussions concerning acquisition, tasks of co-ordinating centres, division of legal deposit copies, but supervision, development in general, library press, proposals on international relationship of librarianship are also dealt with. As regards the successful activity of the Council the author can only have expectations. The greater part of proposals registers results with satisfaction why the realization of objectives seems to be easier than is the reality. The working plan of the Council for 1981 follows the article. [245–251.p.]

BALOGH ZOLTÁN: **Age-groups and books.** – The author's fundamental idea is that the reader's secret belongs also to the insolvable problems (e.g. the situation of those living in the tin-cities of the third world, the social history of arts, the sociological examination of fashion and sex, over-population, environmental protection, etc.). In the first part of his study he analyses, as an ineversible process, the idea of literacy from the human side, then–giving examples–he moulds the age profiles of literacy touching upon the problem of the so-called level of saturation. An important part of the ideas is the examination of literacy in a historical sense, the systems of reading pieces known by millions which have a force determining the world concept. [252–261.p.]

MÁNYI ISTVÁN, PÁL KATALIN – WALLESHAUSEN GYULA: **The home of the Central Library of the Karl Marx University of Economics under construction.** – During the last 30 years the university has grown out the stately edifice, built in 1870 and planned by Ybl Miklós. As regards placing the Library, too, caused troubles. The extension of the Library in the central building has proved to be insolvable, it got a new block which help a secondary structure and thus will be suitable for library purposes. The library director describes from a functional view the reading and lending areas, the control points, the open shelves area, researchers' places, magazines, service and working places; the planners make us acquainted with the aspects of settling, with the spatial planning of functions, with the applied constructions, materials, colours, with the mechanical equipments, thermo- and noise protection. [262–271.p.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

TÓTH TIBOR: **Preparation of future image and subjectivity.** – The article tries to offer aspects of general validity for the subjective conditions of preparing prognostic and for the correct election of specialists. It determines the concept "specialist" and, at the same time, the effect of difference between the possible and scientifically founded reports on opinion. It deals with the subjective and objective form of preparing prognostic based on experts, first of all with the inquiry system controlled by several sides. The author proposes two methods for evaluating the experts' opinion: grouped report on opinion and statistical approach. He lays down that when planning cultural life the joint, historical analysis of divergent and convergent factors may offer the basis for developing theory of knowledge and life image. [272–279.p.]

Chronicle

ARATÓ ATTILA – SEREGI ISTVÁN: **About the activity of the Council of County Library Directors and of the Council of Trade Union Central Library Directors.**–In addition to the Council of university and college directors, functioning already for a long time, the above two councils were founded in 1979–80. Both presidents–who wrote the article–report on the circumstances of their foundation considering it the activity of advisory board in their own fields, and specify the completed proposals and report on their discussions. [280–288.p.]

Outlook

The Austrian Council for Librarianship. – *Report* on the basis of the article published in Mitt. V. Öst. Bibl. (33.vol. 1980. 2.no. 5–10.p.). [284.p.]

ORBÁN ÉVA: **The 14th Conference of Scandinavian Librarianship.**–*Rewiew* on the basis of articles published in Bogens Verden (62.vol. 1980. 8.no. 435–449.p.) and Bok og Bibliotek (47.vol. 1980. 6.no. 422–439.p.). [289–293.p.]

MOGENS IVERSEN: **Librarianship in Greenland.** – *Report* on the basis of the article Geschichte und gegenwärtige Situation der Bibliotheken in Grönland, published in Libri, 1980. 30.vol. 3.no. 232–241.p. [293.p.]

FEKETE GÉZÁNÉ: **The Centre de Documentation Sciences Humaines, Paris and the social scientific information.** – *Experiences of a study-tour.* The CDSH was founded in 1970 as an independent laboratory of the Centre National de la Recherche Scientifique. Its task is to develop an international mechanical data base in the field of social sciences and the humanities as well as to ensure for users a many-sided accessibility of information. The system, consisting of 17 data bases, includes presently 500 000 bibliographical units and the yearly increase runs to 70 000 items. The publishing of the series called Bulletin Signaletique and the SDI are the services based on the data base of the

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

CDSH. In addition to the data bases the institution establishes collections of data connected with various researches and makes them available to users. [294–299.p.]

KUROSMAN, K.: **Snapshots of the Turkish librarianship.** – *Report* on the basis of the article The academic library in Turkey, published in Int. Libr. Rev. 1980. 12.no. 173–200.p. [300.p.]

FREYSCHLAG, E. K.: *Summary* of the article entitled **Picture postcards. Organizing a collection.** Published in Special Libraries, 71.vol. 1980. 5–6.no. 258–264.p. [301–303.p.]

BOWDEN, R.: *Report* on the article entitled **A clearing-house for library literature. Past experience and future possibilities.** Published in IFLA Journal, 6.vol. 1980. 3.no. 249–254.p. [304–305.p.]

Reviews

Magyar Könyvészet 1921–1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke 7. Magyar irodalom. *Hungarian Bibliography 1921–1944.* Specialized list of books printed in Hungary. 7. Hungarian literature. Publ. by National Széchényi Library. Budapest, 1980. 647 p. [306–307.p.]

Delphi-Prognose in Information und Dokumentation. Untersuchung über zukünftige Entwicklungen des Bibliotheks-, Informations- und Dokumentationswesens in der Bundesrepublik Deutschland und in Österreich. *Delphi-Prognostic on Librarianship, Information and Documentation in the German Federal Republic and Austria.* München etc. Verl. Dokumentation Saur, 1978. 296 p. [308–310.p.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

INHALT

VÁLYI GÁBOR: **Über den reorganisierten Rat für Bibliothekswesen.** – In den Jahren 1979–80 erörterte der Rat 12 Themen. Die Mehrzahl derselben steht im Zusammenhang mit sich noch in Vorbereitung befindlichen oder umlängst fertiggestellten Regelungen. Der Artikel gibt von diesen Themen eine inhaltliche Analyse der Vorschläge und Diskussionen, die sich mit dem Bestandsaufbau, den Aufgaben der koordinierenden Zentren und mit der Verteilung der Pflichtexemplare befassen. Über die Vorschläge im Zusammenhang mit Fachaufsicht, mit Entwicklung im allgemeinen, mit der bibliothekarischen Fachpresse, mit den internationalen Beziehungen des Bibliothekswesens wird ebenfalls berichtet. Die erfolgreiche Tätigkeit des Rates betreffend, können nur noch Hoffnungen zum Ausdruck gebracht werden. Die Mehrheit der Vorschläge registriert die Ergebnisse mit Genugtuung und somit scheint die Verwirklichung der Zielsetzungen leichter zu sein als es in Wirklichkeit ist. Ein Arbeitsplan des Rates für das Jahr 1981 folgt dem Artikel. [245–251.p.]

BALOGH ZOLTÁN: **Altersklassen und Bücher.** – Des Verfassers Grundgedanke ist, dass er das Geheimnis des Lesers auch in die Reihe der unlösbar grossen Problemen einreiht (z.B. die Lage der in den Blechhäusern der dritten Welt Lebenden, die gesellschaftliche Geschichte der Kunst, die soziologische Untersuchung der Mode und Sexualität, die Übervölkerung, Umgebungschutz). Im ersten Teil seiner Abhandlung analysiert er, als einen irreversibelen Vorgang, den Begriff der Belesenheit von der Seite des Menschen betrachtend. Danach modelliert er die Altersprofile der Belesenheit, auf das Problem des sogenannten Sättigunsstandes eingehend. Der bedeutende Teil der Besprechung ist die im historischen Sinne genommene Untersuchung der Belesenheit, die Systeme der von Millionen gekannten Lektüren die eine auf das Weltbild bestimmende Kraft haben. [252–261.p.]

MÁNYI ISTVÁN, PÁL KATALIN – WALLESHAUSEN GYULA: **Über die sich im Bau befindliche Zentralbibliothek der Karl Marx Wirtschaftswissenschaftlichen Universität.** – Die Universität hat in den letzten 30 Jahren das imposante, von Ybl Miklós im Jahre 1870 errichtete Gebäude ausgewachsen. Auch die Zentralbibliothek hatte Unterbringungssorgen. Die Erweiterung der Bibliothek im Zentralgebäude hat sich als unlösbar erwiesen, sie erhielt einem neuen Baublock welchen man mit Anbau für Bibliothekszwecke geeignet machen konnte. Der Bibliotheksdirektor beschreibt von funktionellem Standpunkt die Leser- und Ausleihräume, die Kontrollstelle, die Freihandabteilung, die

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Forscherplätze, die Magazine, Dienst- und Arbeitsplätze. Aus der Schrift der Planer können wir die Standpunkte der Ansiedlung, die räumliche Planung der Funktionen, die angewandten Konstruktionen, Materialien, Farben, die maschinellen Einrichtungen, Wärme- und Lärmschutz kennenlernen. [262–271.p.]

TÓTH TIBOR: **Anfertigung des Zukunftsbildes und die Subjektivität.** – Die Abhandlung bestrebt solche Standpunkte von allgemeiner Gültigkeit anzugeben, die für die subjektiven Bedingungen der Anfertigung des Zukunftsbildes und für die Auswahl richtiger Fachleute geeignet sind. Der Begriff „Fachmann" wird bestimmt und gleichzeitig auch die Wirkung der Differenz zwichen den eventuellen und wissenschaftlich begründeten Begutachtungen. Der Atikel befasst sich mit der subjektiven und objektiven Form der Anfertigung von Prognosen, gegründet auf Sachverständigen, vor allem auch mit dem von mehreren Seiten kontrollierten Befragungssystem. Für die Bewertung der Fachgutachten werden zwei Methoden vorgeschlagen: Gruppenbegutachtung und statistische Annäherung. Der Verfasser stellt fest, dass zur Planung des Kulturlebens die gemeinsame, historische Analyse von divergenten und konvergenten Faktoren eine Grundlage für die Bildung der Erkenntnistheorie und des Weltbildes bieten kann. [272–279.p.]

Chronik

ARATÓ ATTILA – SEREGI ISTVÁN: **Über die Arbeit des Direktorenrates der Komitatsbibliotheken und des Direktorenrates der Zentralen Gewerkschaftsbibliotheken.** – Die oberwähnten zwei neue Räte wurden im Jahre 1979–80 gegründet neben den bereits seit längerer Zeit funktionierenden Räte der Universitäts- und Hochschuldirektoren. Die zwei Präsidenten berichten über die Umstände ihrer Gründung, über die Tätigkeit der Beratungskörperschaft auf ihren eigenen Gebieten und über die Diskussionen. [280–288.p.]

Ausblick

Der Österreichische Rat für Bibliothekswesen. – *Bericht* aufgrund des Artikels, veröffentlicht in Mitt. V. Öst. Bibl. (33.Jg. 1980. 2.No. 5–10.S.). [284.p.]

ORBÁN ÉVA: **Die 14. Konferenz des skandinavischen Bibliothekswesens.** – *Literaturschau* zusammengestellt aufgrund der Artikel veröffentlicht in Bogens Verden (62.Jg. 1980. 8.No. 435–449.S.) und in Bok og Bibliotek (Jg.47. 1980. 6.No. 422–439.S.). [289–293.p.]

MOGENS IVERSEN: **Bibliothekswesen in Grönland.** – *Bericht* aufgrund des Artikels Geschichte und gegenwärtige Situation der Bibliotheken in Grönland veröffentlicht in Libri, 30.Jg. 1980. 3.No. 232–241.S. [293.p.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

FEKETE GÉZÁNÉ: **Die Centre de Documentation Sciences Humaines, Paris und die gesellschaftswissenschaftliche Information.** – *Erfahrungen einer Studienreise.* Die CDSH wurde im Jahre 1970 als selbständiges Laboratorium der Centre National de la Recherche Scientifique gegründet. Ihre Aufgabe ist die Entwicklung einer internationalen, mechanisierten Datenbank auf den Gebieten der Gesellschafts- und Humanwissenschaften, wie auch eine vielseitige Zusicherung der Informationen für die Benutzer. Das System verfügt über 17 Datenbasen und umfasst gegenwärtig 500 000 bibliographische Einheiten; die Vermehrung beträgt jährlich 70 000 Item. Die Dienstleistungen, basierend auf die 17 Datenbasen der CDSH, sind die Veröffentlichung der Serie Bulletin Signaletique und die SDI. Ausser den Datenbasen errichtet die Institution verschiedene Datenbanken und stellt diese den Benützern zur Verfügung. [294–299.p.]

KUROSMAN, K.: **Momentbilder des türkischen Bibliothekswesens.** – *Bericht* aufgrund des Artikels The academic library in Turkey, veröffentlicht in Int. Libr. Rev. 1980. 12.No. 173–200.S. [300.p.]

FREYSCHALG, E. K.: **Organisierung einer Ansichtspostkartensammlung.** *Zusammenfassung* aufgrund des Artikels Picture postcards. Organizing a collection; veröffentlicht in Special libraries, 71.Jg. 1980. 5–6.No. 258–264.S. [301–303.p.]

BOWDEN, R.: **Kliringhaus der bibliothekarischen Fachliteratur: vergangene Erfahrugen, zukünftige Möglichkeiten.** *Bericht* aufgrund des Artikels A clearing-house for library literature. Past experience and future possibilities; veröffentlicht in IFLA Journal, 6.Jg. 1980. 3.No. 249–254.S. [304–305.p.]

Rezensionen

Magyar Könyvészet 1921–1945. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke 7. Magyar irodalom. *Ungarische Bibliographie 1921–1944.* Spezialliste der in Ungarn gedruckten Bücher 7. Ungarische Literatur. (Rez.: SZENTMIHÁLYI János). [306–307.p.]

Delphi-Prognose in Information und Dokumentation. Untersuchung über zukünftige Entwicklungen des Bibliotheks-, Informations- und Dokumentationswesens in der Bundessrepublik Deutschland und in Österreich. Hrsg. von RAUCH, W. – WERSIG, G. München etc. Verl. Dokumentation Saur. 1978. 296 S. [308–310.p.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

СОДЕРЖАНИЕ

ВАЙИ ГАБОР: **О реорганизованном Венгерском совете по делам библиотек.** – Советом в 1979–80 гг. было обсуждено 12 тем. Большинство этих тем связывается с теми правилами, которые находятся еще в стадии подготовки или созданы недавно. Из этих урегулирующих документов в статье дается содержательный анализ представлений и споров, занимающихся формированием фонда, заданиями координационных центров, распределением обязательных экземпляров, а также говорится о представлениях об инспекции по специальности, развитии библиотек в общем, специальной библиотечной печати, международных связях библиотечного дела. В связи с успешной деятельностью Совета упоминаются еще только надежды. Большинство представлений с удовлетворением регистрирует результаты, таким образом и осуществление целей кажется более легким, чем в действительности. В конце статьи сообщается рабочий план Совета на 1981 г. [стр. 245–251]

БАЛОГ ЗОЛТАН: **Читатели и книги.** – Основоположная мысль автора, что и тайну читателя можно причислять к неразрешимым большим вопросам (напр. положение людей, живущих в "жестяных" городах развивающихся стран, общественная история искусства, социологическое исследование моды и сексуальности, перенаселение, охрана окружающей среды и т.п.). Во первой части статьи со стороны человека анализируется понятие начитанности как необратимый процесс, потом с помощью примеров моделируются профили начитанности разных возрастных групп, касаясь и проблемы т.н. уровня насыщенности. Значительную часть труда составляет исследование начитанности в историческом смысле, системы тех материалов для чтения, которые известны для миллионов читателей и определяют миропонимание. [стр. 252–261]

МАНИ ИШТВАН, ПАЛ КАТАЛИН – ВАЛЛЕСХАУСЕН ДЬЮЛА: **О строимом здании Центральной библиотеки Венгерского университета экономических наук им. Карла Маркса.** – Университет за 30 лет вырос из импозантного здания, построенного в 1870 г. по планам Миклоша Ибла, и в связи с этим встали трудности помещения библиотеки тоже. Разширение библиотеки в центральном здании оказалось неразрешимым, она получила новый корпус, который с пристройкой можно было приспособить для библиотечных целей. Директор библиотеки с функциональной точки зрения представляет читальные и абонементные территории,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

контрольный пункт, отделение со свободным доступом, места для исследователей, хранилища, служебные и рабочие места, – а по статье архитекторов можем познакомиться с точками зрения поселения, планированием пространств для функций, используемыми конструкциями, материалами, цветами, машинным оборудоваем, термоизоляцией и звукоизоляцией. [стр. 262–271]

ТОТ ТИБОР: **Создание картины будущего и субьективность.** – Статья старается дать общие точки зрения к субьективным условиям создания прогнозов, правильному подбору специалистов. Определяет понятие "специалиста", и вместе с этим влияние различий между случайными и научно-обоснованными мнениями. Занимается субьективной и обьективной формами создания прогнозов, основанного на специалистах, в первую очередь системой спрашивания, проверенной со многих сторон. Для оценки позиций экспертов статья предлагает два метода: групповую экспертизу и статистический подход. Устанавливает, что для планирования культурной жизни гносеологическую основу и основу формирования миропонимания может дать совместный исторический анализ дивергентных и конвергентных факторов. [стр. 272–279]

Хроника

АРАТО АТТИЛА – ШЕРЕГИ ИШТВАН: **О работе Совета директоров областных библиотек и Совета директоров Центральных профсоюзных библиотек.** – Помимо уже давно действующих советов директоров университетских и институтских библиотек в 1979–80 г. организовались 2 новых совета, указанных в заглавии. Два автора сообщают об обстоятельствах сформирования советов – как о работе совещательного органа своих областей –, перечисляя подготовленные представления и говоря об их спорах. [стр. 280–288]

Библиотечное дело за рубежом

Австрийский совет по библиотечному делу. – *Информация* на основе сообщения Mitt. V. Öst. Bibl. (33.Jg. 1980. 2.no. 5–10.p.) [Стр. 284.]

ОРБАН ЕВА: **11-ое библиотечное совещание скандинавских стран.** – *Обзор* на основе статей Bogens Verden (62. vol. 1980. 8.no. 435–449.p.) и Bok og Bibliotek (47. vol. 1980. 6.no. 422–439.p.) [стр. 289–293]

МОГЕНС ИВЕРСЕН: **Библиотечное дело в Гренландии.** – *Информация* на основе статьи автора „Geschichte und gegenwärtige Situation der Bibliotheken in Grönland (Libri. 30. vol. 1980. 3.no. 232–241.p.) [Стр. 293.]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ФЕКЕТЕ ГЕЗАНЭ: **Centre de Documentation Sciences Humaines в Париже и информация по общественным наукам.** *Опыт научной командировки.* – CDSH был основан в 1970 году как самостоятельная лаборатория при CNRS. Задача центра создать международный автоматизированный банк данных в области общественных и гуманитарных наук, и обеспечить для пользователей многосторонную доступность к информации. Система, имеющая 17 баз данных, теперь содежит 500 000 библиогафических единиц, и ежегодно растет на 70 000 единиц. Услуги на основе базы данных CDSH – это издание серии Bulletin Signálétique и ИРИ. Помимо баз данных учреждение составляет разные, связанные с исследованиями банки данных и делает их доступными для пользователей. [Стр. 294–299.]

КУРОСМАН, К.: **Положение библиотечного дела в Турции.** – *Информация* на основе статьи автора „The academic library in Turkey" (Int. Libr. Rev. 1980. 12.no. 173–200.p.) [Стр. 300.]

ФРЕЙШЛАГ, Е. К.: **Организация фонда открыток.** – *Суммирование* на овнове статьи автора Picture postcards. Organizing a collection (Special Libraries. 71.vol. 1980. 5–6.no. 258–264.p.) [стр. 301–303]

БОУДЕН, Р.: **Clearing-house специальной литературы по библиотековедению: прошлый опыт, будущие возможности.** – *Сообщение* на основе статьи автора A clearing-house for library literature. Past experience and future possibilities. (IFLA Journal. 6.vol. 1980. 3.no. 249–254.p.) [стр. 304–305]

Обзор

Magyar Könyvészet 1921–1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. 7. Magyar irodalom. *Летопись венгерской книги 1921–1944.* Специализированный указатель книг, напечатанных в Венгрии. Часть 7. Венгерская литература. [Изд.] Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1980. 647 p. (Рец.: СЕНТМИХАЙИ Янош.) [стр. 306–307]

Delphi-Prognose in Information und Dokumentation. Unters. über zukünftige Entwicklungen des Bibliotheks-, Informations- und Dokumentationswesens in der Bundesrepublik Deutschland und in Österreich. Hrsg. von GAUCH, W. – WERSIG, G. *Использование прогноза (метода „Delphi" в области информации и документации.* Исследования о перспективном развитии библиотечного дела, информационной о документационной деятельности в ФРГ и Австрии. München etc. Verl. Dokumentation Saur, 1978. 296 p. [стр. 308–310]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ára: 24,— Ft

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban